

Таълимда инновацион технологиялар

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ
«ИСТЕЪДОД» ЖАМЎАРМАСИ

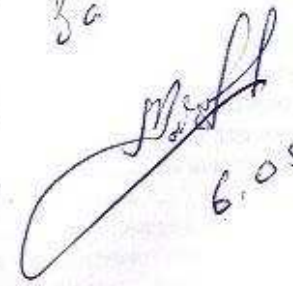
Ишмухамедов Р., Абдуқолиров А., Пардаев А.

ТАЪЛИМДА

ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР

(таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун
амалий таълим)

А.Мамбурган
Мухаббатова
Абдуқолиров
Заманба
А.А.
Абдуқолиров
А.А.
А.А.
А.А.

6.05.09г

Тошкент – 2008

Ушбу қўлланма талаба (ёки ўқувчи)ларни ўқитиш жараёнида тренинглар, очик мунозаралар, яққа, жуфтлиқда, кичик гуруҳлар ва жамоада ишларни ташкил қилишда янги педагогик технологиялардан фойдаланиш ҳамда таълим муассасаларида фаолият курсатаётган профессор-ўқитувчиларни педагогик жараёнга тайёрлаш масалаларига бағишланган услубий тавсиялар ва маслаҳатларни ўз ичига олган. Шу билан бир қаторда, рисолада ўқитувчилар учун таълим-тарбия жараёнида педагогик технологиялардан фойдаланган ҳолда ўқув-тарбиявий машғулотларни ўтказиш услубияти бўйича намуналар, дарсга кириш ва уни тахлил қилиш техникаси ҳамда таълим муассасаларида ўтказиладиган турли тарбиявий машғулотлар орқали миллий маросим ва талбирларни ўтказиш бўйича услубий тавсиялар, шунингдек, таълим муассасаларида ўтиладиган «Педагогик технологиялар» курсларида фойдаланиш имкониятини берадиган такдимотлар материаллари берилган.

Қўлданмада келтирилган педагогик технологиялардан фойдаланган ҳолда ўтказиладиган машғулот жараёни услубиятини ҳар бир профессор-ўқитувчи ўзи ўқитаётган фани ва предметнинг мазмуни, мақсади, шунингдек, шароити, талаба (ёки ўқувчи)ларнинг имконияти ва эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда ўзгартириши ёки ўқитиш жараёнида қўлланган технологиялар асосида ўзининг муаллифлик технологияларини яратиши ва улардан фойдаланиши мумкин.

Ушбу қўлланма Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Истеълод» камгармаси ҳузуридаги Масофали ўқитиш марказининг тинловчилари, таълим муассасаларининг раҳбарлари, ўқув-тарбиявий ишлари бўйича раҳбар қўловчилари, мутахассислик йўналишлари бўйича услубчилари ва профессор-ўқитувчиларига мўлжалланган.

Кириш

Ҳар бир жамиятнинг келажаги унинг ажралмас қисми ва ҳаётини зарурати бўлган таълим тизимининг қай даражада ривожланганлиги билан белгиланади. Бугунги кунда мустақил тараққиёт йўлидан бораётган мамлакатимизнинг узлуксиз таълим тизимини ислоҳ қилиш ва такомиллаштириш, янги сифат босқичга кўтариш, унга илгор педагогик ва ахборот технологияларини жорий қилиш ҳамда таълим самарадорлигини ошириш давлат сиёсати даражасига кўтарилди. «Таълим тўғрисида»ги Қонун ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»нинг қабул қилиниши билан узлуксиз таълим тизими орқали замонавий кадрлар тайёрлашнинг асоси яратилди.

Матълумки, узлуксизлик ва узвийлик таълим тизимда ортикча тақрорийликка чек қўйиб, аввало, жамиятнинг маънавий ва интеллектуал салоҳиятини келгайтиради, қолаверса, давлатнинг ижтимоий ва илмий – техник тараққиётини такомиллаштириш омил сифатида ишлаб чиқаришнинг барқарор ривожланишини таъминлайди. Педагогик технологияларнинг ривожланиши ва уларнинг ўқув-тарбия жараёнига кириб келиши, шунингдек, ахборот технологияларининг тез алмашинуви ва такомиллашуви жараёнида ҳар бир инсон ўз касбий тайёргарлигини, маҳоратини кучайтириш имконияти яратилади.

Узлуксиз таълим чуқур, ҳар тарафлама асосли таълим тарбия бериш, мутахассис кадрлар тайёрлашнинг турли шакл, усул, восита, услуб ва йўналишларининг мукамал уйғунлигидан иборатдир. Узлуксиз таълим сифатини турли компоненталар ўртасидаги ўзаро алоқадорлик, муайян усуллар ва услубларнинг таълим жараёнига оқилона татбиқ этилиши таъминлайди.

Таълимнинг барча босқичларига оид умумий педагогик ва дидактик талаб талаба (ёки ўқувчи)нинг дастурий билим, тасаввур ва қўникмалари асосида **мустақил ишлаш** самарадорлигини такомиллаштириш, илмий фикрлашга, ўқув фанига қизиқишни кучайтириш, касбий билимларини чуқурлаштириш, назарий ва амалий машғулот мобайнида уларнинг фаолигини оширишдан иборатдир. Жаҳон педагогик таърибаси, замонавий педагогик технологияларининг талаба (ёки ўқувчи)ларни фанларга қизиқтиришга, уларнинг мустақил ишлашда фаолликларини оширишга имконияти чексиз эканлигини тасдиқламоқда.

Таълимнинг бугунги **вазифаси** ўқувчиларни кун сайин ошиб бораётган ахборот - таълим муҳити шароитида **мустақил равишда фаолият кўрсата олишга, ахборот оқимидан оқилона фойдаланишга ўргатишдан** иборатдир. Бунинг учун уларга узлуксиз равишда **мустақил ишлаш имконияти ва шароитини яратиб бериш** зарур.

Ўзбекистон Республикаси демократик, ҳуқуқий ва фуқаролик жамиятини қуриш йўлидан бораётган бир пайтда таълим соҳасида амалга оширилаётган ислохотларнинг бош мақсади ва ҳаракатга келтирувчи қучи ҳар томонлама ривожланган барқарор инсонни тарбиялашдан иборатдир.

Мамлакатимиз ривожланишининг муҳим шарты замонавий иқтисодиёт, фан, маданият, техника, технология ривожы асосида кадрлар тайёрлашнинг такомиллашган тизимининг амал қилишига эришишдир.

«Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»ни амалга ошириш узлуксиз таълим тизимининг тузилмаси ва мазмунини замонавий фан ютуқлари ва ижтимоий тажрибага таянган ҳолда туб ислохотларни кўзда тутди. Бунинг учун, аввало, таълим тизимининг барча шаклдаги муассасаларида таълим жараёнини илғор, илмий-услубий жиҳатдан асосланган янги ва замонавий услубиёт билан амалда таъминлаш лозим. Ёш авлодга таълим-тарбия беришнинг мақсади, вазифалари, мазмуни, услубий талабларига кўра фан, техника ва илғор технология ютуқларидан унумли фойдаланиш бугунги таълим тизими олдида турган долзарб муаммолардан бири ҳисобланади.

Кадрлар тайёрлаш соҳасидаги давлат сиёсати узлуксиз таълим тизими орқали шахснинг ҳар томонлама баркамол фуқаро бўлиб етишишини кўзда тутди. Шахс эса, узлуксиз таълим ва кадрлар тайёрлашда таълим хизматларининг истеъмолчиси, иштирокчиси ҳамда ишлаб чиқарувчиси сифатида намоён бўлади.

Шахс таълим хизматларининг ишлаб чиқарувчиси сифатида билим ва тажрибани талаба (ёки ўқувчи)га узатишда, моддий ишлаб чиқариш муҳити шароитида, шунингдек, фан, маданият ва хизматлар кўрсатиш соҳаларида иштирок этади. Шу сабабдан, таълимнинг белгиланган вазифаларидан бири юқори савияда ўқитишни таъминлаш ва малакали кадрларни замонавий таълим дастурлари асосида тайёрлашдан иборат. Таълим муассасаси ўсиб келаётган шахсни ўқитиш жараёнида уларга таълим олиш шароитларини яратди. Талаба (ёки ўқувчи)ларнинг билимга эҳтиёжлари ва қобилиятларини шакллантириш ҳамда ривожлантиришнинг йўналтирилган бўлиши ўқитувчи фаолиятининг масъулиятини оширади. Таълим муассасаси ўқитувчисининг малакаси махсус ва педагогик фанлар билан ёритиладиган икки қиррага эга бўлиши лозим ва у донмо: «Нима учун ўқитиш керак?», «Қандай ўқитиш керак?» деган саволларга жавоб топиши, шунингдек, таълим-тарбия хусусиятлари эътиборга олинган билимларга асосланган бўлиши лозим.

Таълимнинг самарадорлигини ошириш, шахснинг таълим марказида бўлишини ва ёшларнинг мустақил билим олишларини таъминлаш учун таълим муассасаларига яхши тайёргарлик кўрган ва ўз соҳасидаги билимларни мустаҳкам эгаллашдан ташқари замонавий педагогик технологияларни ва интерфаол усулларни биладиган, улардан ўқув ва тарбиявий машғулотларни ташкил этишда фойдаланиш қондаларини биладиган ўқитувчилар керак. Бунинг учун барча фан ўқитувчиларини янги педагогик технологиялар ва интерфаол усуллар билан қуроллантириш ва олган билимларини ўқув-тарбиявий машғулотларда қўллаш малакаларини узлуксиз ошириб бориш лозим.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Истеъдод» жамғармаси Масофал ўқитиш марказида 2004 йилдан эътиборан олий, ўрта махсус, касб – ҳунар ва умумий ўрта таълим муассасаларида фаолият кўрсатаётган ёш ва истеъдодли профессор-ўқитувчилар учун 40 соатга мўлжалланган

«**Иновацион технологиялар**» мақсадли малака ошириш курси (шу жумладан, ушбу курс бўйича масофали ўқини) амал қилмоқда.

Дастлабки тўрт йил мобайнида ўтказилган педагогик тажрибалар натижаларида курснинг дастури такомиллаштирилиб, қайта ишланиб келинмоқда. Бугунги кунда ушбу дастур орқали ўқитувчиларнинг мақсадли малака ошириши мазкур Марказда давом эттирилмоқда. «**Иновацион технологиялар**» курси бўйича ўз малакаларини ошириб кетган 2200 га яқин профессор-ўқитувчи (шу жумладан, олий, ўрта махсус, касб-ҳунар, умумий, харбий таълими соҳаларидаги)ларнинг курс, унинг мазмуни, ўқитилиши ва бераётган самараси ҳақидаги фикр-мулоҳазалари Марказ фаолиятини ижобий баҳолашга тўла асос бўлмоқда.

Ушбу қўланмада «**Иновацион технологиялар**» курсининг дастури ва мазмунотларида фойдаланилаётган услубларнинг мазмуни ва қўлланилиш тарғиблари, таълим муассасаларида олиб бориладиган тарбиявий ишларни: ўтказилаётган миллий маросимларни, ўқув-тарбиявий машғулотларни кузатиш ва таҳлил этиш йўллари, шунингдек, замонавий педагогик технологиялар ҳамда интерфаол дарсларда ижодий равишда фойдаланиш мумкин бўлган тақдимотлар материаллари келтирилган.

Қўланманинг шакли, мазмуни бўйича барча фикр-мулоҳазаларингизни эътиборга олиш билан қабул қиламиз.

Манзил: 100003, Тошкент ш., Маҳмуджон Гофуров кўчаси, 171.

Муаллифлар

Таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди – бу шарқона қараш, шарқона ҳаёт фалсафаси

И.Каримов

Г.БОБ. «ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР» МАХСУС КУРСИНИНГ ДАСТУРИ

Дастурнинг асосий мақсади ва тингловчиларнинг билим, кўникма ҳамда малакаларига қўйиладиган талаблар

Ўзбекистон Республикаси демократик, ҳуқуқий ва фуқаролик жамиятини қуриш йўлидан бормоқда. Республикада амалга оширилаётган ислохотларнинг бош мақсади ва ҳаракатга келтирувчи кучи – ҳар томонлама ривожланган баркамол инсондир.

Мамлакатимиз ривожланишининг муҳим шарти замонавий иқтисодиёт, фан, маданият, техника, технология ривожини асосида кадрлар тайёрлашнинг такомиллашган тизимини яратибдан иборат.

«Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»ни амалга оширишда узлуксиз таълим тизимининг тузилмаси ва мазмунини замонавий *илмий фикрлар ютуқлари* ва ижтимоий тажрибага таянган ҳолда *туб ислохотлари кўзда тутилган*. Бунинг учун, аввало, узлуксиз таълим тизимининг барча шаклдаги таълим муассасаларида таълим жараёни сифатини таъминловчи илгор илмий-методик жиҳатдан асосланган услубларни амалда қўллаш лозим. Фан, техника ва илгор технология ютуқларидан фойдаланган ҳолда ёш авлодга таълим ва тарбия беришнинг мақсад, мазмун, услуб ва воситаларини илмий жиҳатдан таъминлаш педагогика фанининг долзарб муаммоларидан бири ҳисобланади.

Кадрлар тайёрлаш соҳасидаги давлат сиёсати узлуксиз таълим тизими орқали шахснинг ҳар томонлама баркамол бўлиб етишишини кўзда тутди. Шахс узлуксиз таълимда ва кадрлар тайёрлашда таълим хизматларининг истеъмолчиси ҳамда ишлаб чиқарувчиси сифатида намоён бўлади.

Шахс таълим хизматларининг ишлаб чиқарувчиси сифатида таълим жараёнида билим ва тажрибани талаба (ёки ўқувчи)га узатиш, ишлаб чиқариш моддий муҳити шароитида, шунингдек, фан, маданият ва таълим хизматларида шитирок этади. Республикада шахсларга ўз ижодий салоҳиятини амалга ошириш учун мутахассислик таълим дастурини танлаш ҳуқуқи берилган. Олий таълим узлуксиз таълимда муҳим ўринни эгаллайди. Олий, умумий ўрта, ўрта махсус, касб-ҳунар таълимлари асосида узлуксиз таълим тизимининг мустақил тури ҳисобланади ва Ўзбекистон Республикаси «Таълим тўғрисида»ги Қонуни ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»га мувофиқ амалга оширилади. Ушбу ҳужжатларда олий таълимнинг белгиланган вазифаларидан бири юқори савияда ўқитишни таъминлаш ва малакали кадрларни замонавий таълим касб-ҳунар дастурлари асосида

тайёрлашдир. *Олий таълим ўқитувчисининг фаолияти шахсни тарбиялаш жараёнида таълим-тарбия олиш шароитларини яратиш, унинг эҳтиёжларини қондириш ва қобилиятларини очиб ҳамда ривожлантиришга йўналтирилган бўлиши лозим.* Олий мактаб ўқитувчисининг малакаси махсус ва педагогик фанлар билан ёритиладиган икки қиррага эга бўлиши лозим ва у доимо: “Нима учун ўқитиш керак?”, “Қандай ўқитиш керак?” деган саволларга жавоб топиши зарур. Бу жавоблар педагогика фанининг асосий саволлари ва қонуниятларига мос ҳолда талқин қилиниши, шунингдек, таълим хусусиятлари эътиборга олинган билимларга асосланган бўлиши лозим. Педагогиканинг муҳим муаммоларидан бири ўқитувчининг мутахассислиги ва фаолиятининг асосини ташкил этиш шарт бўлган педагогик жараён назариясини ишлаб чиқишдир.

Ёш педагоглар мутахассислик бўйича мавжуд билимларидан танқари ўқув жараёнига қадам қўяр эканлар, педагогик ва психологик билимлар, технология ва ўқитиш методикаларига доир зарур педагогик билимларни эгаллаган бўлишлари керак. Ана шуларни эътиборга олган ҳолда, ёш педагогларнинг малакасини оширишда асосий масалалар қуйилганча белгиланади:

- ўқитиш жараёнининг самарадорлигини таъминловчи педагогик малакаларни шакллантириш;
- ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, гуманитар билимларни англашга йўналтирилган янги касбий тафаккурни шакллантириш;
- ўқитувчи фаолиятининг методологик асоси сифатида педагогик билимлар тизимини эгаллаш;
- ўқитувчиларнинг касбий фаолиятларига яқинлаштирилган услублар тизими сифатидаги ўқитиш технологиясини эгаллаш.

Ҳозирги кунда таълим муассасаларида фаолият кўрсатаётган ёш иқтидорли педагог ва илмий кадрларда юқорида саналган малака ва кўникмаларни ҳосил қилиш мақсадида ушбу дастур ишлаб чиқилди.

Асосий мақсад. Республикаимизнинг таълим муассасаларида фаолият кўрсатаётган ёш истикболли педагог кадрларга замонавий педагогик технологияларни ўргатиш, педагогика ва психология фанларига оид билимларини янада мустаҳкамлаш ва олган билимларини ўқув – тарбия жараёнига қўллай олишга ўргатиш, шунингдек, уларга педагогик маҳорат сирларини очиб беришдан иборат.

Тингловчиларнинг билим ва кўникмаларига қўйиладиган талаблар. Тингловчилар ўзлари ўқитаётган талабаларининг руҳиятларига мос равишда мулоқотда бўла олиш, замонавий педагогик технологияларни эгаллаш ва ўқув-тарбия жараёнида қўллай олиши керак. Тингловчиларда замонавий педагогик технологияларнинг ўқув-тарбия жараёнидаги ўрни, улардан фойдаланиш, шунингдек, «Аклий ҳужум», «Тармоқлар» (Кластер) усуллари, «Бумеранг», «Скарабей», «Чархналак», «Резюме» ва шу каби технологиялар ҳақидаги билимларга эга бўлишлари ва уларни ўқув-тарбия жараёнига қўллай олишлари лозим.

Асосий тушунчалар. Шахс, технология, педагогик технология, интерфаол услублар, педагогик маҳорат, «Кластер» технологияси, «Акций

хужум» услуги, муаммоли таълим, «Тарози» технологияси, муаллифлик технологияси, синетик технология.

Ўқитиш жараёни 5 кунлик жадал интерфаол тренинг кўринишида амалга оширилади. Курс 40 соатга мўлжалланган.

«Инновацион технологиялар» курсининг дастури ва мавзулари

1-мавзу. «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» ва ўқитувчига кўйиладиган талаблар (2 соат).

Олий мактаб ривожининг янги босқичи. Олий мактаб шаклланишининг асосий тамойиллари. Олий мактабда таълим жараёни. Давлат таълим стандартлари, олий мактабнинг ўқув режалари. Олий мактаб ўқитувчисининг касбий-педагогик фаолияти. Олий мактаб ўқитувчиси шахсига кўйиладиган талаблар. Ўқитувчининг педагогик қобилияти. Педагогик қобилиятлар гуруҳи. Ўқиш ва ўқитиш бўйича қобилиятлар. Тарбия жараёнига йўналтирилган педагогик қобилиятлар. Репродуктив, адекватив, локал модуллари. Модул тизими.

2-мавзу. Ўқитувчининг фаолияти ва педагогик маҳорати (2 соат).

Педагогик мулоқот қобилиятлари. Коммуникатив қобилиятлар. Олий мактаб ўқитувчиси фаолияти турлари. Ўқув педагогик фаолиятлар. Ўқитувчининг илмий-тадқиқот фаолияти. Назарий ва амалий фаолият. Ўқитувчи педагогик фаолиятининг конструктив, ташкилий, гностик ва коммуникатив каби таркибий қисмлари.

Олий мактаб ўқитувчисининг педагогик маҳорати. Педагогик маҳоратнинг асосий омиллари. Педагогик маҳоратнинг инсонпарварлик, касбий билимлар, педагогик қобилият, педагогик техника каби таркибий қисмлари.

Олий мактаб ўқитувчисининг ташқи кифоаси, педагогик муносабати, ўз-ўзини бошқариши, нутқи, маданияти ва уларни эълан қиладиган йўллари. Олий мактаб ўқитувчисининг фаолиятига кўйиладиган баҳо даражаси – педагогик квалиметрия. Олий мактаб ўқитувчиси фаолиятининг педагогик жиҳатлари.

3-мавзу. Олий мактаб ўқитувчисининг инновацион фаолияти назарияси ва хусусиятлари (2 соат).

Инновацион жараённинг ҳаёт цикли концепцияси. Инновацион жараёнларнинг шакллари. Инновацион педагогик тушунчалар. Хусусий янгилик, шартли янгилик, маҳаллий янгилик, субъектив янгилик. Инновацион жараён тузилмаси. Олий мактаб ўқитувчиси инновацион фаолиятига акмеологик ёндашув.

Ўқитувчининг инновацион фаолиятини шакллантириш шароитлари. Инновацион фаолиятнинг асосий вазифалари. Инновацион фаолиятларнинг моҳиятлари. Инновацион фаолиятларга асосий таъсирлар. Ўқитувчининг инновацион фаолиятига тайёрларини.

4-мавзу. Олий мактаб ўқув жараёнининг ўзига хос хусусиятлари (2 соат).

Олий мактабда ўқитишни ташқи қилишнинг шакли ва услубларига кўйиладиган замонавий талаблар. Олий мактабда ўқитиш шакли ва услубларини синфларга ажратиш. Маърузаларнинг дидактик шакллари, амалий машғулот, машиқ, семинар, лаборатория машғулот ва мустақил ишлар. Олий мактабда ўқитиш услублари ва уларни таърифлаш. Анъанавий ва ноанъанавий, ривожлантирувчи ва интерфаол ўқув машғулотлари.

5-мавзу. Педагогик технологиянинг илмий, назарий ва амалий асослари (4 соат).

Педагогик технология тушунчаси. Педагогик технологиянинг асосий вазифалари. Педагогик технология даражалари. Умумий педагогик технология. Хусусий технология. Модул технологияси. Педагогик технология тузилмаси.

6-мавзу. Олий мактабда муаммоли таълим (4 соат).

Муаммоли ўқитишнинг моҳияти. Муаммоли вазият ва уни яратиш. Муаммоли вазият белгилари ва ўқув муаммоси. Шартли муаммоли ўқитиш. Муаммоли таълимнинг асосий услуби. Муаммоли семинарлар. Муаммоли амалий машғулотлар. Анъанавий, ривожлантирувчи ва эвристик таълим.

7-мавзу. Ўйин технологиялари (4 соат).

Ўйинли фаолият. Ўйин тузилмаси. Ўйин модификацияси. Имитацион ўйинлар. Ролли ўйинлар. Ишбилармонлик ўйинлари. Психодрама ва сопиодрама (ижтимоийдрама) ўйинлари. Баҳс ўйинлари. Баҳс-мунозара турлари: эвристик, мантаний, авторитар, танқидий, демагогик, прагматик.

8-мавзу. Мураккаб вазиятларни қўллаш технологияси (4 соат).

Вазиятча чегараланганлик технологияси. Тўсатдан тўхтатиш технологияси. Янги вариант турлари технологияси. Ахборот таъминот технологияси. Ахборот етишмовчилик технологияси.

9-мавзу. Таълимнинг интерфаол стратегиялари (12 соат).

«Актив хужум» услуги. Тўғридан-тўғри жамоавий «Актив хужум» услуги. «Ақл билан ишқол қилиш» услуги. Ижодий масалаларни ҳал қилиш технологияси. «Қора қути» услуги. «Қундалиқлар» услуги. «бхбхб» услуги. Синетик (фильмотека) технология. Муаммонинг кўйилиши. Изланиш мақсади. Масалаларни ҳал қилиш, аналог. Тўғридан-тўғри, шахсий, рамзий, ҳаёлий-фантастик изланишлар. Танқидий тафаккур технологиялари. Танқидий жараённинг таҳлили. Чакирик, фикрлаш, тафаккур юритиш босқичлари. Дебатлар технологияси.

10-мавзу. Муаллифлик технологияси (4 соат).

Педагогик ҳамкорлик технологияси. Таълимнинг жадаллаштирилган технологияси. Таълимнинг табақалаштирилган технологияси. Яккама-якка таълим технологияси.

«Иновацион технологиялар» курсининг кундалик мавзулар тематикаси

«Иновацион технологиялар» курси беш кунлик интерфаол ўқитиш жараёни модуль асосида ташкил этилган ва унинг ҳар бир кунига аниқ белгиланган мақсад қўйилган бўлиб, аниқ кафолатли натижага эришиш, назорат ва баҳолашга йўналтирилган. Қуйида «Иновацион технологиялар» курси бўйича кунлик мавзулар ва уларнинг қисқача мазмунларини келтирамиз:

1 – кун мавзуси: Таълимда инновация

1-машғулот	Контакт. Тинловчиларни интерфаол семинарнинг иш тартиби, режа ва дастури билан таништириш. Интеллектуал коммуникатив ўйин: ўқув гуруҳи билан танишиш. Тушунчалар таҳлили услуби. Блиц-сўров (ўйин). Тарқатма материал. Якка ва кичик гуруҳда ишлаш. Машғулот таҳлили.
2-машғулот	Маъруза-сухбат. «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури». «Таълим тўғрисида»ги Қонуни. Ўзбекистон Республикасида таълим мазмуни. Таълим турлари: анъанавий, ноанъанавий, ривожлантирувчи, масофали, муаммоли, дастурлаштирилган, турли даражали, модуль тизимли, лойиҳалаштириш (лойиҳа услуби), эвристик, интерфаол таълим; катталар таълими, информал таълим, расмий таълим, норасмий таълим. Ўқитишнинг шакли ва услубларига қўйилган замонавий талаблар. Тарқатма материаллар ва слайдлар билан ишлаш. Жамоа бўлиб ишлаш.
3-машғулот	«Зинама-зина» технологияси. Дарс - ўқув жараёнини ташкил этишнинг асосий шакли. Дарс тузилиши ва турлари. Анъанавий, ноанъанавий, ривожлантирувчи, муаммоли, эвристик дарслар, уларнинг ўхшашлиги ва фарқлари.
4-машғулот	«3x4» технологияси. Намунавий ёки очик дарсларнинг аҳамияти, уларнинг оддий дарслардан фарқи. Дарсларга кириш ва уларни таҳлил қилиш техникаси. Видеofilm томоша қилиш: умумий ўрта (ёки олий) таълим мактаб ўқитувчиси дарсдан лавҳалар томоша қилиш, таҳлил қилиш.

Ўқув куни якунида «Таълимда инновация» мавзуси бўйича «БББ-билардим, билиб олдим, билмокчиман» услуби бўйича уйга вазифа берилади.

2 – кун мавзуси: Ўқув жараёнида педагогик технология

Кечаги кун мавзуси бўйича уйга вазифани кўриб чиқиш, кечаги мавзунини ёдга олиш, таҳлил этиш, баҳолаш ишлари амалга оширилади.

1-машғулот	Маъруза-сухбат. Педагогик технологиянинг илмий-назарий асослари. Педагогик технология даражалари. Педагогик технологияни синфларга ажратиш. Ўйинли технологиялар. Муаммоли ўқитиш технологиялари. Тарқатма материал.
2-машғулот	«Лойиҳа» технологияси. Ўқув жараёнини лойиҳалаш. Тарқатма материал. Кичик гуруҳларда ишлаш.
3-машғулот	«Резюме» технологияси. Танқидий тафаккур технологиялари. Тарқатма материал. Кичик гуруҳларда ишлаш.
4-машғулот	«Муаммо» ёки «Кўприк» технологияси. Муаммонинг ечимини топиш. Якка тартибда, кичик гуруҳда ва жамоа бўлиб ишлаш.

Ўқув куни якунида «Ўқув жараёнида педагогик технология» мавзуси бўйича «Метаморфоза» услуби бўйича уйга вазифа берилади.

3 – кун мавзуси: Ўқитувчи фаолиятида инновация

Кечаги кун мавзуси бўйича уйга вазифани кўриб чиқиш, кечаги мавзунини ёдга олиш, таҳлил этиш, баҳолаш ишлари амалга оширилади.

1-машғулот	Сухбат-мунозара. Ўқитувчи шахси ва унга қўйиладиган талаблар. Ўқитувчи фаолияти ва турлари. Ўқитувчининг инновацион фаолияти. Ўқитувчининг инновацион фаолиятига акмеологик, креатив ва рефлексив ёндашув. Ўқитувчи фаолияти ва педагогик маҳорати. Педагогик маҳорат компонентлари.
2-машғулот	Бошқарув педагогикаси. Ўқитувчининг аудиторияни бошқариш маҳорати. «Чархпалак» технологияси.
3-машғулот	«Бумеранг» технологияси. Ўқитувчининг ўқув жараёнини ташкил этишга инновацион ёндашуви. Тарқатма материал. Якка тартибда, кичик гуруҳларда ва жамоа бўлиб ишлаш. Назорат иши.
4-машғулот	«Лабиринт» технологияси. Ўқитувчининг педагогик маҳорати. Ўқитувчи фаолияти ва ўқув жараёнида учрайдиган педагогик кризислар, вазиятлар ва муаммоларни ечиш усуллари. Давра гуруҳида ишлаш. Видеотренинг. Дарс жараёнида ўқитувчи фаолияти.

Ўқув куни якунида «Ўқитувчи фаолиятида инновация» мавзуси бўйича «SWOT-таҳлил» услуби бўйича уйга вазифа берилади.

4-кун мавзуси: Ўқув-тарбия жараёнида инновация

Кечаги кун мавзуси бўйича уйга вазифани кўриб чиқиш, кечаги мавзунини ёдга олиш, таҳлил этиш, баҳолаш ишлари амалга оширилади.

1-машгулот	Сухбат-мунозара. Жамоавий ижодий иш педагогик технология сифатида. Жамоавий ижодий иш методикаси ва уни амалга ошириш: педагогик мақсадга мувофиқлик, биргаликда лойихалаш, ишни тайёрлаш, ишни олиб бориш, таҳлил этиш. Жамоавий ижодий ишларнинг ишлари: фестиваллар, эстафеталар, тренинглар, байрамлар, мавзули кечалар, танлов ва шоулар, дискотека ва ш.к.лар. Блиц-сўров (ўйин) – оғзаки ёки ёзма. Видеofilm томоша қилиш: Оммавий жамоавий ижодий иш (умумтаълим ёки олий таълим муассасаси мисолида).
2-машгулот	Тренинг. «САН-самарали, ахлоқли, назокатли». Амалиётдаги жамоавий ижодий ишни танлаш ва лойихалаштириш услубияти. Жамоа ва кичик ижодий гуруҳларда ишлаш.
3-машгулот	Роллик ўйин: расом, сценарист, безатувчи, муҳаррир, режиссёр. Жамоавий ижодий ишни тайёрлаш услубияти. Тарқатма материаллар. Кичик ижодий гуруҳлар фаолияти
4-машгулот	Тақдимот. Жамоавий ижодий иш ва ижодий гуруҳлар ишининг тақдими. Фикр ва мулохазалар. Натижаларни эълон қилиш.

Ўқув кун яқинида «Ўқув-тарбия жараёнида инновация» мавзуси бўйича «САН – самарали, ахлоқли, назокатли» технологияси асосида уйга вазифа (ижодий иш) берилди.

5-кун мавзуси: Педагогик квалиметрия

Кечаги кун мавзуси бўйича уйга вазифани кўриб чиқиб, ёдга олиш, таҳлил этиш, баҳолаш ишлари амалга оширилади.

1-машгулот	Тренинг «Feedback». Инновацион технологиялар мазмунига яқин ясаш ва баҳо бериш. «ФСМУ» технологияси. Тарқатма материал. Якка тартибда, кичик гуруҳларда ва жамоа бўлиб ишлаш.
2-3-машгулот	Ассессмент: тингловчиларнинг касбий ва педагогик маҳорати, новаторлик даражасини аниқлаш ва баҳолаш. Инновацион технология бўйича якка тартибдаги муаллифлик ҳимоялари.
4-машгулот	Давра сухбати. Ўтилган мавзулар асосида савол-жавоблар. Тингловчиларнинг интерфаол ўқув-семинари бўйича фикрлари ва таклифлари.

Изоҳлар:

1). **Ассессмент (assessment)** – ходимларни баҳолаш, аттестация қилиш усули бўлиб, иштирокчилар турухи маълум синовдан ўтказилади: ишбилармонлик ўйинлари, тест топшириқлари, ўз-ўзини тақдимот қилиш, ёзма ишлар

ва ш.к. Одатда, ўрта ва юқори босқич раҳбарларини ички баҳолашда қўлланилади. Энг аниқ ва самарали усул ҳисобланади.

2). **Фидбек (Feedback)** - қарши таъсир. Семинар ўқиши тугаганда ёки ўқув дастури бўйича назарий билимлар. Бирон мавзу ёки бўлимни ўрганиш тугаганда ўтказилади. Семинар ёки дастур мавзуси, бўлимидан нима ўргандик? - саволига жавоб берилди. Мисол тариқасида Фидбек саволлари анкетаси берилди. У қуйидагича бўлиши мумкин:

ФИБДЕК (қарши таъсир)

САВОЛЛАР: Семинарда биз нималарга ўргандик?
Семинардан, ўтилган мавзулар, тренинглардан нималарни

билиб олдим?

ЯНГИ ГОЯЛАР – семинар ҳамда ўрганилган мавзулардан сўнг қандай янги гоя ва фикрлар пайдо бўлди _____

ФАОЛИЯТГА ЯНГИ ҚАРАШЛАР – мутахассислик, касбга нисбатан қандай янги қарашлар пайдо бўлди _____

МУОМАЛА МАЛАКАСИ – қандай янги малакага эга бўлдим _____

ЯНГИ КўНИКМА ВА МАЛАКАЛАР – қандай янги кўникма, малакалар эгалланди _____

ЯНГИ ХАТТИ-ХАРАКАТЛАР - қандай янги ҳаракатлар ва ишларни амалга оширишим мумкин _____

ЯНГИ ИЖОДИЙ ЁНДОШУВ, ХИС-ТУЙГУЛАР – ўқув давомида қандай ижодий кўтаринкилик, хис-туйғулар пайдо бўлди _____

МЕНИНГ ҚўРҚУВИМ ЁКИ ИШОНЧСИЗЛИГИМ – фаолиятга янгича ёндашувда бўладиган қийинчиликлар, қўрқувни енгиш _____

КЕЛАЖАКДАГИ ИШЛАР – семинар-ўқинидан сўнг қандай янги ишларни амалга оширишим ёки меҳнат фаолиятимда қандай ўзгаришлар қилишим мумкин ёки ҳеч қандай ўзгаришлар қилмасам ҳам бўлади _____

А.Большман

П БОБ. ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР ВА БИЛИМЛАРНИ БАҲОЛАШ

«Иновацион технология»лар тушунчаси

Шу вақтгача анъанавий таълимда талаба (ёки ўқувчи)ларни фақат тайёр билимларни эгаллашга ўргатиб келинган эди. Бундай усул талаба (ёки ўқувчи)ларда мустақил фикрлаш, ижодий изланиш, ташаббускорликни сўндирар эди.

Ҳозирги кунда таълим жараёнида интерфаол услублар (инновацион педагогик ва ахборот технологиялари)дан фойдаланиб, таълимнинг самарадорлигини кўтаришга бўлган қизиқиш, эътибор кундан-кунга кучайиб бормоқда. Замонавий технологиялар қўлланилган машғулотлар талаба (ёки ўқувчи)лар эгаллаётган билимларни ўзлари кидириб топишларига, мустақил ўрганиб, таҳлил қилишларига, ҳатто хулосаларни ҳам ўзлари келтириб чиқаришларига қаратилган. Ўқитувчи бу жараёнда шахс ва жамоанинг ривожланиши, шаклланиши, билим олиши ва тарбияланишига шароит яратади, шу билан бир қаторда, бошқарувчилик, йўналтирувчилик вазифасини бажаради. Бундай ўқув жараёнида талаба (ёки ўқувчи) асосий фигурага айланади.

Педагог - олимларнинг йиллар давомида таълим тизимида

Нега ўқитамиз?

Нимани ўқитамиз?

Қандай ўқитамиз?

саволларига жавоб излаш билан бир қаторда

Қандай қилиб самарали ва натижалли ўқитиш мумкин? - деган саволга ҳам жавоб кидирдилар.

Бу эса, олим ва амалиётчиларни ўқув жараёнида технологиялаштиришга, яъни ўқитишни интиаб-чиқаришга оид аниқ қарорланган натижа берадиган технологик жараёнга айлантиришга уриниб кўриш мумкин, деган фикрга олиб келди.

Бундай фикрнинг туғилиши педагогика фанида янги педагогик технология йўналишини тuzига келтирди.

Бугунги кунда таълим муассасаларининг ўқув-тарбиявий жараёнида педагогик технологиялардан фойдаланишга алоҳида эътибор берилётганининг асосий сабаби қўйилганлардир:

Биринчидан, педагогик технологияларда шахсни ривожлантирувчи таълимни амалга ошириш имкониятининг кенглигида. «Таълим тўғрисида»ги Қонун ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»да ривожлантирувчи таълимни амалга ошириш масаласига алоҳида эътибор қаратилган.

Иккинчидан, педагогик технологиялар ўқув-тарбия жараёнига тизимли фаолият ёндашувини кенг жорий этиш имкониятини беради.

Учинчидан, педагогик технология ўқитувчини таълим-тарбия жараёнининг максалларидан бошлаб, таъхис тизимини тузиш ва бу жараён кечишини назорат қилишгача бўлган технологик заنجирни олдиндан лойихалаштириб олишга ундайди.

Тўртинчидан, педагогик технология янги воситалар ва ахборот усулларини қўллашга асосланганлиги сабабли, уларнинг қўлланилиши «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» талабларини амалга оширишни таъминлайди.

Ўқув - тарбия жараёнида педагогик технологияларнинг тўғри жорий этилиши ўқитувчининг бу жараёнда асосий ташкилотчи ёки маслаҳатчи сифатида фаолият юритишига олиб келади. Бу эса талаба (ёки ўқувчи)дан кўпроқ мустақилликни, ижодни ва иродавий сифатларни талаб этади.

Ҳар қандай педагогик технологиянинг ўқув-тарбия жараёнида қўлланилиши шахсий характердан келиб чиққан ҳолда, талаба (ёки ўқувчи)ни ким ўқитаётганлиги ва ўқитувчи кимни ўқитаётганига боғлиқ.

Педагогик технология асосида ўтказилган машғулотлар ёшларнинг муҳим ҳаётий ютуқ ва муаммоларига ўз муносабатларини билдиришларига интилишларини қондириб, уларни фикрлашга, ўз нуқтаи назарларини асослашга имконият яратади.

Ҳозирги даврда содир бўлаётган инновацион жараёнларда таълим тизими олдидаги муаммоларни ҳал этиш учун янги ахборотни ўзлаштириш ва ўзлаштирган билимларини ўзлари томонидан баҳолашга қодир, зарур қарорлар қабул қилувчи, мустақил ва эркин фикрлайдиган шахслар керак.

Шунинг учун ҳам, таълим муассасаларининг ўқув-тарбиявий жараёнида замонавий ўқитиш услублари - интерфаол услублар, инновацион технологияларнинг ўрни ва аҳамияти бекиёсдир. Педагогик технология ва уларнинг таълимда қўлланишига оид билимлар, тажриба талаба (ёки ўқувчи)ларни билимли ва етук малакага эга бўлишларини таъминлайди.

Иновация (инглизча *innovation*) - янгилик киритиш, янгилик демакдир.

Иновацион технологиялар педагогик жараён ҳамда ўқитувчи ва талаба (ёки ўқувчи) фаолиятига янгилик, ўзгаришлар киритиш бўлиб, уни амалга оширишда асосан интерфаол услублардан фойдаланилади.

Интерфаол («*Inter*» - бу ўзаро, «*act*» - ҳаракат қилмоқ) - ўзаро ҳаракат қилмоқ ёки ким биландир суҳбат, мулоқот тартибида бўлишни англатади. Бошқача сўз билан айтганда, ўқитишнинг интерфаол услубиёларни билиш ва коммуникатив фаолиятни ташкил этишининг махсус шакли бўлиб, унда таълим олувчилар билиш жараёнига жалб қилинган бўладилар, улар биладиган ва ўйлаётган нарсаларни тушуниш ва фикрлаш имкониятига эга бўладилар. Интерфаол дарсларда ўқитувчининг ўрни қисман талаба (ёки ўқувчи)ларнинг фаолиятини дарс максалларига эришишга йўналтиришга олиб келади.

Бу услубларнинг ўзига хослиги шундаки, улар фақат педагог ва талаба (ёки ўқувчи)ларнинг биргаликда фаолият кўрсатиши орқали амалга оширилади.

Бундай педагогик ҳамкорлик жараёни ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, уларга:

- талаба (ёки ўқувчи)нинг дарс давомида бефарқ бўлмасликка, мустақил фикрлаш, ижод қилиш ва изланишга мажбур этилиши;
- талаба (ёки ўқувчи)ларнинг ўқув жараёнида фанга бўлган кизиқишларини доимийлигини таъминлаши;
- талаба (ёки ўқувчи)ларнинг фанга бўлган кизиқишларини мустақил равишда ҳар бир масалага ижодий ёндашган ҳолда кучайтирилиши;
- педагог ва талаба (ёки ўқувчи)ларнинг ҳамкорликдаги фаолиятини доимий равишда ташкил этилишлари киради.

Педагогик технология масалаларини ва муаммоларини ўрганаётган баъзи ўқитувчилар, тадқиқотчилар ва амалиётчиларнинг фикрича, *педагогик технология* - фақат ахборот технологияси билан боғлиқ ҳамда ўқитиш жараёнида қўлланиши зарур бўлган ўқитишнинг техник воситалари, компьютер, масофали ўқиш ёки турли хил техник воситалар, Бизнинг фикримизча, педагогик технологиянинг энг **асосий негизи** - ўқитувчи ва талаба (ёки ўқувчи)нинг белгиланган мақсаддан кафолатланган натижага ҳамкорликда эришишлари учун танлаган технологияларига боғлиқ. Ўқитиш жараёнида, мақсад бўйича кафолатланган натижага эришишда қўлланиладиган ҳар бир таълим технологияси ўқитувчи ва талаба (ёки ўқувчи) ўртасида ҳамкорлик фаолиятини ташкил эта олса, ҳар иккаласи ижобий натижага эриша олса, ўқув жараёнида талаба (ёки ўқувчи)лар мустақил фикрлаб, ижодий ишлаб, изланиб, таҳлил этиб, ўзлари ҳулоса қила олсалар, ўзларига, гуруҳга, гуруҳ эса уларга баҳо бера олса, ўқитувчи эса уларнинг бундай фаолиятлари учун имконият ва шароит яратса олса, бизнинг фикримизча, ана шу - ўқитиш жараёнининг асоси ҳисобланади. Ҳар бир дарс, мавзу, ўқув предметининг ўзига хос технологияси бор. *Ўқув жараёнидаги педагогик технология* - бу аниқ кетма-кетликдаги яхлит жараён бўлиб, у талаба (ёки ўқувчи)нинг эҳтиёжидан келиб чиққан ҳолда бир мақсадга йўналтирилган, олдиндан пухта лойиҳалаштирилган ва кафолатланган натижа беришига қаратилган педагогик жараёндир.

Педагогик мақсаднинг амалга ошиши ва кафолатланган натижага эришиш ўқитувчи ва талаба (ёки ўқувчи)нинг ҳамкорликдаги фаолияти, улар қўйган мақсад, танлаган мазмун, услуб, шакл, воситага, яъни технологияга боғлиқ.

Ўқитувчи ва талаба (ёки ўқувчи)нинг мақсаддан натижага эришишида қандай технологияни танлашлари улар ихтиёрида, чунки ҳар иккала томоннинг асосий мақсади аниқ натижага эришишга қаратилган бўлиб, бунда талаба (ёки ўқувчи)ларнинг билим савияси, гуруҳ характери, шароитга қараб, ишлатиладиган технология танланади. Масалан, натижага эришиш учун балки, компьютер билан ишлаш лозимдир, балки фильм (ёки таркатма материал, чизма ва плакат, ахборот технологияси, турли адабиётлар) керак бўлар. Буларнинг ҳаммаси ўқитувчи ва талаба (ёки ўқувчи)ларга боғлиқ.

Шу билан бирга ўқув жараёнини олдиндан лойиҳалаштириш зарур. Бу жараёнида ўқитувчи ўқув предметининг ўзига хос томонини, жой ва шароитни, энг асосийси, талаба (ёки ўқувчи)ларнинг имконияти ва эҳтиёжини ва ҳамкорликдаги фаолиятни ташкил эта олишини ҳисобга олиши керак. Шундагина, керакли кафолатланган натижага эришиш мумкин. Қисқача айтганда, талаба (ёки ўқувчи)ни таълимнинг марказига олиб чиқиш керак.

Технологик харита

Ўқитувчи томонидан ҳар бир дарсни яхлит ҳолатда кўра билиш ва уни тасаввур этиш учун бўлажак дарс жараёнини лойиҳалаштириб олиш керак. Бунда ўқитувчи учун бўлажак дарсни технологик харитасини тузиб олиши катта аҳамиятга эгадир, чунки дарснинг технологик харитаси ҳар бир мавзу, ҳар бир дарс учун ўқитиладиган предмет, фаннинг хусусиятидан, талаба (ёки ўқувчи)ларнинг имконияти ва эҳтиёжидан келиб чиққан ҳолда тузилади.

Технологик харитани тузиш осон иш эмас, чунки бунинг учун ўқитувчи педагогика, психология, хусусий методика, педагогик ва ахборот технологиялардан хабардор бўлиши, шунингдек, жуда кўп услуб ва усулларни билиши керак. Ҳар бир дарснинг ранг-баранг, кизикарли бўлиши аввалдан пухта ўйлаб тузилган дарснинг лойиҳалаштирилган технологик харитасига боғлиқ.

Дарснинг технологик харитасини қай кўришиш (ёки шакл)да тузиш, бу ўқитувчининг тажрибаси, қўйган мақсади ва ихтиёрига боғлиқ. Технологик харита қандай тузилган бўлмасин, унда дарс жараёни яхлит ҳолда акс этган бўлиши ҳамда аниқ белгиланган мақсад, вазифа ва кафолатланган натижа, дарс жараёнини ташкил этишнинг технологияси тўлиқ ўз ифодасини топган бўлиши керак. Технологик хаританинг тузилиши ўқитувчини дарсни кенгайтирилган конспектининг ёзишдан ҳалос этади, чунки бундай харитада дарс жараёнининг ҳамда ўқитувчи ва талаба (ёки ўқувчи) фаолиятининг барча қирралари ўз аксини топади.

Мисол тарикасида қуйида ҳуқуқ фанидан «Оталикни белгилаш» мавзуси бўйича ўтказиладиган дарснинг олдиндан лойиҳалаштирилган технологик харитасини ҳавола қиламиз.

Технологик харита

Мавзу	Оталикни белгилаш
Мақсад, вазифалар	<p>Мақсад: Талабаларга оталикни белгилашнинг моҳияти, аҳамияти, асослари ва тартибини тушунтириш.</p> <p>Вазифалар: - Талаба (ёки ўқувчи)ларда мавзуга нисбатан кизиқиш уйғотиш, уларда мавзу асосида билим ва кўникмаларни</p>

	<p>шакллантириш ва кенгайтириш.</p> <p>- Мавзуга оид таркатилган материалларни талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан яққа ва гуруҳ ҳолатида ўзлаштириб олишлари ҳамда суҳбат-мунозара орқали таркатма материаллардаги матилар қай даражада ўзлаштирилганлигини назорат қилиш, уларнинг билимини баҳолаш.</p>
Ўқув жараёнининг мазмуни	<p>Боланинг насл-насабини белгилаш тушунчаси. Оталикни белгилаш зарурати қайси ҳолларда вужудга келиши. Оталикни белгилашнинг мақсади ва аҳамияти. Ота-онанинг биргаликдаги аризаси асосида оталикни белгилаш. Отанинг аризаси асосида оталикни белгилаш. Оталикни белгилаш муносабати билан туғилиш туғрисидаги ёзувлар дафтарига ўзгартиришлар киритиш.</p>
Ўқув жараёнини амалга ошириш технологияси	<p>Услуб: Оғзаки баён қилиш, «Бумеранг» технологияси.</p> <p>Шакл: Суҳбат-мунозара, амалий машғулот, кичик гуруҳлар ва жамоада ишлаш.</p> <p>Восита: Таркатма материаллар: матилар, ариза. маълумотнома, хабарнома бланкалари.</p> <p>Усул: Тайёр ёзма материаллар ва чизмалар асосида.</p> <p>Назорат: Оғзаки назорат, савол-жавоблар, кузатиш, ўз-ўзини назорат қилиш.</p> <p>Баҳолаш: Рағбатлантириш, 5 балли тизим асосида баҳолаш.</p>
Қўйиладиган натижалар	<p>Ўқитувчи:</p> <p>Мавзунинг қисқа вақт ичида барча талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан ўзлаштирилишига эришади. Талабалар фаоллигини оширади. Талабаларда дарсга нисбатан қизиқиш уйғотади. Бир машғулот жараёнида барча талабаларни баҳолайди. Ўз олдига қўйган мақсадларига эришади. Талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан ёзма ахборотни мустақил ўрганиш, уни хотирада сақлаш, бошқаларга етказиш, савол бериш ва саволларга жавоб беришга ўргатади.</p> <p>Талаба (ёки ўқувчи):</p> <p>Янги билимларни эгаллайди. Яққа ҳолда ва гуруҳ бўлиб ишланни ўрганади. Нутқи ривожланади ва эслаб қолиш қобилияти кучаяди. Ўз-ўзини назорат қилишни ўрганади. Қисқа вақт ичида кўп маълумотга эга бўлади ва баҳолай олади.</p>

Келгуси режалар (таҳлил, ўзгаришлар)

Ўқитувчи:

Янги педагогик технологияларни ўзлаштириш ва дарсда тадқиқ этиш, такомиллаштириш. Ўз устида ишлаш. Мавзунинг ҳаётини воқеалар билан боғлаш. Педагогик маҳоратни ошириш.

Талаба (ёки ўқувчи):

Матн билан мустақил ишланни ўрганади. Ўз фикрини раво баён қила олади. Шу мавзу асосида кўшимча материаллар топади, уларни ўрганади. Ўз фикри ва гуруҳ фикрини таҳлил қилиб, бир ечимга келиш мақсадини ҳосил қилади.

Ўқитувчи ўқитаётган фанининг ҳар бир мавзуси, ҳар бир дарс машғулотига бўйича тузган педагогик харитаси, унга фан (ёки предмет)ни яхлит ҳолда тасаввур этиб ёндашишга, тушунинишга (бир семестр, бир ўқув йили бўйича), яхлит ўқув жараёнининг бошланиши, мақсадидан тортиб, эришилмайдиган натижасини кўра олишига ёрдам беради. Айниқса, педагогик хаританинг талаба (ёки ўқувчи)ларнинг имконияти ва эҳтиёжидан келиб чиққан ҳолда тузилиши, уни шахс сифатида таълимнинг марказига олиб чиқишга ва бу билан ўқитишнинг самардорлигини оширишга имконият беради.

Ўқув жараёнида талаба (ёки ўқувчи)ларга шахс сифатида қаралиши, турли педагогик технологиялар ҳамда замонавий услубларнинг қўлланилиши, талаба (ёки ўқувчи)ларни мустақил, эркин фикрлашга, изланишга, ҳар бир масалага ижодий ёндашиш, масъулиятни ҳис қилиш, илмий тадқиқот ишларини олиб бориш, таҳлил қилиш, илмий алабидлардан унумли фойдаланишга, энг асосийси, ўқинишга, фанга ва ўзи танлаган касбига бўлган қизиқишларини, шунингдек педагогга нисбатан ҳурматини кучайтиради.

Таълим-тарбия жараёнларида янги педагогик технологияларни қўллашда ўтмиш алломаларимизнинг ғоя ва қарашларидан фойдаланиш талаба (ёки ўқувчи)ларни ўқитиш ва тарбиялашга янада самарали бўлишини таъминлайди.

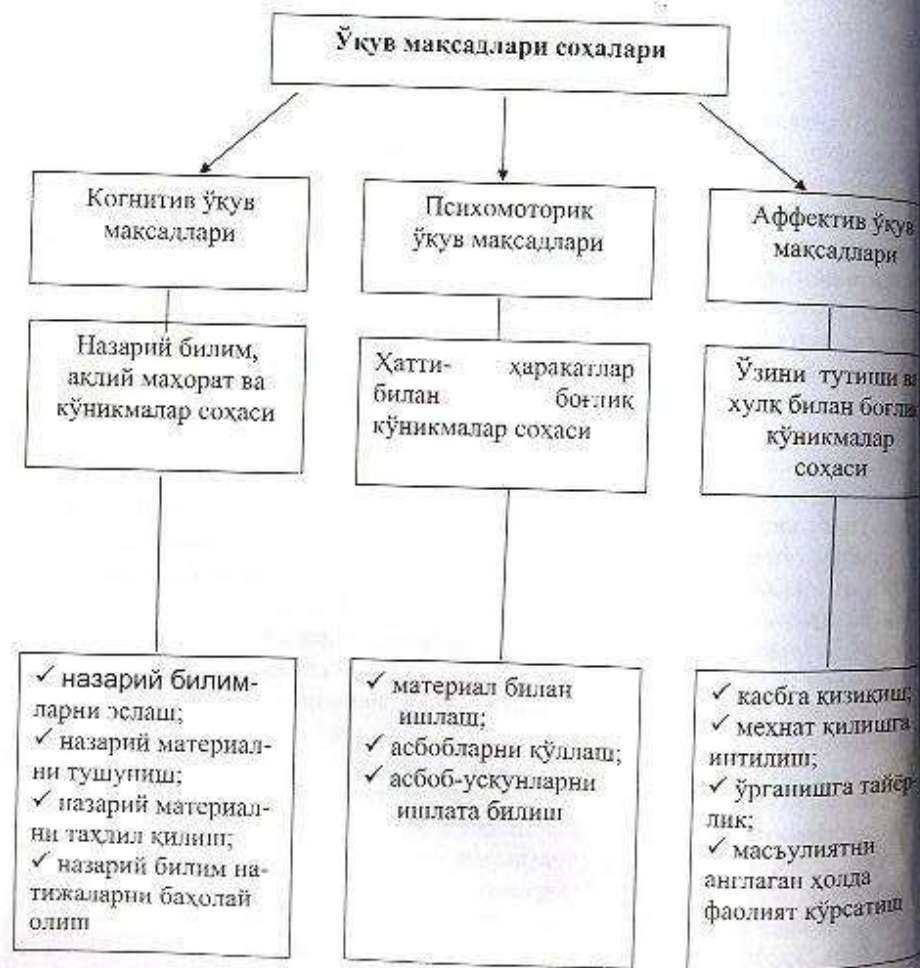
Бундай натижага эришиш ўқув жараёнида инновацион ва ахборот технологияларни қўллашга тақозо этади. Технологиялар жуда хилма-хилдир. Биз улардан баъзиларини ташкил этиш ва уларни ўтказиш тартиби ҳақида тўхталамиз. Талаба (ёки ўқувчи)ларда маънавий, ақлий, ижодий, танқидий, мустақил фикрлашни шакллантиришга, қобилиятларини ривожлантиришга, рақобатбардош, етук мутахассис бўлишларига ҳамда мутахассисга керакли бўлган касбий фазилатларни тарбиялашга ёрдам берадиган тавсиялар берамиз.

Келтирилган тавсиялардан фойдаланувчилар ўқув жараёнини ташкил этиш учун ҳавола этилган технологияларни худди шу тартибда ўтказишлари шарт эмас. Ҳар қайси ўқитувчи бу технологиялар асосида уларнинг умумий шаклини олган ҳолда ўзларининг дарс технологияларини яратишлари.

берилган технологияларни тўдик ёки уларнинг баъзи бир босқичлари элементларини ишлатишлари мумкин.

Талаба (ёки ўқувчи)ларнинг билимларини баҳолаш турлари ва уларнинг афзаллик ҳамда камчиликлари

Баҳолаш - таълим жараёнининг маълум босқичида, ўқув мақсадларига эришганлик даражасини олдиндан белгилаб қўйилган мезонлар асосида белгилаш, ўлчаш, таҳлил қилиш жараёнидир.

Беш баллик баҳолаш

Афзаллиги

- ✓ таълим олувчи рағбатлантирилади;
- ✓ таълим олувчининг фаолиятини тезкор назорат қилиш имкониятини беради;
- ✓ таълим берувчини вақти тежалди;
- ✓ таълим олувчининг яқиний билими баҳоларнинг сонига қараб эмас, сифатига қараб баҳоланади;
- ✓ баҳолаш қулай бўлади;
- ✓ расмийлаштириш ҳужжатлари кам бўлади.

Камчилиги

- ✓ баҳолашнинг нисбийлиги;
- ✓ ёзма нутқда хатоларни тўғрилаш имкониятининг камайиши;
- ✓ баҳолашнинг субъективлиги.

Баҳолашнинг рейтинг тизими

Афзаллиги

- ✓ ҳаққоний баҳолашни;
- ✓ ёзма нутқнинг ўсиши;
- ✓ ёзма нутқда хато ва камчиликларни аниқлаш; имкониятларининг мавжудлиги;
- ✓ таълим олувчининг билимга бўлган иштиёқининг сезиларли даражада ошиши;
- ✓ таълим олувчини мунтазам шуғулланишга ундаши

Камчилиги

- ✓ таълим берувчи таълим олувчи бил ишланганда кўп вақт сарф қилади;
- ✓ балларни ҳисоблаш кўп вақтни тал қилувчи мураккаб жараёнлиги;
- ✓ баҳолаш усулларига қараб таълим олувчи оғзаки нутқининг пасайиши;
- ✓ ажратилган вақтнинг етарли эмаслиги;
- ✓ таълим олувчини баҳолаш назоратининг мураккаблиги ва ноқулайлиги

Мезонга асосланган баҳолаш

Афзаллиги

- ✓ ўқув мақсадига мувофиқ баҳоланади;
- ✓ таълим олувчининг билимини баҳолаганда унинг йўл қўйган хатолари яққол кўрсатиб берилди;
- ✓ баҳоланувчи таълим олишга йўналтирилади;

Камчилиги

- ✓ мезонларни ишлаб чиқиш кўп вақт талаб қилади;
- ✓ мезонларнинг объективлиги, ҳаққонийлиги ва аниқлигини кўрсатишга нисбатан талабларининг кўплиги;
- ✓ ижтимоий фан йўналишлари бўйича мезонлар ишлаб чиқишда кийинчиликларга дуч келиниши;

- ✓ баҳоланувчиларнинг баҳоланаётган соҳаданги кучли ва кучсиз томонлари ҳолисона аниқлаб берилади, уларнинг ўз билими ва малакаларига бўлган ишончи оширилади;
- ✓ ҳамма учун бир хил билим ва малака талаблари ўрнатади;
- ✓ таълим мазмуни аниқлаб берилади;
- ✓ баҳоланувчиларнинг ўз фаолияти натижаларига бўлган масъулияти оширилади.

Меъёрий (нормага асосланган) баҳолаш

Афзаллиги

- ✓ ўқитувчи ориқча вақт сарфламайди;
- ✓ турли шарт-шароитга осон мослаштириш мумкин;
- ✓ баҳо бўйича кўрсаткичлар умумий тарзда олинади;
- ✓ муайян баҳоланувчилар гуруҳи ичида уларни ўзлаштириш имконини беради;
- ✓ баҳолаш натижасида гуруҳ ичидан маълум қисмини ажратиш олин имконини беради.

Камчилиги

- ✓ баҳоланда билим билан ҳуқуқ баҳолаш аралантириб юборилади;
- ✓ баъзан ҳуқуқ баҳолаш билим баҳолани чеклаб қўяди;
- ✓ баҳолар ўқитувчи томонидан субъектив белгиланиши мумкин;
- ✓ таълим олувчига нисбатан симпатия ҳам баҳони юқори қўйиб юборишга олиб келади;
- ✓ билимларни объектив ва ҳаққоний баҳоланининг пасайишига имконият яратади.

Албатта, «НИМА»ни яшириш ушбу...
 лекин унданам кўпроқ «КАНДАЙ»ни ўйлаб кўр.

Гете

III БОБ. ЎҚУВ ЖАРАЁНИДА ИНТЕРФАОЛ УСЛУБЛАР ВА ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ҚўЛЛАШ УСЛУБИЯТИ

Ушбу бобнинг баёнини узок вақтларда айтилган ривоятдан бошлаймиз. Қулардан бир кун қўл бўйида қорни оч қолган бир киши балиқ тутиб турган донишмандга дуч келибди ва унга мурожаат қилиб: «Мен очман, менга ёрдам бер!». Донишманд қўлидагича жавоб берибди: «Мен сенга балиқ беришим мумкин, сен тез тўясан ва биров вақт ўтгач, худди шундай яна оч қоласан ва мendan яна ёрдам сўрайсан. Мен сенга қармоқ беришим мумкин, лекин у қачондир ситиб қолиши мумкин, унда сен менга яна мурожаат қилишига тўғри келади. Яхшиси, мен сенга қармоқ ясашни ўргатаман, бу узок ва қийин, лекин кейинчалик сенга менинг ёрдaмим керак бўлмайди. Ўз йўлингни танла...».

Юқорида келтирилган ривоятдан келиб чиқадиган ҳулоса шуки, яхши ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)га «қармоқ ясашни» ўргатиши ва ақлли талаба (ёки ўқувчи) эса уни ўрганиши лозим. Талаба (ёки ўқувчи)лар «қармоқ ясашни» қатъчилик тез ва мустаҳкам ўрганиб олсалар, улар шунчалик бировларга муҳтож бўлмасдан ўз «овларига» эга бўладилар. Мана шундай вазифаларни амалга оширишда янги интерфаол ва поанъанавий педагогик технологиялар жуда қўл келишини тадқиқотчилар томонидан турли таълим муассасаларида ўтказилаётган кўнгина педагогик тажрибаларининг натижалари тасдиқламоқда. Шунинг учун ҳам, таълим муассасаларида фаолият кўрсатаётган профессор-ўқитувчилар ўз соҳалари бўйича олиб бераётган машулотларида инновацион технологияларни ўз ўрнида қўллашни билишлари ўта зарур.

Ҳозирги кунда инновацион технологиялар, интерфаол услубларнинг сони жуда кўпайиб кетган. Биз уларнинг таълим муассасаларида кенг тарқалганлари, ўқитиладиган аниқ фан ва предметларда қўлланилиши мумкин бўлган баъзи педагогик технологияларнинг фойдаланиш услубиятини келтираемиз. Юқорида баён қилинган дастурда келтирилган ўқув машулотлари ва тарбия жараёнларида қўлланиладиган интерфаол услублар ва педагогик технологиялардан ташқариларини ҳам келтираемиз.

Эслатма: ўқитиш жараёнини самарали ва натижалли бўлишини таъминлашга йўналтирилган қўлида келтирилгани интерфаол услублар ва ўқитиш технологияларининг барчаси ушбу услубий қўлланма муаллифларидан бири Р.Ишмухамедов томонидан кўп йиллар мобайнида яратилган бўлиб, ҳозирги кунда улар республикамизнинг барча умумий ўрта таълим, ўрта махсус, касб-ҳунар ҳамда олий таълим муассасалари, ўқитувчилар малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш институтлари ва факультетларида кенг миқёсда қўлланилиб келинмоқда ҳамда ижобий натижалар бермоқда.

гуруҳларда ишлаш олиш, сафдошларининг фикрига хурмат билан қараши шунингдек ўз билимларини бир тизимга солишга ўргатиш.

Услубнинг қўлланиши: ўқув машғулотларининг барча турларида (дарс бошлангичи ёки дарс охирида, ёки ўқув предметида бирон-бир бўлими тугалланганда) ўтилган мавзунинг ўзлаштирилганлик даражасини баҳолаш, такрорлаш, мустахкамлаш ёки оралик ва яқиний назорат ўтказиш учун, шунингдек, янги мавзунинг бошлангич оқин талаба (ёки ўқувчи)ларнинг билимларини текшириб олиш учун мўлжалланган. Ушбу услубни машғулот жараёнида ёки машғулотнинг бир қисмида яққа, кичик гуруҳ ҳамда жамоа шаклида тапқил этиш мумкин. Ушбу услубдан уйга вазифа беришда ҳам фойдаланса бўлади.

Машғулотда фойдаланиладиган воситалар: таркатма материаллар, таянч тушунчалар рўйхати, қалам (ёки ручка), слайд.

Изоҳ: режа бўйича белгиланган мавзу асосида ҳамда ўқитувчининг қўйган мақсади (текшириш, мустахкамлаш, баҳолаш)га мос тайёрланган таркатма материаллар (агар яққа тартибда ўтказиш мўлжалланган бўлса, гуруҳ ўқувчилари сонига, агар кичик гуруҳларда ўтказиш белгиланган бўлса, у ҳолда гуруҳлар сонига қараб, таркатма материаллар тайёрланади).

Машғулотни ўтказиш тартиби:

- талаба (ёки ўқувчи)ларни гуруҳларга (шароитга қараб) ажратилади;
- талаба (ёки ўқувчи)лар машғулотни ўтказишга қўйилган талаб ва қоидалар билан таништирилади;

- таркатма материаллар гуруҳ аъзоларига тарқатилади.

- талаба (ёки ўқувчи)лар яққа тартибда ўтилган мавзу ёки янги мавзу бўйича таркатма материалда берилган тушунчалар билан танишадилар;

- талаба (ёки ўқувчи)лар таркатма материалда мавзу бўйича берилган тушунчалар ёнига эгаллаган (ёки ўзларининг) билимлари асосида (берилган тушунчаларни қандай тушунган бўлсалар шундай) изоҳ ёзадилар (яққа тартибда);

- ўқитувчи таркатма материалда мавзу бўйича берилган тушунчаларни ўқийди ва жамоа билан биргаликда ҳар бир тушунчага тўғри изоҳни белгилайди ёки экранда ҳар бир тушунчанинг изоҳи берилган слайд орқали (имкони бўлса) таъинштирилади;

- ҳар бир талаба (ёки ўқувчи) тўғри жавоб билан белгиланган жавобларнинг фарқларини аниқлайдилар, керакли тушунчага эга бўладилар, ўз-ўзларини текширадилар, баҳолайдилар, шунингдек билимларини яна бир бор мустахкамлайдилар.

Изоҳ: «Тушунчалар таҳлили» услубини «Чайворд», «Уздуксиз занжир», «Кластер», «Блиц-занжир» шаклида ҳам таъқил этиш мумкин.

«Тушунчалар таҳлили» услубидан бир дарснинг ўзида дарс бошлангичида ўтган мавзунинг такрорлаш, мустахкамлаш ёки янги мавзу бўйича талаба (ёки ўқувчи)ларнинг дастлабки билимлари, қандай тушунчаларни эгаллагандиклари ва шу дарснинг охирида бутунги мавзудан нималарни билиб олгандикларини аниқлаш учун ҳам фойдаланиш мумкин.

Қуйидаги машғулотда фойдаланиладиган таркатма материални мисол тариқасида келтирамыз (илова).

Тушунчалар	Мазмуни
Таълим	
Тарбия	
Таълим мазмуни	
Ўқитиш услублари	
Ўқитиш шакллари	
Дарс (ўқув машғулот)	
Ўқитиш воситалари	
Назорат услублари	
Баҳолаш услублари	
Технология	
Педагогик технология	
Педагогик инновация	
Педагогик маҳорат	
Педагогик квалиметрия	

«Зинама - зина» технологияси

Технологиянинг тавсифи. Ушбу машғулот талаба (ёки ўқувчи)ларни ўтилган ёки ўтилиши керак бўлган мавзу бўйича яққа ва кичик жамоа бўлиб фикрлаш ҳамда хотирлаш, ўзлаштирилган билимларни ёдга тушириб, тўпланган фикрларни умумлаштира олиш ва уларни ёзма, расм, чизма кўринишида ифода қилишга ўргатади. Бу технология талаба (ёки ўқувчи)лар билан бир гуруҳ ичида яққа ҳолда ёки гуруҳларга ажратилган ҳолда ёзма равишда ўтказилади ва тақдимот қилинади.

Технологиянинг мақсади. Талаба (ёки ўқувчи)ларни эркин, мустақил ва мантқий фикрлашга, жамоа бўлиб ишлашга, изланишга, фикрларни жамлаб улардан назарий ва амалий тушунча ҳосил қилишга, жамоага ўз фикри билан таъсир эта олишга, уни маъқуллашга, шунингдек, мавзунинг таянч тушунчаларига изоҳ беришда эгаллаган билимларини қўллаш олишга ўргатиш.

Технологиянинг қўлланиши: маъруза (имконият ва шароит бўлса), семинар, амалий ва лаборатория машғулотларида яққа тартибда ёки кичик гуруҳларда ўтказиш ҳамда назорат дарсларида қўлланилиши мумкин.

Машғулотда қўлланиладиган воситалар: А-3, А-4 форматли қоғозларда тайёрланган (мавзунинг ажратилган кичик мавзучалар сонига мос)

чап томонига кичик мавзулар ёзилган таркатма материаллар, фломастер (ёки рангли қалам)лар.

Машғулотни ўтказиш тартиби:

- ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)ларни мавзулар сонига қараб 3-5 кишилик иборат кичик гуруҳларга ажратади (гуруҳлар сони 4 ёки 5 та бўлган маъқул);

- талаба (ёки ўқувчи)лар машғулотнинг мақсади ва унинг ўтказилиш тартиби билан таништирилади. Хар бир гуруҳга коғознинг чап қисмида кичик мавзу ёзуви бўлган варақлар тарқатилади;

- ўқитувчи гуруҳ аъзоларини таркатма материалда ёзилган кичик мавзулар билан таништирилади ва шу мавзу асосида биланларини фломастер ёрдамида коғоздаги бўш жойга жамоа билан биргаликда фикрлашиб ёзиб чиқиш вазифасини беради ва вақт белгилайди;

- гуруҳ аъзолари биргаликда таркатма материалда берилган кичик мавзунини ёзма (ёки расм, ёки чизма) кўринишида ифода этадилар. Бунида гуруҳ аъзолари кичик мавзу бўйича имкон борича тўларок маълумот беришлари керак бўлади.

- таркатма материаллар тўдирилгач, гуруҳ аъзоларидан бир киши тақдимот қилади. Тақдимот вақтида гуруҳлар томонидан тайёрланган материал, албатта, аудитория (синф) доскасига мантиқан тагма-таг (зина шаклида) илинади;

- ўқитувчи гуруҳлар томонидан тайёрланган материалларга изоҳ бериб, уларни баҳолайди ва машғулотни якунлайди.

Изоҳ: ўқув машғулотида бундай ташкил этилиши талаба (ёки ўқувчи)ларни мустақил фикрлашга, ўтилган ва ўзлаштирилган мавзуларни эслашга, уларни ёзма (ёки расм, чизма кўринишида) баён этишга, фикрларини умумлаштиришга ўргатади.

Илова (мисол тарикасида)

Тар.№	Мавзу	Темперамент
1	Холерик	
2	Сангвиник	
3	Меланхолик	
4	Флегматик	

Мавзулар: Сўз туркумлари (от, сифат, феъл, сон, оломош).

Йил фасллари (бахор, ёз, куз, киш).

Абдулла Қодирий (хаёти, ижоди, асарлари, адабий мероси ва ахамияти) ва б.

«Чархпалак» технологияси

Технологиянинг тавсифи. Ушбу технология талаба (ёки ўқувчи)ларни ўтилган мавзуларни ёлга олишга, мантиқан фикрлаб, берилган саволларга мустақил равишда тўғри жавоб беришга ва ўз-ўзини баҳолашга ўргатишга ҳамда киска вақт ичида ўқитувчи томонидан барча талаба (ёки ўқувчи)ларнинг эгаллаган билимларини баҳолашга қаратилган.

Технологиянинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларни дарс жараёнида мантиқий фикрлаш, ўз фикрларини мустақил равишда эркин баён эта олиш, ўзларини баҳолаш, яққа ва гуруҳларда ишлашга, бошқалар фикрига хурмат билан қарашга, кўп фикрлардан кераклисини таялаб олишга ўргатиш.

Технологиянинг қўлланиши: технология ўқув машғулотида барча гуруҳларида дарс бошланиши ёки дарс охирида ёки ўқув предметининг бирон бир бўлими тугалланганда, ўтилган мавзуларни талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан ўзлаштирилганлик даражасини баҳолаш, такрорлаш, мустаҳкамлаш ёки оралик ва якуний назорат ўтказиш учун мўлжалланган. Ушбу технологияни машғулот жараёнида ёки унинг бир қисмида яққа, кичик гуруҳ ва жамоа шаклида ташкил этиш мумкин.

Машғулотда фойдаланиладиган воситалар: таркатма материаллар, рангли қалам (ёки фломастер)лар.

Изоҳ: режа бўйича белгиланган мавзу асосида ҳамда ўқитувчининг қўйган мақсади (текшириш, мустаҳкамлаш, баҳолаш)га мос тайёрланган таркатма материаллар (агар яққа тартибда ўтказиш мўлжалланган бўлса, гуруҳ ўқувчилари сонига, агар кичик гуруҳларда ўтказиш белгиланган бўлса, у ҳолда гуруҳлар сонига қараб таркатма материаллар тайёрланади).

Машғулотни ўтказиш тартиби:

- талаба (ёки ўқувчи)ларни (шароитга қараб) гуруҳларга ажратиш;
- талаба (ёки ўқувчи)машғулотни ўтказишга қўйилган талаблар ва қоидалар билан таништириш;
- таркатма материалларни гуруҳ аъзоларига тарқатиш.
- гуруҳ аъзолари томонидан яққа ҳолда мустақил равишда таркатма материаллардаги вазифалар бажарилади;
- хар бир гуруҳ аъзоси ўзи ишлаган таркатма материалнинг ўн бурчагига гуруҳ рақамини ёзади, чап бурчагига эса ўзининг бирон-бир белгисини чизиб қўяди;
- вазифа бажарилган таркатма материаллар бошқа гуруҳларга «чархпалак айланмаси» йўналишида алмаштирилади;
- янги гуруҳ аъзолари томонидан берилган материаллар ўрганилади ва ўзгартиришлар киритилади;
- жамоалар томонидан ўрганилган ва ўзгартиришлар киритилган материаллар яна юқорида эслатилган йўналиш бўйича гуруҳлараро алмаштирилади (ушбу жараён гуруҳлар сонига қараб давом эттирилади);
- материалларни охириги алмашишдан сўнг хар бир гуруҳ ва хар бир гуруҳ аъзоси ўзлари илк бор тўлдирган материалларини (гуруҳ рақами ва ўзлари қўйган белгилари асосида) таялаб олади;

- ҳар бир гуруҳ аъзосининг ўзлари белгиланган жавобларига бошқа гуруҳ аъзоларининг тузатишларини такослайдилар ва таҳлил қиладилар;
- ўқитувчининг тарқатма материалда берилган вазифаларини ўқийди ва жамоа билан биргаликда тўғри жавобларни белгилайди;
- ҳар бир талаба (ёки ўқувчи) тўғри жавоб билан белгиланган жавоблар фарқларини аниқлайдилар, керакли баллни тўплайдилар ва ўз-ўзини баҳолайдилар.

Изоҳ: тарқатма материалда талаба (ёки ўқувчи)лар белгиланган тўғри жавоблар билан ўқитувчи ҳамкорлигида аниқланган тўғри жавобларнинг фарқи 0,55 фоиздан юқори бўлса, талаба (ёки ўқувчи) ушбу ўқув материални ўзлаштирган, ундан кам бўлса ўзлаштира олмаганлигини билдиради. Масалан, вазифалар сони 30 та бўлиб, жавобларнинг 17-20 таси тўғри белгиланган бўлса, талаба (ёки ўқувчи) ушбу вазифани бажарган ва ўқув материални ўзлаштира олган, агар ундан кам бўлса ўзлаштира олмаган ҳисобланади. Шу билан бирга, жавобларнинг 21-24 таси тўғри белгиланган бўлса талаба (ёки ўқувчи) материалларни ўзлаштирган даражаси «юқши» баҳога, 25-30 таси тўғри бўлса «аъло» баҳога ўзлаштирган деб ҳисобланади.

- талаба (ёки ўқувчи)лар ўз баҳолари ёки балларини белгилаб олишган, ўқитувчи вазифа бажарилган қозғаларни йиғиб олади ва баҳо (баллар)ни гуруҳ журналига кўчириб қўяди.

«Чархивалак» технологиясидан фойдаланган ҳолда машғулот ўтказиш учун талаба (ёки ўқувчи)ларга қуйидагича вазифа бериш мумкин. Вазифа учун зарур бўлган тарқатма материални иловада келтирамыз.

Вазифа. Ўқитувчининг муомала ва муносибатни бошқаришдаги ҳаракатлари қайси бошқарув усулига мансуб эканлигини аниқланг ва уларга берадиган тавсифларини иловада келтирилган жадвалга киритинг.

Тар №	Ўқитувчининг муносибат ва муомалани бошқаришдаги ҳаракатлари	Авторитар (якка ҳокимлик)	Демократик (ҳамкорлик)	Либерал (бепарволик, муро-салилик)
1.	Бошқалар фикрини ўзиники қилиб олади.			
2.	Ўзи якка ҳолда гуруҳ фаолияти, йўналишини белгилайди.			
3.	Ташаббускор эмас.			
4.	Ўзи кўрсатма ва буйруқ беради.			
5.	Жамоа ишига аралашмайди.			
6.	Ташаққури ҳам буйруқдек чиқади.			
7.	Ҳамма масалаларни юзаки кўриб чиқади.			
8.	Бошқалар фикрига ҳурмат билан қарайди.			
9.	Айтилган нарсани тўлиқ бажарилишини талаб этади.			
10.	Бошқалар фикрига тез қўшилади ва қабул қилади.			
11.	Сўз ва гаплари қаттиқ ва кўпол.			
12.	Ўзининг шахсий нуқтаи назари йўқ.			
13.	Жамоа фикрини ва ташаббусини маъқуллайди ҳамда ривожлантиради.			
14.	Гап қайтариш ва гап ўргатганларни ёқтирмайди.			
15.	Жавобгарликдан ўз-ўзидан четланади			
16.	Обрўси бўлмайди.			
17.	Ингиломни қаттиқ талаб этади.			
18.	Ўз тинчлини ўйлайди.			
19.	Иш натижаси билан қизиқмайди.			
20.	Сўзсиз бўйсунлигини талаб этади.			
21.	Ўз ишига совуққон.			
22.	Кўрмасдан жавобгарликни ўз бўйига олади.			
23.	Касбини севмайди.			
24.	Туншунтирмайди, лекин талаб қилади.			
25.	Жамоа ишига таяниб иш олиб боради.			
26.	Талаба (ёки ўқувчи)га эътиборсиз, беғам.			
27.	Ўқитувчи эканлигини ёддан чиқариб қўяди			
28.	Ўзига бино қўйишни яхши кўради.			
29.	Талаба (ёки ўқувчи)ларни эркин фикрлашга йўл қўймайди.			
30.	Талаба (ёки ўқувчи) фикри билан ўртоқлашмайди.			

17-20 та тўғри жавоб «қониқарли»;

21-24 та тўғри жавоб «яқши»;

25-30 та тўғри жавоб «аъло».

«Бумеранг» технологияси

1-вариант

Технологиянинг тавсифи. Ушбу технология талаба (ёки ўқувчи)ларни дарс жараёнида, дарсдан ташқарида турли адабиётлар, матнлар билан ишлаш, ўрганилган материални ёдида сақлаб қолиш, сўзлаб бериш, фикрини эркин ҳолда баён эта олиш, қисқа вақт ичида кўп маълумотга эга бўлиш ҳамда дарс мобайнида ўқитувчи томонидан барча талаба (ёки ўқувчи)ларни баҳолаш олишга қаратилган.

Технологиянинг мақсади. Ўқув жараёни мобайнида тарқатилган материалларни талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан яққа ва гуруҳ ҳолатида ўзлаштириб олишлари ҳамда суҳбат-мунозара ва турли саволлар орқали тарқатма материаллардаги матнлар қай даражада ўзлаштирилганлигини назорат қилиш ва баҳолаш. Ўқув жараёни мобайнида ҳар бир талаба (ёки ўқувчи) томонидан ўз баҳо (ёки баҳо)ларини эълонлашга имконият яратиш.

Технологиянинг қўлланиши. Амалий машғулотлар, семинар ёки лаборатория машғулотлари ҳамда суҳбат-мунозара шаклидаги дарсларда яққа тартибда, кичик гуруҳ ва жамоа шаклида фойдаланилиши мумкин.

Машғулотда фойдаланиладиган воситалар. Талаба (ёки ўқувчи) дарс жараёнида мустақил ўқишлари, ўрганишлари ва ўзлаштириб олишлари учун мўлжалланган тарқатма материаллар (ўтилган мавзу ёки янги мавзу бўйича қисқа матнлар, суратлар, маълумотлар).

Машғулотни ўтказиш тартиби. Ушбу технология бир неча босқичда ўтказилади:

- талаба (ёки ўқувчи)лар кичик гуруҳларга ажратилади;
- талаба (ёки ўқувчи)лар дарс (машғулот)нинг мақсади ва тартиби билан таништирилади;
- талаба (ёки ўқувчи)ларга мустақил ўрганиш учун мавзу бўйича матнлар тарқатилади;
- берилган матнлар талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан яққа тартибда мустақил ўрганилади;
- ҳар бир гуруҳ аъзоларидан янги гуруҳ ташкил этилади;
- янги гуруҳ аъзоларининг ҳар бири гуруҳ ичида навбати билан мустақил ўрганган матнлари билан ахборот алмашадилар, яъни бир-бирларига сўзлаб берадилар, матнни ўзлаштириб олишларига эришадилар;
- берилган маълумотларни ўзлаштирилганлик даражасини аниқлаш учун гуруҳ ичида ички назорат ўтказилади, яъни гуруҳ аъзолари бир-бирлари билан савол – жавоб қиладилар;
- янги гуруҳ аъзолари дастлабки ҳолатдаги гуруҳларига қайтадилар;
- дарснинг қолган жараёнида талаба (ёки ўқувчи)лар билимларини баҳолаш ёки тўплаган балларини ҳисоблаб бориш учун ҳар бир гуруҳда «гуруҳ ҳисобчиси» тайинланади;
- талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан барча матнлар қай даражада ўзлаштирилганлигини аниқлаш мақсадида ўқитувчи (ёки оппонент

- гуруҳ) талаба (ёки ўқувчи)ларга саволлар билан мунозарага эгадилар, оғзаки сўров ўтказадилар;
- саволларга берилган жавоблар асосида гуруҳларни тўплаган умумий баллари аниқланади;
- ҳар бир гуруҳ аъзоси томонидан гуруҳдаги матннинг мазмунини ҳаётга боғлаган ҳолда биттадан савол тузилади;
- гуруҳлар томонидан тайёрланган саволлар орқали савол-жавоб ташкил этилади («гуруҳ ҳисобчилари» берилган жавоблар бўйича балларни ҳисоблаб борадилар);
- гуруҳ аъзолари томонидан тўплаган умумий баллар йитиндиси аниқланади;
- гуруҳлар тўплаган умумий баллар гуруҳ аъзолари ўртасида тенг тақсимланади.

Изоҳ: ўқитувчи дарсни шу тартибда тугатиши ёки ўқув материални талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан яққа тартибда қандай ўзлаштирилганини яна бир бор ўз-ўзига баҳо бериш тартибидан назорат қилиш учун «Чархпалак» технологиясидан фойдаланган ҳолда ўқилган ва ўзлаштирилган матнлар асосида тайёрланган тарқатма материалларни талаба (ёки ўқувчи)ларга тарқатиб, ўз билимларини текшириб олишларига имконият яратиши мумкин.

- дарс (машғулот)ни якунлаш, уйга вазифа бериш.

Ўқитувчиларнинг иш тажрибасидан

Ушбу технологияни қўллаган ўқитувчилар ўз ўқув предметлари мавзуси ёки эркин мавзу асосида куйидаги мазмундаги матнлардан фойдаланган ҳолда ўқитиш ва тарбиялаш жараёнини ташкил этишган. Масалан,

1. Мавзу: «Гуллар ва уларнинг тарихи, ҳаётдаги аҳамияти»

Тарқатма материаллар:

1-гуруҳга – Гуллар қачондан бери ўстирилади?

2-гуруҳга – Айрим халқларда гулларнинг аҳамияти.

3-гуруҳга – Аттигулларнинг рамзий маъноси хақида?

4-гуруҳга – Мисрликлар учун нилуфар гули нима маънони англатади?

2. Мавзу: «Шарқона муомала одоби»

Тарқатма материаллар:

1-гуруҳга – Устозларни ҳурматлаш баёни

2-гуруҳга – Кариндош-уруғлар ўртасидаги муомала одоби

3-гуруҳга – Қўни-қўшнилари ўртасидаги муомала одоби

4-гуруҳга – Дўстлар ўртасидаги муомала одоби

3. Мавзу: «Ҳарбий қўшинларда тарбия услублари»

1-гуруҳга – Ишонтириш услуби

2-гуруҳга – Рағбатлантириш услуби

3-гуруҳга – Услубларнинг синфлари

4-гуруҳга – Намуна услуби

2-вариант

Мазкур технология бир машғулот давомида ўқув материални чуқур ва яхлит ҳолатда ўрганиш, ижодий тушуниб етиш, эркин эгаллашга йўналтирилган. У турли мазмун ва характерга (муаммолар, мунозаралар, турли мазмунли) эга бўлган мавзуларни ўрганишга мўлжалланган бўлиб, оғзаки ва ёзма иш шаклларида амалга оширилиши мумкин. Технология машғулот мобайнида ҳар бир иштирокчининг турли қошириқларни бажариш, навбат билан талаба (ёки ўқувчи) ёки ўқитувчи ролида бўлиш ва мос балларни тўплаш имкониятини беради.

«Бумеранг» технологияси талаба (ёки ўқувчи)ларга танкидий фикрлаш, уларда мантиқий шакллантиришга имконият яратди, шунингдек уларнинг хоҳирасини, ҳождарини, фикрларини, далилларини ёзма ва оғзаки шаклларда баён қилиш кўникмаларини ривожлантиради.

Мазкур услуб талаба (ёки ўқувчи)ларга таълим билан бир қаторда тарбиявий характердаги:

- жамоа билан ишлаш маҳорати;
- муомалалилик;
- хушфеллик;
- кўникувчанлик;
- ўзгалар фикрини ҳурмат қилиш;
- фаоллик;
- ишга ижодий ёндашиш;
- ўз фаолиятининг самарали бўлишига қизиқиш;
- ўзини баҳолаш каби қатор сифатларини ҳам шакллантириш имкониятини беради.

Технологиядаги асосий тушунчалар:

Очиқ саволлар – бундай саволлар муомала қилиш ва ўзаро сўзлашувчи давом эттиришга имкон беради, шу билан бирга уларга қисқа, бир хил жавоб бериш мумкин эмас.

Ёпиқ саволлар – бундай саволлар олдиндан «ха» ёки «йўқ» туридаги тўғри ва очик жавобларни беришни кўзда tutади.

Кўндаланг сўроқ – талаба (ёки ўқувчи)лар бир-бирига гуруҳлаб берувчи қисқа саволлар қаторидан иборат бўлиб, ўзига хос ахборотлар излаш ҳамда далилларни, ошонентлар эгаллаган ҳолатини аниқлаш, шунингдек муайян қарорлар қабул қилиш учун ажойиб имкониятдир.

Кўндаланг сўроқ пайтида ўзаро мунозарага киришиш мумкин бўлмай, балки фақат саволлар берилишига руҳсат берилади.

«3 x 4» технологияси

Технологиянинг тавсифи. Ушбу машғулот талаба (ёки ўқувчи)ларни аниқ бир муаммони (ёки бирор мавзунини) яқка ҳолда (ёки кичик жамоа бўлиб) фикрлаб ҳал этиш, ечимини топиш, кўп фикрлардан керагини танлаш, танлаб олинган фикрларни умумлаштириш ва улар асосида қўйилган муаммо (ёки

мавзу) юзасидан аниқ бир тушунча ҳосил қилишга, шунингдек, уз фикрларини маъқуллай олишга ўргатади. Бу технология талаба (ёки ўқувчи)лар билан аввал яқка ҳолда, сўнгра уларни кичик гуруҳларга ажратилган ҳолда ёзма равишда ўтказилади.

Технологиянинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларни эркин, мустакил ва мантиқий фикрлашга; жамоа бўлиб ишлашга, излашга; фикрларни жамлаб, улардан назарий ва амалий тушунча ҳосил қилишга; жамоага ўз фикрини ўтказишга, уни маъқуллашга; қўйилган муаммони ечишда ва мавзуга умумий тушунча беришда ўтилган мавзулардан танлаган билимларини қўллай олишга ўргатиш.

Технологиянинг қўллаш шакли: семинар, амалий ва лаборатория машғулотларида яқка тартибда (ёки кичик гуруҳларга ажратилган ҳолда) ўтказиш ҳамда гуруҳ аъзоларини бир неча мартаба жойларини ўзгартириб берилган вазифаларни бажаришга мўлжалланган.

Машғулотда фойдаланиладиган воситалар: А-3, А-4 форматдаги қоғоз варақлари (гуруҳ сонига қараб), фломастер (ёки рангли қалам).

Машғулотни ўтказиш тартиби:

- ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)ларнинг умумий сонига қараб, 3-5 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади (кичик гуруҳлар сони 4 ёки 5 га бўлгани мақсадга мувофиқ);
- ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)ларни машғулотнинг мақсади ва ўтказилиш тартиби билан таништиради ва ҳар бир кичик гуруҳга қонуннинг юқори қисмида ёзуви бўлган варақларни таркатади;
- ўқитувчи кичик гуруҳ аъзоларини таркатма материалда ёзилган асосий фикрни фақат учта фикр, яъни учта сўз ёки сўзлар бирикмаси, ёки учта гап билан давом эттиришлари мумкинлигини ўқтиради ва буни амалга ошириш учун аниқ вақт белгилайди;
- гуруҳ аъзолари биргаликда таркатма материалда берилган фикрни ёзиб давом эттирадилар;
- вазифа бажарилгач, гуруҳ аъзолари ўринларидан туриб соат мили йўналиши бўйича жойларини ўзгартирадилар, яъни 1-гуруҳ 2-гуруҳнинг 2 – гуруҳ 3-гуруҳнинг, 3-гуруҳ эса 4 – гуруҳнинг (бошқа кичик гуруҳлар бўлса, шу тариха) ўрнига ўтадилар;
- янги жойга келган гуруҳ аъзолари шу ерда қолдирилган таркатма материалдаги фикрлар билан танишиб, унга яна янги учтадан ўз фикрларини ёзиб қўядилар;
- гуруҳ аъзолари яна юқоридаги каби жойларини ўзгартирадилар, шу тариха кичик гуруҳлар ўз жойларига қайтиб келгунларига қадар жойларини алмаштириб, таркатма материалларга ўз фикрларини қўшиб борадилар;
- ўз жойларига қайтиб келган кичик гуруҳлар таркатма материалда тўпланган барча фикрларни диққат билан ўқиб, уларни умумлаштирган ҳолда битта яхлит таъриф ёки қандай ҳолатига келтирадилар;
- ҳар бир кичик гуруҳнинг муаллифлик таърифлари ёки қондаларини гуруҳ аъзоларидан бири тақдимот қилади;

• ўқитувчи кичик гуруҳлар томонидан берилган таърифлар ёки қоидаларга изоҳ бериб, уларни баҳолайди, сўнгра машғулотни якунлайди.

Изоҳ: Гуруҳлар тақдимотидан сўнг улар берган таъриф ёки қоидалар асосида кичик гуруҳларнинг ҳар бир аъзоси яқка тартибда ўзининг муаллифлик таърифи ва қоидасини келтириб чиқариб тақдимот қилиши ҳам мумкин.

Кичик гуруҳлар сони 4 та бўлгани мақсадга мувофиқ. Бундай ҳолда кичик гуруҳлар ўз жойларини фақат 3 марта алмаштирадilar ва бу билан ўқув жараёнини зерикарли ўтишининг олди олинади. Агар кичик гуруҳлар сони 4 тадан кўп бўлса, у ҳолда уларни икки потокка бўлиб, кичик гуруҳ аъзоларининг алмашинувини ҳар бир поток ўртасида алоҳида, тақдимотни эса биргаликда ўтказиш мумкин.

Агар аудитория (ёки синф) кичик гуруҳларнинг жойларини алмаштиришга мосланмаган (ёки алмаштиришга ноқулайликлар) бўлса, у ҳолда талаба (ёки ўқувчи)ларни жойларини алмаштириш ўрнига гуруҳларга таркатилган материалларни алмаштириш орқали, улар дастлабки олинган гуруҳларга қайтиб келунга қадар алмаштирилиб, талаба (ёки ўқувчи) фикрлари тўпланади, улардан умумий таъриф (ёки қоида) келтириб чиқарилади ва тақдимот қилиш ҳам мумкин.

Ушбу технологияни қўллаган ўқитувчилар ўз ўқув предметлари мавзуси (ёки эркин мавзу) асосида «Педагогик технология – бу...», «Очк дарс - ...» «Иқтисод - ...», «Экология - ...», «Малака ошириш - ...», «Касб ўрганиш - ...», «Хамширалик касби - ...», «Мухандис - ...» каби мазмундаги қоғоз варақларининг юқори қисмида давом эттирилиши ёки фикрлар билан тўлдирилиши керак бўлган асосий тушунча ёки фикр ёзилган матнлардан фойдаланган ҳолда ўқув - тарбия жараёнини танкил этишган.

«Резюме» технологияси

Технологиянинг тавсифи. Бу технология мураккаб, кўп тармоқли, мумкин қадар муаммоли мавзуларни ўрганишга қаратилган. Технологиянинг моҳияти шундан иборатки, бунда бир йўла мавзунинг турли тармоқлари бўйича ахборот бериледи. Айни пайтда уларнинг ҳар бири алоҳида нуқталардан муҳокама этилади. Масалан, ижобий ва салбий томонлари, афзаллик ва камчиликлари, фойда ва зарарлари белгиланади.

Технологиянинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларни эркин, мустақил, танқидий фикрлашга, жамоа бўлиб ишлашга, изланишга, фикрларни жамлаб таққослаш услуби ёрдамида мавзудан келиб чиққан ҳолда ўқув муаммосини ечимини топишга ҳамда керакли хулоса ёки қарор қабул қилишга, жамоага ўз фикри билан таъсир эттиришга, уни маъқуллашга, шунингдек, берилган муаммони ечишда, мавзуга умумий тушунча беришда ўтилган мавзулардан эгаллаган билимларини қўлай олинга ўргатиш.

Технологиянинг қўлланиши: маъруза дарсларида (имконият ва шароит бўлса), семинар, амалий ва лаборатория машғулотида яқка (ёки кичик гуруҳлар ажратилган) тартибда ўтказиш, шунингдек, уйга вазифа беришда ҳам қўллаш мумкин.

Машғулотда фойдаланиладиган воситалар: А-3 форматдаги қоғозларида (гуруҳ сонига қараб) тайёрланган таркатма материаллар, фломастер ёки рангли қаламлар.

Машғулотни ўтказиш тартиби:

• ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)ларнинг сонига қараб 3-5 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади;

• ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)ларни машғулотнинг мақсади ва ўтказилиш тартиби билан таништиради ва ҳар бир кичик гуруҳга қоғознинг юқори қисмида ёзуви бўлган, яъни асосий муаммо, ундан ажратилган ўқув муаммолари ва уларни ечиш йўллари белгиланган, хулоса ёзма баён қилинадиган варақларини таркатади;

• ҳар бир гуруҳ аъзолари уларга тушган варақлардаги муаммоларнинг афзаллиги ва камчиликларини аниқлаб, ўз фикрларини фломастер ёрдамида ёзма баён этадилар. Ёзма баён этилган фикрлар асосида ушбу муаммони ечимини тошиб, энг мақбул вариант сифатида умумий хулоса чиқарадилар;

• кичик гуруҳ аъзоларидан бири тайёрланган материални жамоа номидан тақдимот этади. Гуруҳнинг ёзма баён этган фикрлари ўқиб эшиттирилади, лекин хулоса қисми билан таништирилмайди;

• ўқитувчи бошқа кичик гуруҳлардан тақдимот этган гуруҳнинг хулосасини сўраб, улар фикрини аниқлайди, гуруҳлар фикридан сўнг тақдимот гуруҳи ўз хулосаси билан таништиради;

• ўқитувчи гуруҳлар томонидан берилган фикрларга ёки хулосаларга изоҳ бериб, уларни баҳолайди, сўнгра машғулотни якунлайди.

Илова (мисол тариқасида)

Талабалар билимини назорат қилиш							
Ёзма		Оғзаки		Тест		Масофали	
Афзал.	Камчил.	Афзал.	Камчил.	Афзал.	Камчил.	Афзал.	Камчил.
Хулоса:							

«Муаммо» технологияси

Технологиянинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларга ўқув предметининг мавзусидан келиб чиққан турли муаммоли масала ёки вазиятларнинг ечимини тўғри топишларига ўргатиш, уларда муаммонинг моҳиятини аниқлаш бўйича малакаларни шакллантириш, муаммони ечишнинг баъзи усуллари билан таништириш ва муаммони ечишда мос услубларни тўғри танлашга ўргатиш, муаммони келиб чиқиш сабабларини ва муаммони ечишдаги хатти-харакатларни тўғри аниқлашга ўргатиш.

Машғулотни ўтказиш тартиби:

Ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)ларни гуруҳларга ажратиб, уларни мос ўринларига жойлаштиргандан сўнг, машғулотни ўтказиш тартиб-қоидалари ва талабларини тушунтиради, яъни у машғулотни босқичли бўлишини ва ҳар бир босқич талаба (ёки ўқувчи)лардан максимум диққат-эътибор талаб қилишини, машғулот давомида улар яқка, гуруҳ ва жамоа бўлиб ишлашларини айтади. Бундай кайфият талаба (ёки ўқувчи)ларга берилган топшириқларни бажаришга тайёр бўлишларига ёрдам беради ва бажаришга кизикиш уйғотади. Машғулотни ўтказиш тартиб-қоидалари ва талаблари тушунтирилгач, машғулот бошланади:

- талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан машғулот учун тайёрланган кинолаҳзани диққат билан томоша қилиб, унда ёритилган муаммони аниқлашга ҳаракат қилиш, хотирада сақлаб қолиш ёки дафтарларига белгилаб қўйиш (агар кинофильм кўрсатишнинг имконияти бўлмаса, у ҳолда ўқитувчи ўқув предметининг мавзуси бўйича плакат, расм, афиша ёки бирор муаммо баён қилинган матн, китобдаги ўқув материалдан фойдаланиши мумкин);

- ҳар бир гуруҳ аъзолари томонидан ушбу лавҳадан (расмдан, матндан, ҳаётий воқеадан) биргаликда аниқланган муаммодарни патман ёки А-3 форматдаги қоғозга фломастер билан ёзиб чиқади;

- берилган аниқ вақт тугагач, тайёрланган ишни гуруҳ вакили томонидан ўқиб эшиттирилади;

- ўқитувчи гуруҳлар томонидан танланган ва муаммолар ёзилган қоғозларни алмаштирган ҳолда гуруҳларга тарқатилади;

- тарқатилган қоғозларда гуруҳлар томонидан ёзилган муаммолардан ҳар бир гуруҳ аъзоси ўзини кизиктирган муаммодан бирини танлаб олади;

- ўқитувчи томонидан тарқатилган қўйидаги чизмага ҳар бир гуруҳ аъзоси танлаб олган муаммосини ёзиб, мустақил равишда таҳлил этади. Масалан:

Муаммонинг тури	Муаммони келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва Сизнинг ҳаракатларингиз
Тоза ичимлик сувининг камлиги	Сувни тоза сақлашга эътиборнинг камлиги	Табиат ва сувни сақлашга оид тадбирлар ўтказиш

- яқка тартибдаги фаолият тугагандан сўнг ҳар бир талаба (ёки ўқувчи) бажарган таҳлилий ишнни барчага ўқиб эшиттиради;
- муаммолар ва уларнинг ечими бўйича жамоавий фикр алмашилади;
- ҳимоядан сўнг ўқитувчи машғулотга яқун ясайди. Кичик гуруҳларга кизикарли ишлари учун миннатдорчилик билдиради.

Бундай технология билан ўтказилган машғулот натижасида талаба (ёки ўқувчи)лар қайсидир муаммони ечишдан аввал унинг сабабини аниқлашини кераклигини, кейин эса уларга зарур бўлган услуб ва усуллارни танлаши ҳамда ўз ҳаракатларини аниқ белгилаб олишлари кераклигини билиб оладилар.

«Лабиринт» технологияси

Технологиянинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларнинг ўқув ва ҳаётий фаолиятларида учрайдиган турли ҳолат ва вазиятлардан ўз оғриқларини сақлаган ҳолда чиқиш, вазиятнинг тўғри баҳолаш ва тезлик билан керакли ечимини топиш кўникмаларини шакллантириш, шу борадаги малакаларини оширишга кўмаклашиш, уларнинг фикрлаш қобилияти ва нутқий фаолиятини ўстириш ҳамда мулоқот қилиш маданиятини шакллантириш.

Машғулотни ўтказиш тартиби: ўқитувчи машғулот бошлангичини олдида талаба (ёки ўқувчи)лар учун стуллардан доира шаклида жой тайёрлайди (доира шаклидаги жойнинг ўртасига сават (ёки тувак)даги гулдастани қўйиш мақсадга мувофиқ. Жойни бундай жиҳозланганини машғулотни кизикарли ва жонли ўтишига ёрдам беради. Имкон бўлса, бундай машғулотни очик ҳавода, яъни табиат қўйнида ўтказилса, у ҳолда талаба (ёки ўқувчи)лар яшил майсалар устида доира шаклида бемалол жойлашиб олсалар ҳам бўлади.

Ўқитувчи машғулот бошлангичини билан талаба (ёки ўқувчи)ларни шу даврдан жой эгаллашларини сўрайди.

Сўнгра талаба (ёки ўқувчи)ларнинг фаолияти ранг-баранг ва ҳамшира ҳар турли кизик воқеалар, ҳодисалар, вазиятларга бой эканлиги ҳақидаги кискача суҳбат билан машғулотни бошлайди. Мисол тариқасида ўқитувчи, талаба (ёки ўқувчи)лар фаолиятида учраган ёки учрайдиган вазиятлардан бири тўғрисида ташириб беради ва шу вазиятдан чиқиш йўлини сўрайди (ёки ўқитувчи вазиятнинг айтиб, унинг учта ечимини ҳам айтади ва талаба (ёки ўқувчи)лардан учта тўғри вариантдан биттасини танлашларини ва нима учун шу вариантни танлаганликларини тушунтириб беришларини сўрайди. Шундан сўнг ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)ларни хоҳишларига кўра, уч кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади ва уларга ҳар бир кичик гуруҳ аъзолари ўз иш тажрибаларидан келиб чиққан ҳолда, ўқув ва тарбиявий жараёнларда ўқитувчи ва талаба (ёки ўқувчи)лар фаолиятида учрайдиган ёки учраган бирон-бир муаммоли вазиятларни эслашлари, улардан энг кизикарли, энг муаммолисини танлаб, уларнинг ечимини (вазият, муаммонинг ечими уч вариантдан тест ёки аниқ бир жавобдан иборат бўлиши мумкин) ҳам топиб қўйиш топширигини беради.

Ўқитувчи ёрдамида ҳар бир кичик гуруҳ навбати билан ўзлари тайёрлаган вазият ёки муаммоларни бошқаларга оғзаки баён этадилар. Кичик гуруҳлар томонидан айтилган вазият ёки муаммони ечимини топиш учун ўқитувчи уларга аниқ вақт белгилаб беради. Берилган вақт ичида кичик гуруҳ аъзолари вазият ёки муаммо ечимини топишга ҳаракат қиладилар, вақт тугагач, гуруҳларнинг жавоблари тингланади. Масалан, аввал бир кичик гуруҳ ташлаган вазият ёки муаммо яна бир маротаба эста туширилади ва қолган кичик гуруҳлар навбати билан ушбу вазият ва муаммога ўз ечимларини айтадилар. Барча кичик гуруҳлар ўзлари ташлаган жавобларини айтиб бўлишгач, вазият ёки муаммони ўртага ташлаган кичик гуруҳнинг ўзи тўғри ечим ҳақида фикр билдиради, ўқитувчи ҳам шу вазият ёки муаммога нисбатан ўз фикрини билдиради ва билдирилган барча кичик гуруҳ фикрларни умумлаштиради. Сўнгра, иккинчи гуруҳ ўртага ташлаган вазият ёки муаммони муҳокамасига ўтилади, шу каби даврадаги гуруҳлар томонидан ўртага ташланган барча вазият ёки муаммолар муҳокамаси ўтказилади.

Машғулоти охирида ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)лар ва гуруҳлар ишга баҳо беради ва вазият ёки муаммоларни ечимини топишда нималарга кўпроқ эътиборни қаратиш кераклиги тўғрисида тавсиялар беради, сўнгра машғулотни якунлайди.

***Изоҳ:** ушбу технологияни ўқув жараёнида ташкил этиладиган дарс (амалий ёки лаборатория) машғулотида ҳам қўллаш мумкин. Масалан, ўқув предмети бўйича ўзлаштирилган мавзулар ёки бўлимлардан талаба (ёки ўқувчи) ҳаётий фаолиятларида учрайдиган муаммоларни вазиятлар, шунингдек, дарсда ўтилайётган мавзулар ичидаги муаммоларни ечимини топиш бўйича фикрларни аниқлашда ушбу технологиянинг қўлланиши талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан эгалланган билим, кўникма ва малакаларини янада чуқурроқ мустақамлашларига, уларни амалиётда қўллашларида ечимини тўғри топишларига ёрдам беради.*

«Блиц-сўров» усули

Усулнинг тавсифи. Ушбу усул талаба (ёки ўқувчи)ларни ҳаракатлар кетма-кетлигини тўғри ташкил этишга, мантикий фикрлашга, ўрганаётган предмети асосида хилма-хил фикрлар, маълумотлар ичидан кераклигини танлаб олишни, шу билан бир қаторда, ўзгалар фикрини ҳурмат қилиш ва уларга ўз фикрини ўткази олиш ҳамда ўз фаолияти, кунини режалаштири олишни ўргатишга қаратилган.

Усулнинг мақсади: ушбу усул орқали талаба (ёки ўқувчи)ларга тарқатилган қоғозларда кўрсатилган ҳаракатлар кетма-кетлигини аввал якка тартибда мустақил равишда белгилаш, кичик гуруҳларда ўз фикрини бошқаларга ўткази олиш ёки ўз фикрида қилиш, бошқалар билан ҳамфикр бўли олиш каби кўникмаларни шакллантириш.

Машғулоти ўтказиш тартиби.

Ушбу усул бир неча босқичда ўтказилади:

- ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)ларга ушбу машғулоти бир неча босқичда ўтказилиши ҳақида тушунча беради. Ҳар бир босқичга мўлжалланган вазифаларни бажаришга аниқ вақт берилиши, тингловчилар эса шу вақтдан унумли фойдаланишлари кераклиги ҳақида уларни оголантиради;

- ўқитувчи ҳамма талаба (ёки ўқувчи)ларга алоҳида-алоҳида тарқатма материал беради ва улардан ушбу материални синчиклаб ўрганишларини сўрайди;

- ўқитувчи тарқатма материал мазмунини ва бажариладиган вазифа (тарқатма материалда берилган ҳаракатлар кетма-кетлигини тўғри белгилаш, белгини қоғозда алоҳида ажратилган бўлимга рақамлар билан қўйиш кераклиги)ни тушунтиради;

- тарқатма материалда берилган вазифа дастлаб якка тартибда бажарилишини таъкидлайди;

- ҳар бир талаба (ёки ўқувчи) ўзининг шахсий фикри асосида тарқатма материалдаги «**якка баҳо**» бўлимига берилган ҳаракатларнинг мантикий кетма-кетлигини рақамлар билан белгилаб чиқади;

- талаба (ёки ўқувчи)ларнинг якка тартибдаги ишлари тугагач, ўқитувчи улардан 3 кишидан иборат кичик гуруҳлар ташкил этишларини сўрайди. Кичик гуруҳлар талаба (ёки ўқувчи)ларнинг хоҳишларига қараб ёки рақамлар бўйича ташкил этилиши мумкин;

- кичик гуруҳлардаги талаба (ёки ўқувчи)ларнинг ҳар бири ўз қоғозидаги «**якка баҳо**» бўлимида белгиланган ҳаракатлар кетма-кетлиги билан бир-бирларини таништириладилар, кейин улар 3 кишида уч хил бўлган кетма-кетликни биргалашиб (бир-бирлари билан тортишиб, баҳслашиб, бир-бирларига таъсир ўтказиб, ўз фикрларига ишонтириб) келинган ҳолда, тарқатилган қоғоздаги «**гуруҳ баҳоси**» бўлимига муқобил рақамларни белгилаб чиқадилар;

- барча кичик гуруҳлар ўз ишларини тугагач, ўқитувчи ҳаракатлар кетма-кетлиги бўйича тўғри жавобни беради, яъни талаба (ёки ўқувчи)лардан уларга тарқатилган қоғозлардаги «**тўғри жавоб**» бўлимига у томонидан айрилган ҳаракатлар кетма-кетлиги рақамларини ёзишни сўрайди;

- ўқитувчи «**тўғри жавоб**» бўлимида берилган рақамлар билан «**якка баҳо**» ҳамда «**гуруҳ баҳоси**» бўлимидаги рақамларни солиштириш ва қатгасидан-кичигини айириш, айирмаларни мос ҳолда «**якка ҳато**» ва «**гуруҳ ҳатоси**» бўлимларига ёзишларини сўрайди;

- ўқитувчи якка ва гуруҳ ҳатоларининг умумий сони бўйича тушунча беради ва уларни ҳар бирини алоҳида-алоҳида шарҳлаб беради;

- ўқитувчи машғулоти якунлаб, баъзи гуруҳларнинг машғулоти мобайнидаги иш фаолиятларига ўз фикрини билдиради ва талаба (ёки ўқувчи)ларнинг билимини иловадаги мезонлар асосида баҳолайди ёки мос келган тўғри жавоблар сонига қараб ҳар бир талаба (ёки ўқувчи) ўз баҳосини иловада кўрсатилгандек аниқлайди.

***Изоҳ:** мисол тариқасида «Мустақиллик йиллари» мавзусидаги блиц-сўровнинг жадвалини келтириш мумкин (ҳар бир ўқитувчи ўз предмети бўйича ўтаётган ёки аввал ўтган мавзуси асосида ушбу жадвалдан фойдаланиб блиц-сўров тузиши мумкин).*

Блиц-суров: «Мустақиллик йиллари»

Гуруҳ баҳоси	Гуруҳ ҳағоси	Тўғри жавоб	Якка ҳағо	Якка баҳо	Йилларнинг номланиши	Йиллар
		12			Ижтимоий ҳимоялаш йили	2007
		1			Амир Темур йили	1996
		11			Ҳомийлар ва шифокорлар йили	2006
		2			Исон манфаатлари йили	1997
		10			Сихат-саломатлик йили	2005
		3			Оила йили	1998
		9			Меҳр-мурувват йили	2004
		4			Аёллар йили	1999
		8			Обод маҳалла йили	2003
		5			Соғлом авлод йили	2000
		7			Карияларни кадрлаш йили	2002
		6			Она ва бола йили	2001
		13			Ёшлар йили	2008

7 – 8 та тўғри жавоб - «қоникарли»

9 – 10 та тўғри жавоб - «яхши»

11-12 та тўғри жавоб - «аъло»

ФСМУ технологияси

Технологиянинг тавсифи. Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда, баҳс-мунозаралар ўтказишда ёки ўқув семинари якунида (талаба (ёки ўқувчи)ларнинг ўқув машғулоти хамда ўтилган мавзу ва бўлимлардаги баъзи мавзулар, муаммоларга нисбатан фикрларини билдириш мақсадида) ёки ўқув режаси асосида бирор-бир бўлим ўрганилгач қўлланилиши мумкин. Чунки бу технология талаба (ёки ўқувчи)ларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очик ҳолда баҳслашишга, шу билан қаторда ўқувчи-талабалар томонидан ўқув жараёнида эгалланган билимларини таҳлил этишга ва эгаллаганлик даражасини аниқлашга, баҳолашга хамда тингловчиларни баҳслашиш маданиятига ўргатади.

Технологиянинг мақсади. Ушбу технология талаба (ёки ўқувчи)ларни тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради.

Машғулоти ўтказиш тартиби:

✓ - ўқитувчи ҳар бир талаба (ёки ўқувчи)га **ФСМУ** технологиясининг тўрт босқичи ёзилган қоғоз варақларини тарқатади ва якка тартибда уларни тўлдиришни илтимос қилади. Бу ерда:

- **Ф** – фикрингизни баён этинг;
- **С** – фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг;
- **М** – кўрсатган сабабингизни асословчи мисол келтиринг;
- **У** – фикрингизни умумлаштиринг.

✓ - ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)лар билан баҳс мавзуси (ёки муаммо)ни белгилаб олади;

✓ - якка тартибдаги иш тугагач, талаба (ёки ўқувчи)лар кичик гуруҳларга ажратилади ва ўқитувчи кичик гуруҳларга **ФСМУ** технологиясининг тўрт босқичи ёзилган катта форматдаги қоғозларни тарқатади;

✓ - кичик гуруҳларга ҳар бирлари ёзган қоғозлардаги фикр ва далилларни катта форматда умумлаштирган ҳолда тўрт босқич бўйича ёзишларини тақдиф этилади;

✓ - ўқитувчи кичик гуруҳларнинг ёзган фикрларини жамоа ўргасида ҳимоя қилишларини сўрайди;

✓ - машғулоти ўқитувчи томонидан муаммо бўйича билдирилган фикрларни умумлаштириш билан якунланади.

Тарқатма материалнинг тахминий нусхаси

Вазифа. «Педагогик технология ўзини оқлайди!» мавзуси бўйича қуйидаги фикрларингизни баён этинг:

- Ф** – фикрингизни баён этинг;
- С** – фикрингиз баёнига бирон сабаб кўрсатинг;
- М** – кўрсатилган сабабни тушунтирувчи (исботловчи) мисол келтиринг;
- У** – фикрингизни умумлаштиринг.

«Скарабей» технологияси

«Скарабей» интерфаол технология бўлиб, у талаба (ёки ўқувчи)ларда фикрий боғлиқлик, мантикий фикрлаш, хотираларининг ривожланишига имконият яратади, қандайдир муаммони ҳал қилишда ўз фикрини очик ва эркин ифодалаш маҳоратини шакллантиради. Мазкур технология ўқувчиларга мустақил равишда ўз билимларининг сифати ва савиясини ҳолисона баҳолашга, ўрганилаётган мавзу ҳақидаги тушунча ва тасаввурларни аниқлашга замин яратади. У айни пайтда турли ғояларни ифодалаш ва улар орасидаги боғлиқликларни аниқлашга ҳам хизмат қилади.

«Скарабей» технологияси универсал технологиялардан бўлиб, ундан ўқув материалларини талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан эгаллашнинг турли босқичларида, яъни:

-бошида – ўқув фаолиятини рағбатлантириш сифатида («Ақлий ҳужум») услуби;

-мавзунинг ўрганиш жараёнида унинг моҳияти, тузилиши ва мазмунини белгилаш; мавзу мазмуни ичидаги асосий қисмлар, тушунчалар, алоқалар характерини аниқлаш, мазмунни янада чуқурроқ ўрганиш, янги жиҳатларини кўрсатишда;

-охирда – олинган билимларни мустаҳкамлаш ва яқунлаш мақсадида фойдаланиш мумкин.

«Скарабей» технологияси талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан осон қабул қилинади, чунки у фаолиятнинг фикрлаш, билиш хусусиятларини инобатга олган ҳолда ишлаб чиқилган. Технология талаба (ёки ўқувчи)лар тажрибасидан фойдаланишни кўзда тутади, рефлексив кузатишларни амалга оширади, фаол ижодий излаш ва фикрий тажриба ўтказиш имкониятларига эга.

Мазкур технологиянинг айрим афзалликлари сифатида идрок қилишни сингилантирувчи чизма шакллардан фойдаланишни кўрсатиш мумкин.

«Скарабей» технологиясидан яқка ҳолда, кичик гуруҳларда ва жамоа бўлиб ишлашларида фойдаланиш мумкин.

Таълимдан ташқари мазкур услуб *тарбиявий* характердаги:

- ўзгалар фикрини ҳурмат қилиш;
- жамоа билан ишлаш маҳорати;
- фаоллик;
- ҳушмуомалалик;
- ишга ижодий ёндашнинг;
- мавжуд имкониятларни кўрсатиш;
- ўз қобилияти ва имкониятларини текшириш;
- «мен»ини ифодалаш;
- ўз фаолияти натижаларига масъуллик ва қизиқиш уйғотиш каби

қатор сифатларни шакллантириш имкониятини ҳам беради.

«Скарабей» технологиясида учрайдиган асосий тушунчалар:

Ассоциация – мантикий боғлиқлик бўлиб, сезги, тасаввур, идрок қилиш, ғоя ва бошқалар орасида ҳосил қилинувчи мантикий алоқадир.

Ранжириш (муайян тартиб) – аҳамияти, муҳимлиги, мазмуни даражасига қараб тартиблаш.

«Елпиғич» технологияси

Бу технология мураккаб ва кўптармоқли бўлиб, муаммоларни мавзуларни ўрганишга қаратилган.

Технологиянинг моҳияти шундан иборатки, бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир йўла ахборот берилади. Айни пайтда, уларнинг ҳар бири алоҳида нуқталардан муҳокама этилади. Масалан, ижобий ва салбий томонлари, афзаллик ва камчиликлари, фойда ва зарарлари белгиланади.

Бу интерфаол технология талаба (ёки ўқувчи)ларга танқидий, таҳлилий ва аниқ мантикий фикрлашларини муваффақиятли ривожлантиришга ҳамда ўз ғоялари, фикрларини ёзма ва оғзаки шаклда ихчам баён этиш, шунингдек уни ҳимоя қилишга имконият яратади.

«Елпиғич» технологияси умумий мавзунинг айрим тармоқларини муҳокама қилувчи кичик гуруҳларнинг, ҳар бир қатнашчининг ва умуман гуруҳнинг фаол ишлашига қаратилган.

«Елпиғич» технологияси мавзунинг ўрганишнинг турли босқичларида:

- бошида - ўз билимларини эркин фаоллаштириш;
- мавзунинг ўрганиш жараёнида - унинг асосларини чуқур фаҳмлаш ва англаб етиш;
- яқунлаш босқичида - олинган билимларни тартибга солишда қўлланилиши мумкин.

«Елпиғич» технологиясида учрайдиган асосий тушунчалар:

Аспект (нуқтаи назар) билан предмет, ҳодиса, тушунча текширилади.

Афзаллик – бирор нарса билан қиёлашда устунлик, имтиёз.

Ғазилат – ижобий сифат.

Нуқсон – номукамаллик, қоидаларга, мезонларга номувофиқлик.

Хулоса – муайян бир фикрга, мантикий қоидалар бўйича далилдан натижага келиш.

Таълимдан ташқари «Елпиғич» технологияси тарбиявий характердаги:

- жамоа, гуруҳларда ишлаш маҳорати;
- муаммолар, вазиятларни турли нуқтаи назардан муҳокама қилиш маҳорати;
- муросоти қарорларни топа олиш маҳорати;
- ўзгалар фикрини ҳурмат қилиш;
- ҳушмуомалалик;
- ишга ижодий ёндашув;
- фаоллик;

- муаммога диққатни жамлаш олиш маҳорати каби катор сифатларни шакллантириш имконини ҳам беради.

«Мулоқот» технологияси

Технологиянинг тавсифи. Ушбу технология талаба (ёки ўқувчи)ларнинг дарс жараёнида мустақил фикрлашига, ўз фикрларини эркин баён этишига ҳамда уларда баҳслашиш маданиятини тарбиялашга қаратилган бўлиб, одатда, бундай машғулот талаба (ёки ўқувчи)ларни кичик гуруҳларга ажратган ҳолда ўтказилади.

Технологиянинг мақсади. Танланган мавзу, муаммо асосида талаба (ёки ўқувчи)ларнинг фикрларини ҳамда ушбу мавзуга бўлган муносабатларини аниқлаш, мустақил ҳолда умумий бир фикрга қилишларига ва тўғри хулоса чиқаришларига ёрдам берини, эркин ҳолда баҳслашишларига шароит яратини, мулоқотга кириш ва мулоқот қила олишга ўргатиш.

Технологиянинг қўлланиши. Амалий, лаборатория, факультатив машғулотларда ва дарсдан ташқари вақтда ўтказиладиган тарбиявий соатларда қўлланиши мумкин бўлиб, машғулот жамоа ва кичик гуруҳ шаклида ўқув аудиториясида ёки табиат қўйнида ўтказилиши мумкин.

Машғулотда фойдаланиладиган воситалар. Ватман қоғози, фломастер, маркерлар.

Машғулотни ўтказиш тартиби:

✓ - ўқитувчи машғулотни бошладан аввал талаба (ёки ўқувчи)ларни мулоқот, баҳс-мунозарани ўтказишга қўйилган талаблар, қондалар билан таништиради, сўнгра ушбу дарснинг босқичма-босқич ўтказилишини тушунтиради;

✓ - ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)ларни мавзу йўналишлари бўйича гуруҳларга ажратади;

✓ - ҳар бир кичик гуруҳ жамоаси ўз йўналиши бўйича тайёргарлик бошлайди: бошқа кичик гуруҳлар билан мулоқотга киришга олини учун ўз йўналишини бўйича турли материаллар, кўргазмали қуроллар, турли ривоят, олим ва мутафаккирларнинг фикрлари ва ш.к. кабиларни тайёрлайди;

✓ - кичик гуруҳлар ўртасида асосий мавзу ва унинг йўналишлари бўйича мулоқот бошланади;

✓ - ўқитувчи гуруҳларнинг фикрларини мақсадли йўналтириб боради ва асосий мавзу кичик гуруҳлар томонидан ёритилгач, у айрилган фикрларга ўзининг муносабатини билдирган ҳолда мулоқотни якунлайди.

Технологияни ўтказиш алгоритми:

1-босқич. Ўқитувчи машғулотни мулоқотнинг мавзусини аниқлашдан бошлайди. Масалан, «Сиз қайси маданият тарафдорисиз: Шарқ ёки Оврўпо?». Шу мавзунинг ўртага ташлаб талаба (ёки ўқувчи)лардан Шарқ маданияти ва Европа маданияти тарафдорларини (кийиниш, муомала қилиш, муносабат ўрнатилган ва ҳ.к.) аниқлаб олади. Уларни шу тартибда гуруҳларга ажратади ва уларга тайёргарлик кўришлари учун шароит ҳамда имкониятга қараб аниқ вақт белгилайди.

2-босқич. Ҳар бир кичик гуруҳдаги талаба (ёки ўқувчи)лар ўз мавзулари асосида керакли материаллар (далиллар, мисоллар, аниқ фикрлар, ўз фикрларини тасдиқловчи кўргазмали материаллар, имкон бўлса, видеофильм, мақолалар, мутафаккир ва олимларнинг сўзлари ва бошқалар)ни тайёрлайдилар. Кичик гуруҳдан бир кишини химоя учун танлайдилар, қолганлар эса ўз фикрларини қўшимча қилишлари мумкин.

3-босқич. Кичик гуруҳлар химояга тайёр бўлгач, ўқитувчи кичик гуруҳларнинг бирига химоя учун сўз беради (химояга чиқини ихтиёрий равишда бўлиши мумкин). Кичик гуруҳ вакили жамоа помидан сўзга чиқиб, уларга берилган мавзу асосида тайёрланган материаллар ва далиллар асосида химоя қилишга кирилади. Кичик гуруҳ вакили сўзини тугатгач, жамоанинг қолган аъзолари ўз фикрлари билан қўшимча қилишлари мумкин.

4-босқич. Машғулотнинг 3-босқичидаги каби бу босқичда ҳам ўқитувчи навбатдаги гуруҳ вакилига химоя учун сўз беради. Иккинчи кичик гуруҳ ҳам биринчи кичик гуруҳ каби ўз мавзуси бўйича химоя қилади. Химоя тугагач, ўқитувчи машғулотнинг кейинги босқичига ўтади.

Изоҳ: Ҳар иккала кичик гуруҳнинг химояси вақтида ўқитувчи иложи борича уларга ҳалақит бермасликка, ўз фикр-мулоҳазасини билдирмасликка, савол бермасликка ҳаракат қилади. Ҳеч қайси кичик гуруҳга ён босмаган ҳолда мулоқотни бошқаради. Кичик гуруҳлар химояси вақтида тартиб сақланишига ва мулоқотни ўтказишга қўйилган талаб, қондаларни тўлиқ бажарилишига эришишга ҳаракат қилади. Бу босқичда, асосан, икки кичик гуруҳ эркин, мустақил фаолият кўрсатишлари керак бўлади.

5-босқич. Кичик гуруҳлар бир-бирларига саволлар беришни бошлайдилар. Кичик гуруҳлар томонидан бериладиган саволлар, уларнинг химояси вақтида айрилган далиллар, мисоллар, фикрларни янада ойдинлаштириш мақсадида ўз гуруҳларининг фикрларини янада таъкидлаб, исботлаб, қолганларни ҳам шу фикрга қўшилишларига даъват қилиш учун берилиши мумкин. Талаба (ёки ўқувчи)лар эркин ҳолда ўзларининг чиқишлари билан барчага таъсир кўрсатишга, ўз фикрларини маъқуллашга ҳаракат қиладилар. Ўқитувчи бундай ҳолатга шароит, имконият яратган ҳолда баҳс-мунозарани самимийлик билан бошқаради.

6-босқич. Ўқитувчи ҳар иккала томоннинг саволлари, фикрлари, маъқуллайдиган сўзлари тугагач, улар томонидан айрилган фикрларни умумлаштиради ва ўзининг бу масала ҳақидаги фикр-мулоҳазасини баён этади. Кичик гуруҳ иштирокчилари томонидан тушган саволларга керакли жавобни беришга ҳаракат қилади.

Машғулот охирида ўқитувчи ҳар иккала гуруҳнинг машғулот жараёнидаги фаолиятларини таҳлил этиб, уларга миннатдорчилик билдиради ва машғулотни якунлайди.

Ушбу машғулотнинг давомийлиги шароитга қараб белгиланади.

«Баҳслашув» технологияси

Талаба (ёки ўқувчи)ларнинг ўқув гуруҳларида уларнинг ўзаро муносабатларини янада яхшилаш, бир-бирларига тезлик билан қўниқишлари

ёки ўзаро бир-бирлари билан яхши муносабатда бўлишлари учун баъзида улар ўртасида баҳслар ташкил этиб туриш мақсадга мувофиқдир. Чунки бундай баҳслар талаба (ёки ўқувчи)ларни ўз фикрларини чархlab олишга, ҳаётга ва турли муаммоларга бўлган муносабатларини аниқлаб олишга катта ёрдам беради. Баҳс мавзуларини талаба (ёки ўқувчи)ларнинг ўзлари танлашлари ва таклиф этишлари мумкин. Бу мавзулар уларни баҳсга чорловчи, муаммолар, кизикарли бўлиши керак, акс ҳолда баҳс давомида талаба (ёки ўқувчи)лар ўз фикрларини баён эта олмайдилар ёки баҳсга қўшилиб ўз фикрларини исботлаб, химоя қила олмайдилар. Баҳслар талаба (ёки ўқувчи)ларни баъзи янглиш фикрларга қарши курашишга ўргатади, атрофдаги бўлаётган воқеаларни тушунишда тўғри шарҳлашга, ўз фикрларида туринишга, ноўрин фикрларга ўз вақтида қариндлик кўрсатишга ҳамда ҳар бир фикрни тўғри ёки нотўғри эканлигини аниқлаб олишга, шу билан бир қаторда ўртоқлари билан суҳбат қилиш, баҳслашиш, ўз фикрларини бошқаларга ўткази олиш, таъсир эта олиш маданиятига ўргатади. Баҳсларни самарали ўтиши, албатта, уларнинг олдидан қандай тайёрланганлигига боғлиқ. Биз қуйида баҳсларга тайёргарлик кўришда эътибор қаратилиши керак баъзи бир босқичларни ажратиш кўрсатмоқчимиз:

- баҳс мавзусини танлаш ва уни тасдиқлаб олиш;
- тарбиявий вазифаларни аниқлаб олиш;
- олдидан баҳс мавзусини эълон қилиш ва баҳс давомида муҳокама қилинадиган саволларни белгилаб қўйиш;
- талаба (ёки ўқувчи)ларни баҳс давомида муҳокама қиладиган саволларини тўлароқ ёритишга ёрдам берадиган қўшимча материалларни тўплаш;

- баҳсни ўтказиш учун масъул ва бошловчиларни тайинлаш;
- баҳс ўтказиладиган жойни жиҳозлаш;
- баҳслашиш қоидаларини рағли, кўргазмалар этиб тайёрлаш.

Баҳс қатнашчилари баҳсни ўтказиш ва унда ўзларини тута билиш, бошқара олиш тўғрисидаги қоидалар билан олдидан ёки баҳс мобайнида танишиб олишлари керак. Улар қуйидагича бўлиши мумкин:

- баҳслашишдан аввал нима демокчи бўлганини яхшилаб ўйлаб олиш;
- тапираётганда фикрларни аниқ, содда, мантқан ва кетма-кетлик билан баён қилиш;
- фақат ҳаяжонга содаётган, ишончи қомил бўлган фикрларни баён этишга ҳаракат қилиш, билмаган, ишонмаган фикрлар билан баҳслашмаслик;
- кимнингдир фикрига қўшилмаса, уни фикрнинг масҳараламай, унинг устидан қулмай, хатосини айтмай ҳақ ўйлик билан баҳслашиш;
- айтилган фикрларни иккинчи бор қайтармасдан, янги фикр бўлсагина ўша фикрни баён этиш;
- баҳслашув вақтида қўлларни ҳар томонга ўйнатмасдан, овозни баландлатмасдан, бақирмасдан гапириш. Агар бошқаларни ўз фикрини ишонтирмоқчи бўлсанг, уларни сенинг фикрини кўпинлишларини истасанг,

унда сен ўз фикрини исботига, албатта, аниқ далиллар, мисоллар келтириш;

• баҳслашаётган суҳбатдошни ҳурмат қилиш, уни хафа қилмаслик, унинг шахсига тегадиган гапларни, қилиқларни қилмасликка ҳаракат қилиш. Агар шундай қилинса, баҳслашувда фақат қучли эканлигини кўрсатибгина қолмай, балки маданиятли эканлигини ҳам кўрсатган бўлади.

Юқорида кўрсатилган қоидалар қиройли ва рағли қилиб безатилган ҳолда узокдан кўринадиган қилиб ёзилиб, баҳс ўтадиган жойга олдидан ийиб қўйилади ёки шунга ўхшаш қоидаларни баҳсни бошлашдан олдидан баҳс иштирокчилари билан биргалликда уларнинг берган таклифлари асосида тузиш, шу ернинг ўзида қозғога (хона тахтасига, бирон тахтага) ёзиб қўйиш мумкин.

Баҳс ўтаётган жойни жиҳозлаш ва безашда буюқ педагог олимлар, мутафаккир ва донишмандлар фикрларини ёзиб, кўринарли жойга ийиб қўйиш мумкин. Масалан:

«Қондани унутма:

Маънодан узок кетма

Гапни чўзма, оз гапир

Кенг маъноли, соз гапир».

Баҳсда муҳокама қилинадиган саволлар, муаммолар талаба (ёки ўқувчи)ларни ҳаяжонлантирадиган, қуюнтирадиган, замонавий, уларнинг ҳаёт тарзига тегишли бўлган маъқул. Шунда, таълим муассасаларида ўтказиладиган ўқув машғулотларида ва бошқа жойларда гапиришдан кўрайдиган, уяладиган талаба (ёки ўқувчи)лар мана шундай баҳслар давомида бемалол ўз фикрларини баён эта олишлари мумкин.

Таълим муассасаларида кечки пайт ўқиндан бўш вақтларда ётоқхонадаги «Маънавият ва маърифат» хонасида ёки бирон қичик талаба (ёки ўқувчи)лар қойхонасида, қолаверса, агар имкони бўлса гулхан атрофида ҳам баҳслар ўтказса бўлади. Очиқ табиат қўйнида гулхан атрофидаги давраларда талаба (ёки ўқувчи)ларнинг эркин ҳолдаги баҳслари кизикарлироқ ҳамда ишончироқ ўтади. Бундай пайтларда талаба (ёки ўқувчи)лар ўзларини жуда эркин ҳис этадилар ва ўз фикрларини бемалол тортинмасдан, қийналмасдан айта оладилар. Гулхан атрофидаги бундай баҳсларни бир неча гуруҳлар билан ўтказиш мумкин.

Ўтказиладиган баҳсларнинг мавзуларини тузишга талаба (ёки ўқувчи)ларнинг ўзлари, уларнинг ҳаётга тажриба (ёки ёшлар ҳаётидаги муаммолар, турли болалар ва ёшлар ҳақидаги асарлар, газета ва журналлардаги мақола)лари ёрдам бериши мумкин. Биз қуйида баҳслар учун баъзи бир мавзуларни эътиборингизга ҳавола этамиз:

- Ҳозирги замон қомил инсон деб қимни айтса бўлади?
- Маданиятли инсон деб қимни айтса бўлади?
- Сен қандай яшайсан? Ҳаётинг қизикарлими?
- Ҳақиқий дўст қандай бўлиши керак?
- Менинг характерим шундай...
- Бефарволик қаердан қелиб чиқади?

- Мода ва мен.
- Бепул нарсанинг баҳоси қанча?
- Пима савоб-у, нима гуноҳ?
ва бошқалар.

Баҳсларни ўтказиш учун талаба (ёки ўқувчи)лардан битта ёки иккита баҳс бошқарувчиси белгиланади, улар баҳсни муҳокама қилиниши керак бўлган мавзу ҳақидаги кириш сўзи билан бошлайдилар. Баҳс давомида эса бошқарувчилар баҳсланувчилар, сўзга чиқувчиларнинг билдираётган фикрларини диққат билан эшитиб, фикрлар тўқнашувини ўз вақтида очиб борадилар ҳамда умумий хулоса қилишга ҳаракат қиладилар. Баҳсни олиб борувчиларни танлаш ва уларни тайёрлашда ўқитувчи (мураббий)ларнинг хизматлари катта. Баҳсни талаба (ёки ўқувчи)лардан танланган бошқарувчилар олиб боради, лекин ўқитувчи (мураббий)лар баҳс давомида уларга ёрдам беришга тайёр туришлари керак, чунки баҳс давомида турли вазиятлар, қийинчиликлар туғилиши мумкин. Одатда баҳслар ўқитувчилар томонидан муҳокама этилган ёки ечилган муаммоларни умумлаштириш ҳамда бирор керакли тавсиялар бериш ва келгусида ўтказиладиган баҳслар мавзусини аниқлаш билан тугалланади.

Баҳсларнинг самарали ўтиши танланган мавзунини муҳокама қилиш учун олдиндан тайёрланган саволларга боғлиқдир.

Баъзи бир мавзудаги баҳсларни ўтказиш учун **тахминий саволларни** келтираемиз:

Мавзу: Маданиятли инсон деб кимни айтса бўлади?

Саволлар:

- Инсон маданияти нималардан ташкил топади?
- Маданиятли инсонга тегишли қуйидаги фазилатлардан қайси бирини биринчи ўринга қўйган бўлардингиз (хушмуомалалик, топқирлик, маълумотлилик, нотиклик)?
- Барча маълумотли инсонларни маданиятли деб атаса бўладими?
- Инсонларнинг сўзлануви, нутқига қараб, уларнинг маданиятли эканликларини аниқласа бўладими?
- Маданиятли бўлиш учун нима қилиш керак?
- Кимларни маданиятли деса бўлади?
- Сиз ўзингизни маданиятли ҳисоблайсизми?

Мавзу: Менинг характерим шундай...

Саволлар:

- Характерли ва характерсиз – нима дегани?
- Нима учун характерни тарбиялаш керак? Умуман тарбиялаш керакми?
- Характерни тузатса бўладими? Бунинг учун нима қилиш керак?
- Инсон характерига у яшаётган, ўқиётган жамоанинг таъсири бўлиши мумкинми? Бўлса қандай?
- «Яхши», «ёмон» характер. Буни сиз қандай тушунасиз?

Мавзу: Бепул нарсанинг баҳоси қанча?

Саволлар:

1. «Бепул нарса», сиз бу иборани қандай тушунасиз?

2. Сиз учун бепул бўлган нарсаларнинг баҳоси борми? Бор бўлса қандай? Мисоллар келтиринг (ўқиш жойингиздан, уйдан ва бошқалардан).
3. Бепул нарсани асраш – авайлаш керакми? Пима учун?
4. Нима кўпроқ бепул ҳисобланади «Меники»ми ёки «Бизники»?
5. Сиз ўқиётган ўқув даргоҳи ўз баҳосига эгами? Сизнинг фикрингизга, у қанча туради? Бу ерда сиз бепул фойдаланаётган нарсалар: спорт жиҳозлари, кутубхона, компьютерлар ўз қийматига эгами?
6. Агар ҳамма сиз учун яратилган шароитдаги бепул нарсалар ўз қийматига эга бўлса, сиз уларни қандай асраган бўлардингиз?

КБИ (кузатиш, баҳслашиш, ишонтириш) технологияси

Технологиянинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларни ҳаётда фаол ўрнини топишларини, пешқадамлик ва сардорлик сифатларини, жамоада ишлаш кўникмаларини, шунингдек, ўзгалар фикрини ҳурмат қилган ҳолда далил келтира олиш, ўз фикрини исботлай олиш, асослаш, ишонтириш, мунозара олиб бориш маҳоратларини ҳамда муроасага келиш, изланиш қобилиятларини шакллантириш ва ривожлантириш.

Машғулотни ўтказиш тартиби:

✓ Бу технология қўланиладиган машғулот талаба (ёки ўқувчи)лардан олдиндан бўладиган тайёргарликни талаб қилади. Машғулот мавзуси талаба (ёки ўқувчи)лар аудиториясига олдиндан маълум қилинади, вазифаларни бажариш учун тайёрланишга бериладиган аниқ вақт, мавзу мазмуни, унинг мураккаблиги ва даражасига қараб белгиланади.

✓ Ушбу машғулот баҳс-мунозара услубига асосланган бўлиб, ўзининг аниқ ўтказилиш вақти ва тартибига эгадир. Ўқитувчи дастлаб талаба (ёки ўқувчи)ларни машғулот ўтказиш тартиб-қоидалари билан таништиради ва уларни кичик гуруҳларга ажратади. Мисол тариқасида, «Шаҳс ва маданий ахлоқ» мавзусидаги машғулотни ўтказиш тартибини кўриб чиқамиз. Машғулотнинг бошида талаба (ёки ўқувчи)лар муҳокама қилишлари учун бир неча саволлар оладилар.

Масалан:

- Маданият нима?
- Ахлоқий маданият нима?
- Шаҳс сифати кўринишида ахлоқ-одобнинг ўрни қандай?
- Қандай қилиб маданиятли бўлиш мумкин?

✓ Кичик гуруҳ катнашчилари ўз хоҳишлари бўйича биттадан савол танлаб оладилар ва сўзга чиқишга тайёрланадилар. Улар ўзлари танлаган савол юзасидан ўз тушунчалари, мавзуга бўлган ёндоқувлари, муносабатлари ҳамда ушбу саволларга жавобларини беришда ўзларининг эгаллаган ҳолатлари қанчалик тўғри эканлигига чиқишлари орқали талаба (ёки ўқувчи)ларни ишонтиришга ҳаракат қиладилар. Ўқитувчи кўрсатмасига биноан, бошқа кичик гуруҳ катнашчилари айтилган фикр ва сўзга чиққан талаба (ёки ўқувчи)ларни эгаллаган ҳолатларига қарши фикрлар айтади, яъни сўзга чиққан кичик гуруҳ танлаган йўлни рад этадилар ва шу орқали уларни баҳс-мунозара, тортигувга ундайдилар.

✓ Баҳс-мунозара якунида ҳар бир сўзга чиққан кичик гуруҳ бошқа кичик гуруҳ аъзоларини ўзларининг тортишувдаги фикрлари, танлаган ҳолатлари, далил ва исботлари қанчалик тўғри эканлигига уларни ишонтира олишлари ва ўз томонларига оғдирга олишлари, иложи бўлса уларни ўз гуруҳларига қўша олишлари керак.

✓ Машгулотнинг охириги босқичига ўқитувчи яқун ясайди ва баҳс-мунозара бўйича ўз фикрларини билдирди.

КБИ технологияси **бир қанча вариантда** ўтказилиши мумкин.

Масалан, тингловчилардан (ўз хоҳишларига қараб) ташаббускорлар гуруҳини тuzиб олиш мумкин ва бу гуруҳ баҳс-мунозара давомида айтишган кизикарли фикрлар, далиллар, асосий тушунчалар, вазиятдан чиқувчи ҳолатлар, кизикарли жавоблар, мулоҳаза, таклифлар ва бошқаларни ўқув хонасининг тахтасига ёки патманга ёзиб борали. Ташаббускорлар гуруҳининг вазифалари қаторига: баҳс-мунозарани боришини назорат қилиш, катнашчиларни фаоллаштириш, керак бўлса, баъзиларга алоҳида таъбеҳ ва тилаклар билдиришни ҳам киритиш мумкин. Бундай ташаббускорлар гуруҳи аудиториясида бир-бирига ўхшаш фикрлар билдирилиши, гуруҳларни фаоллаштиради, уларни эркин ҳолатда ўз фикрларини айтишларига керакли муҳит ва шароитни яратали. Шуниндек, бу гуруҳ машгулотнинг хулоса қисмида ҳам иштирок этиб, гуруҳларнинг танлаган ҳолатлари, билдирган фикрлари ва тортишувларига ўз муносабатларини билдиришлари мумкин.

Баҳс-мунозара ташкил этиш учун қуйидаги саволлардан фойдаланилиши мумкин:

- жамоат транспортидаги маданият одоби;
- таълим муассасаси (дарс жараёни, танаффус вақти)даги маданият одоби;
- стол атрофидаги (овқатланиш, суҳбат, учрашув) маданият одоби;
- оиладаги маданият одоби;
- жамоадаги маданият одоби;
- жамоат жойларидаги маданият одоби;
- ёшларнинг маданият одоби;
- сўзлашиш (телефонда, суҳбатда, учрашув вақтида) маданияти;
- анъаналар ва маданият;
- саломлашиш одоби ва бошқалар.

Юқоридаги баҳс-мунозараларни ўтказиш мавзулари одоб-ахлоқ, маданият йўналишида (масалан, «Менинг хаёлда туган ўрним», «Одоб-ахлоқли, маданиятли бўлишим учун нима қилишим керак?» ва ш.к.) бўлгани ҳақда мувофиқ, чунки бу мавзулар ёшларни кўпроқ кизиктиради.

Услубнинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларга ўқув хонасидаги тенгдошлари билан биргаликда шу оила жамоатчилиқ фикрини тўқиндиштириётган мавзуларда мулоқотлар режалантириш имконини бериш. Услуб талаба (ёки ўқувчи)ларнинг беришган мавзу соҳасидаги билимларини чуқурлаштириш шароитини яратиб, мунозара маданиятини ўргатиш ва ўз фикрларини асослаш қобилиятини ривожлантириши.

Бу услубдан фойдаланишда ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)ларни баҳолаш учун асос ҳизматини ўтовчи ажойиб материалга эга бўлади. Ёзма баҳслар услубиёти бундай мулоқотларни ўқув хонасидаги барча талаба (ёки ўқувчи)лар иштирокида ёзма шаклда ўтказиш имконини беради.

Машгулотни ўтказиш тартиби:

1. Талаба (ёки ўқувчи)лар баҳс мавзуси бўлиши керак бўлган мавзу билан уй (ёки олдин ўтказилган машгулотлар)да таиниладилар. Баҳс арафасида ўқитувчи бўлажак мавзу тўғрисида ўқувчиларга ахборот берад экан, баҳслар қай йўсида ўтишини қисқача тушунтиради (бу, албатта, баҳслар биринчи марта ўтказилаётган бўлса, жуда муҳимдир).

2. Раҳбар гуруҳ талаба (ёки ўқувчи)ларини иккига ажратади ва уларни ўқув хонасининг икки томонига қатор қўйилган столлар ёнига ўтказали ва ҳар бир гуруҳ катнашчилари қайси нуктага назарни ҳимоя қилишларини белгилайди (масалан, 1-гуруҳ - ижобий ҳолат жорий қилиниши тарафдорлари, 2-гуруҳ - бунга қаршилари).

3. Шундан сўнг, раҳбар талаба (ёки ўқувчи)ларни жуфтлайди, ҳар бир жуфтга қарама - қарши қаранилар тарафдорлари бўлиши керак. Жуфтларни тартиб рақами ёки алифбо ҳарфлари билан белгилаймиз. Агар ўқув хонасида талаба (ёки ўқувчи)лар сони тоқ бўлса, ўқитувчи мунозарачи етишмаган шерик ҳуқуқида катнашиши мумкин. Ўқитувчи 1-гуруҳ талаба (ёки ўқувчи)ларига (қилиниши тарафдорлари) қарши жуфт санаси (рамзи) билан белгиланган қатақ қогоз варақларини тарқатади.

4. Талаба (ёки ўқувчи)лар ўқув хонасининг икки томонида ўтириб, жуфтма - жуфт ёзма мулоқотни бошлайдилар. 1-гуруҳ талаба (ёки ўқувчи)ларига ўзлари маъқуллаётган нуктага назар фойдасига битта очик далилни шакллантириш учун 5 дақиқа вақт берилади. Улар бу далилни қогоз варақига пухта таҳрир қилинган параграф шаклида ёзадилар. Бу вақтда 2-гуруҳ талаба (ёки ўқувчи)лари ўзлари баҳс жараёнида баён этишлари мумкин бўган нуктага назарларини исботлашлари мумкин.

5. Ёзилган варақлар қарши гуруҳдаги шерикларга (ижобий ҳолатнинг жорий қилинишига қарши чиқувчиларга) берилади. Уларга жуфт бўйича шерикларининг далилларига қарши жавоб топиш ва ёзиш учун ҳамда ўз қарши далилларини баён қилишлари учун 8 дақиқа вақт ажратилади.

6. Далиллар алмашишининг бундай тартиби 2-3 марта такрорланади, бунда ҳар бир талаба (ёки ўқувчи) шерикининг далил-исботига жавоб қайтариши ва ўзининг аке далилини келтириши шарт. Талаба (ёки ўқувчи)ларнинг билимларини аниқлаш учун 3-4 раунд етарлидир. Охириги раундда талаба (ёки ўқувчи)ларга якуний параграфни ёзиш имкони берилади. Шундан сўнг, ёзма иш йиғиб олинади.

7. Баҳсларга яқун чиқаришнинг яхши шакли - иккала томонга қаратилган саволдир: «Қарши томоннинг энг яхши далили - исботлари қайсылар бўлди?»

8. Ўқитувчи ишни яккама-якка ёки жуфти бўйича баҳолаши мумкин. Агар ўқитувчи ёзма ишни баҳолашни режалаштирган бўлса, у ҳақида талаба (ёки ўқувчи)ларни дарснинг бошидаёқ огоҳлантириши керак.

Таълим муассасаларининг машғулотларида ёзма баҳолар услубини фойдаланиш мобайнида қуйидаги жадвал кўринишида келтирилган тарқатма материалдан фойдаланиш мумкин:

Баҳо мавзуси
<p>ХА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Жавоб • Далил келтирмоқ
<p>ЙЎҚ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Жавоб • Далил келтирмоқ
<p>ХА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Жавоб • Далил келтирмоқ
<p>ЙЎҚ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Жавоб • Далил келтирмоқ
<p>ХА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Жавоб • Далил келтирмоқ
<p>ЙЎҚ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Жавоб • Далил келтирмоқ
<p>ХА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Жавоб • Яқуний фикр
<p>ЙЎҚ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Жавоб • Яқуний фикр

«Муносабат» технологияси («Мураббий ва жамоа» мавзуси мисолида)

Умумий тушунча:

Машғулот бошида ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)ларни маъгулотни ўтказиш тартиб-қоидалари ва унга қўйилган талаблар билан таништиради ва «Яхши ташкил қилинган тарбия, ҳар бир инсонни ҳаётнинг асосий учта омилига – фуқаролик, ишчи-ходим, оилапарвар бўлишга тайёрлайди» деган фикрни ўртага ташилади.

Сўнгра ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)лар орасида «Актив ҳужум» ўтказиши «Актив ҳужум»ни ўтказиш вақтида талаба (ёки ўқувчи)лар юқоридаги фикрда келтирилган шахснинг учта омили бўйича ўз фикрларини эркин ва фаол баён эта бошлайдилар.

Ўқитувчи бу фикрларни ўқув хонаси тахтасига ёки унга илинган ватман қоғозига ёзиб боради:

Фуқаро	Ишчи-ходим	Оилапарвар

Машғулотнинг ушбу босқичи тугагач, ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)ларни кичик гуруҳларга ажралишларини таклиф қилади. Сўнгра ўқитувчи кичик гуруҳларга ватман қоғозларига ёзилган чизма-топиширикларни тарқатади (ёки гуруҳлардан биттадан вакил уларни танлаб олишини сўрайди) ҳамда қўйилган вазифаларни бажариш, ватман қоғозлардаги бўш майдонларни қандай тўлдириш кераклиги ҳақида тушунча беради. Сўнгра талаба (ёки ўқувчи)лар ватман қоғознинг юқори қисмига ёзилган асосий мавзудан келиб чиққан ҳолда ҳаётнинг фаолиятларида учрани мумкин бўлган муаммолардан бирини танлаб, тарқатма материалнинг «Муаммо» бўлимига ёзадилар ва у асосида қолган вазифаларни бажарадилар. Ҳар бир кичик гуруҳ қуйидаги кўринишдаги тарқатма материаллар билан ишлайдилар:

Мураббий жамоани бўйсундиради

Муаммо	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ҳал қилиш вариантлари	Сизнинг ҳулосангиз

Мураббий жамоага бўйсунди

Муаммо	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ҳал қилиш вариантлари	Сизнинг ҳулосангиз

Мураббий жамоа билан ҳамкорликда

Муаммо	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ҳал қилиш вариантлари	Сизнинг хулосаңиз

Кичик гуруҳлар педагогик жараёнда учрайдиган (ёки тренер томонидан олдиндан танлаб қўйилган) муаммолардан бирини танлайдилар, жамоа иштирокчилари билан биргаликда муаммони муҳокама қиладилар ва тарқатма материалнинг (чизма-топширикнинг) биринчи устунига карточкада берилган мавзуга мос келиб чиқадиган муаммоларни ёзадилар. Кейин ўқитувчи берилган муаммони биргаликда муҳокама қилиш ва қўйилган вазифаларни ҳал қилиш усулларини аниқлаш учун ишчи коғозларни бошқа кичик гуруҳларга беради (масалан, соат мида кўрсаткичи бўйлаб). Ҳар бир кичик гуруҳ ўз жамоаси билан биргаликда муаммони муҳокама қилиб, уларни ҳал қилиш йўларини аниқлайди. Ҳар бир кейинги кичик гуруҳ ўз вариантдаги натижаларни ватман коғоздаги тегинли устунларга ёзиб беради.

Тарқатилган ишчи коғозлар кичик гуруҳларни навбатма-навбат айташиб, дастлабки кичик гуруҳга етиб келгач, талаба (ёки ўқувчи)лар бошқа гуруҳ аъзоларининг фикрлари билан танинадилар ва уларни муҳокама қилиб, муаммони ҳал этиш бўйича ёзилган фикрлардан энг яхши фикрни танлаб оладилар. Қўйилган муаммони қандай счилганлигига ўз муносабатларини билдирадилар ҳамда муаммони ҳал қилиш учун вариант сифатида ўз фикрларини таклиф этадилар.

Машғулотнинг кейинги босқичида кичик гуруҳлар ўз ишларини химоя қиладилар, иш жараёнидаги ютуқ ва камчиликларни, ижобий ва салбий ҳолатларни муҳокама қилиб, ўқитувчи билан ҳамкорликда машғулотга яқун ясайдилар.

Ўқув жараёнида «Муносабат» технологиясидан фойдаланиб, ўрганилаётган фанга турли муаммоларни ҳал этишга, уларнинг келиб чиқиш сабаблари ва бартараф этиш йўллари топишга, ўқувчиларни эса мустақил изланишга, фикрланга, ўз фикрларини исботлаш ҳамда турли вазиятлардан чиқишга ўргатишда «Муаммоли вазият» шаклини қўллаш мумкин.

«Муаммоли вазият»

Вазият тури	Вазиятнинг сабаблари	Вазиятдан чиқиб кетиш ҳаракатлари
Интизомнинг йўқлиги	<ul style="list-style-type: none"> • дарсга кизикмаслик; • дарсга кеч келиш; • тарбиясизлик; • дарсга тайёрмастик; • дарсни бузиш; • ўқитувчининг ауди- 	Ўқитувчининг яққамма -яққамма ёндашуви, касбий даражаси, талаба (ёки ўқувчи) нинг оилавий шароитини ўрганиши; тушунтира билиши.

Ёки	горияни олмаслиги.	бошқара	ва ботқилар.
Табиатнинг ифлосланиши; Автомобилнинг бузилиши; Мулоқотнинг йўқлиги; Кимёвий ҳодисалар ва бошқалар.			

«Ташвиқот гуруҳи» технологияси

Технологиянинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларда муаммонинг моҳиятини аниқлаш, ўз фикрларини аниқ ва қисқа далиллар асосида баён қилиш орқали уларда ишонтириш, шунингдек, тарғибот-ташвиқот қилиш ва уни амалга ошириш кўникмаларини шакллантириш.

Машғулотни ўтказиш тартиби:

Машғулотнинг бошланишида ўқитувчи, Талаба (ёки ўқувчи)лар аудиторияси олдида бир неча муаммоли мавзуларни ташлайди. талаба (ёки ўқувчи)лар бу муаммоли мавзулар орасидан ихтиёрий биттасини танлайдилар. Ўртага тапланаётган муаммоли мавзу ўқув предмети ёки тарбия йўналишида бўлгани мақсадга мувофиқ. Масалан, «Алкоголь - офат», «Гиёҳвандлик - ўлимга олиб борувчи йўл», «СПИД»-келажакка хавф солувчи вабодир», «Ўқитувчи – келажак бунёдкори», «Баркамол авлод - Ўзбекистон тараккиятининг пойдевори» каби мавзулар танланиши мумкин. Сўнгра ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)ларни машғулотни ўтказиш тартиб-қоидалари билан таништиради ҳамда кичик гуруҳларнинг чиқишлари улар томонидан танланган муаммоли мавзулари ташвиқот-тарғибот шаклида бўлиши кераклигини тушунтиради ва вазифаларга тайёргарлик учун аниқ вақт беради. Кичик гуруҳлар томонидан тайёрланган чиқишлар ҳар томонлама кизикарли, адабий-мусликий, кўргазмали, плакат, жиҳозларга бой бўлиши талаб этилади. Кичик гуруҳларнинг чиқишлари видеофильм, слайд ёки клиплар ёрдамида намойиш этилиши мумкин.

Ўқитувчининг кўрсатмаси билан бу жараён яққамма тартибда ёки жуфт бўлиб амалга оширилади. Ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)лар билан биргаликда гуруҳларнинг чиқишлари ва уларнинг ижодий фаолиятини муҳокама қилади, яққамий хулоса чиқаради ва керакли тавсиялар беради.

Илоҳ: Ташвиқот этилган тарғибот-ташвиқот ижодий гуруҳларининг чиқишларини муҳокама қилишда эътиборни:

- танланган мавзунинг долзарблиги;
- мавзунинг мазмуни ва уни ёритилиши (сўз, саҳна кўрсатуви, расмлар ёки видео, мимика ёки пантомимика ва б.);
- мавзунинг ёритилишига ижодий ёндашув (оригиналлиги);
- мавзунинг ёритилишида ишлатилган жиҳозлар ва ёрдамчи воситалар;
- мавзу мазмунининг таъсирчанлиги, тарғибот-ташвиқотга бойлиги;

- мавзу мазмунининг тарбиявийлиги ва таъсирчанлигига қаратилган мақсадга мувофиқ бўлади.

«АЖИЛ» (амалиётда жамоавий ижодий ишлар) технологияси

Технологиянинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларда ижодий фаолият малакаларини ва жамоавий ижодий ишни ташкил этиш кўникмаларини шакллантириш, жамоавий ижодий ишнинг турли шакллари билан кўмаклашиш.

Машгулотни ўтказиш тартиби:

Бу технология «Жамоавий ижодий ишни ташкил қилиш» мавзусидаги назарий материал ўзлаштирилгандан сўнг ёки шу мавзудаги суҳбат ёки «Мен – жамоавий иш ташкилотчиси» номли бўлиқ – ўйин ўтказилгандан сўнг ўқув жараёнида ишлатилса, мақсадга мувофиқ бўлади.

1. Технологияни ўқув жараёнида фойдаланиш учун ўқитувчи мангулотни бошида талаба (ёки ўқувчи)лар гуруҳи билан олдиндан тайёрланган мавзу бўйича суҳбатлашиб, уларга таклиф этилган мавзулардан бирини танлашга имконият беради. Масалан, «Ўзбекистон-менинг ватаним», «Жонажон ўлкам табияти», «Миллий анъана ва урф-одатлар», «Менинг факультетим», «Менинг мактабим», «Менинг синфим», «Билимлар маскани - университетим», «Талабалар – олтин даврим» каби мавзулар олинishi мумкин.

2. Талаба (ёки ўқувчи)лар ўқитувчи томонидан таклиф этилган мавзулардан бирини танлашга ҳаракат қиладилар. Агар улар мавзулардан бирини танлай олмасалар, у ҳолда ўқитувчининг ўзи уларга мавзулардан бирини таклиф этади.

3. Ўқитувчи гуруҳга тонширик бериш учун, уларга қарата қуйидаги фикрни ташлайди ва бу фикрни ўйлаб кўришларини таклиф этади:

«Фараз қилинг, факультетингиз (ёки мактабингиз, университетингиз) фаолияти билан таниш бўлмаганларга шундай маълумот беришингиз керакки, бу маълумот факультетингиз (ёки мактабингиз, университетингиз) ва унинг фаолиятини энг муҳим ва қизик жойларини камраб олсин. Албатта, Сиз бундай суҳбат ўтказишингиз учун ва уларда ўз факультетингизга (ёки мактабингиз, университетингиз) қизиқиш ва ҳавас уйғотишингиз учун аввало, суҳбатнинг мантқиқий кетма-кетлигини, яъни режасини тузиб olasiz. Шундайми?»

Шундай экан, келинг, биз ҳам машгулотимиз бошида оғзаки ҳикоямизнинг умумий режасини тузиб оламиз. Сўзлаб бермоқчи бўлган ҳикоямизни нимадан бошлаш керак? У қандай кетма-кетлик (ёки қандай бўлимлар)дан иборат бўлиши керак? деган саволларга жавоб топиб олайлик.

✓ 4. Ўқитувчи кириш сўздан сўнг «Ақлий ҳужум» услубидан фойдаланган ҳолда, мангулотнинг қатнашчилари томонидан айтилган барча эркин фикрларни, мулоҳаза ва ғояларни ватман қоголга ёки ўқув ҳонасининг тахтасига ёзиб боради. Биргаликдаги муҳокамадан сўнг талаба (ёки ўқувчи)лар суҳбатнинг ягона режа-лойиҳасини тасдиқлайдилар. Ушбу тузилган режа-лойиҳа кичик журнал, яъни ўзига хос оғзаки журнал

саҳифаларига ўхшашлиги учун ўқитувчи ушбу суҳбатни – «оғзаки журнал» деб номлашни таклиф этади ва талаба (ёки ўқувчи)лардан ушбу оғзаки журналга ва унинг ҳар бир саҳифасига ном беришларини сўрайди.

✓ 5. Ишнинг кейинги босқичини бошлаш учун, қатнашчилар кичик гуруҳларга бўлинади.

✓ 6. Ўқитувчи гуруҳларга бу ўзига хос журнални кўриб чиқишни, ҳар бир саҳифага ва журналга умумий ном берилиши кераклигини таклиф этади.

✓ 7. Кейин гуруҳларга битта саҳифани (куръа ташлаш ёки ўз хоҳишлари бўйича) танлаш имконияти берилади, ҳар бир гуруҳ ўзлари танлаган саҳифанинг мазмунини очиб бериш учун тайёргарликни бошлайди.

✓ 8. Тайёргарлик учун аниқ вақт белгиланади. Тайёргарлик вақтида гуруҳлар ўзлари танлаган саҳифа мазмунини ёритиш усуллари, шакллари, ижросини ва қандай қилиб тақдимот қилиш йўллари аниқлайдилар, вазифаларни бажариш учун тайёргарликни бошлайдилар.

✓ «Бизнинг факультет» мавзусидаги оғзаки журнал саҳифалари қуйидагича номланиши (гуруҳлар томонидан умумий муҳокамада келишилган ҳолда тузилган режа-лойиҳа тахминан шундай бўлиши) мумкин:

1. Саҳифа. Факультет (мактаб)имиз визиткаси (тавсифномаси, эмблемаси, шиори, касб йўналиши, қисқача тарихи ва бошқаларни – алабий-муסיқий композиция шаклида намойиш этиш).

2. Саҳифа. «Ўқиш ва меҳнат биргаликда яшайди» (кўргазма) талаба (ёки ўқувчи)лар ҳаёти ва фаолияти ҳақида.

3. Саҳифа. «Бу мен, булар эса менинг дўстларим» (сахналаштириш, шарҳлар, юмор, пародия ва бошқалар)

4. Саҳифа. «Ўзгаллик ва мода» талаба (ёки ўқувчи)ларнинг кийиниш маданиятини (намойиш қилиш) кўрсатиш.

5. Саҳифа. «Бизнинг факультет (ёки мактаб)имиз келажакда» (фантастик лойиҳа шаклида келажак кўринишлари).

Гуруҳлар томонидан тайёрланган чиқишлар ва намойиш этишлар юқорида белгиланган тартибда амалга оширилади.

Гуруҳларнинг чиқишлари кетма-кетлик билан бир-бирга боғланган ҳолда амалга оширилади, иложи борича гуруҳларнинг намойишида барча гуруҳ аъзоларининг иштироки таъминланиши мақсадга мувофиқ бўлади.

Гуруҳлар намойишидан сўнг, ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)лар билан биргаликда гуруҳлар томонидан намойиш этилган саҳифаларнинг ижобий ва салбий томонларини муҳокама қиладилар, ушбу машгулот уларни нималарга ўргатгани ва улар нималарни билиб олишгани билан қизиқади. Ўқитувчи керакли тавсиялар ва тушунчалар беради, сўнгра машгулотни якунлайди.

«Сценарий» технологияси

Технологиянинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларда яқка ва жамоавий ижодий фаолият кўникмаларини, шунингдек, ижодий қобилиятларни шакллантириш, турли шаклдаги яқка ва жамоавий ижодий фаолиятни оғаллаш, ўтказиладиган талбирларни олдиндан режалаштириш,

сценарийсини тузиш, ташкил этиш ва ўтказиш бўйича кўникма, малака хосият қилиш.

Машгулотни ўтказиш тартиби:

Машгулотнинг ҳар бир қатнашчиси якка ҳолда ишлаш учун тайёрлаб келган тарқатма материал (карточка)лардан биттасини танлаб олади. Карточкаларда талаба (ёки ўқувчи)лар учун турли хил тадбирларнинг мавзуси берилган бўлиб, улар шу мавзуда ўтказилиши мумкин бўлган тадбир хақида якка ҳолда бон котиришлари, унинг мазмунини, ўтказилиш тартибининг турли шакллари аниқлашлари ҳамда шу тадбирнинг режа-сценарийсини ишлаб чиқишлари керак.

Машгулотнинг кейинги босқичида талаба (ёки ўқувчи)лар ўзлари якка ҳолда тузган режа-сценарийлари билан кичик гуруҳларга ажралдилар.

Улар ўз ишларининг натижасини билан гуруҳ аъзоларини бирма-бир таништирадилар, ишлаб чиқилган режа-сценарийларга баҳо берадилар, берилган режа-сценарийларни тўлдириб, тўғрилаб, улар ичидан битта вариантни танлаб оладилар. Кейин кичик гуруҳлар биргаликда танланган тадбирнинг режа-сценарийсини ишлаб чиқадиладар.

Вазифаларни бажариш мобайнида гуруҳ аъзолари, якка тартибда ижодий ёндашиб, тайёрланган режа-сценарийларни эътиборга олган ҳолда ҳамда улар ичидан танлаб олинган сценарий бўйича тақдиротга тайёрланадилар.

Ҳар бир гуруҳ биргаликда тайёрлаган сценарийларини химоя қилади. Химоя вақтида гуруҳ аъзолари (ёки гуруҳ вакили) талаба (ёки ўқувчи)лар аудиториясининг саволларига жавоб бериши ёки ўз вариантларида қилишлари мумкин. Режа-сценарий лойиҳасининг намоиши схема (ёки томоша) шаклида бўлиши мумкин.

Тақдирот тугагач, талаба (ёки ўқувчи)лар химоя қилинган лойиҳаларни биргаликда муҳокама қиладилар ва яқунлайдилар. Ўқитувчи ҳар томонлама яхши, қизиқарли тузилган сценарийларни кейинчалик амалга ошириш учун ташкилотчиларга тавсия этади. Ўқитувчи бажарилган ишлар учун миннатдорчилик билдиради.

«ИМАК» (ишонтириш мактаби) технологияси

Технологиянинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларнинг ишонтириш (далиллар топиш ва уларни асослашни билиш) ва бошқара олиш малакасини ҳамда ташкилотчилик қобилиятларини шакллантириш, шунингдек, жамоада ва турли хил вазиятларда ўзини тута олишга ўргатиш.

Машгулотни ўтказиш тартиби:

✓ Ўқув жараёни босқичида ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)ларни машгулотни ўтказиш тартиб-қоидалари билан таништиради. Талаба (ёки ўқувчи)дан бири машгулот шартларига биноан хонадан чиқади. Қолган иштирокчилар эса ўқитувчи ва талаба (ёки ўқувчи) ўртасидаги зиддиятни назарда тутувчи муаммоли ҳолатни ўйлаб чиқадиладар, муҳокама қиладилар ва тайёрлайдилар. Бошқача айтганда, муаммоли ҳолатни ролларга бўлинган ҳолда ижро этишга тайёрларлик кўрадилар. Масалан, талабалар муҳим ўқув

машгулотга тайёрларлик кўриб келганлар, уларнинг ҳаммаси машгулотда иштирок этишга тайёр ва қизиқиш катта, лекин таълим муассасаси раҳбарияти машгулот ўрнига бозалаш, тартибга келтириш ёки таълим қўчаларни, гулзор ва боғларни тозалаш, тартибга келтириш ёки таълим муассасасида (ёки стадионда, театрда, мажлислар залида) ўтказилаётган тадбирда зални тўлдирish учун боришга кўрсатма бериши мумкин ёки талаба (ёки ўқувчи)лар ўзларининг шахсий тажрибаларидан, талаба (ёки ўқувчи)лик фаолиятларидан келиб чиқиб, сахналаштириш учун ўқитувчи ва талаба (ёки ўқувчи)лар ўртасида зиддиятга олиб келувчи турли ҳолатлар, вазиятларни ўйлаб топишлари мумкин. Талаба (ёки ўқувчи)лар танланган муаммони тайёрлаётган вақтда ташқарига чиққан кўнгилли қатнашчига ўқитувчи, декан муовини (ёки ўқув бўлимнинг мудирини) родини ўйнаши кераклиги тушунирилади, уни алоҳида бўладиган муаммо ёки вазият билан таништирилади. Тайёрларлик учун аниқ вақт ажратилади. Бир оздан сўнг, ташқарига чиқиб кетган талаба (ёки ўқувчи) аудиторияга таклиф этилади. Сўнгги талаба (ёки ўқувчи)лар ўйлаб топган ва улар томонидан сахналаштирилган зиддиятни келтириб чиқарувчи вазият ижро этилади. Талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан тайёрланган вазиятни ижро этиш вақтида, улар ҳар хил характердаги талаба (ёки ўқувчи)лар ролида бўлиб, зиддиятни келтириб чиқариш учун уларнинг қилиқлари, одатлари, сўзлари, ҳаракатларини ишлатадилар.

✓ Гуруҳ мураббийси (ёки декан муовини, ўқув бўлимнинг мудирини) ролидаги тингловчи ушбу ижро этилаётган сахна кўринишида ўзининг ташкилотчилик қобилияти, ишонтира олиш малакаси, ҳолатни назорат қилиб туриши, турли вазиятлар ва шароитларда ўзини тута билиши, бопкара олиши, мазкур ҳолатдан тарбиявий усуллардан фойдаланган ҳолда вазиятнинг, зиддиятнинг ижобий ечимига эриша олишини намоиш эта олиши керак. Яъни талаба (ёки ўқувчи)ларни ўз фикрига ишонтира олиши зарур, ақс ҳолда улар ўқитувчига ўз таъсирларини кўрсатишлари мумкин.

✓ Машгулотнинг кейинги босқичида ўқитувчи гуруҳ билан биргаликда мураббий (ёки декан муовини, ўқув бўлимнинг мудирини) нинг ўзини тутиши, ўз фикрига қай даражада ишонтира олиши, унинг маданияти ва характерларидаги ижобий ва салбий томонларини муҳокама қилади, берилган муаммоли ҳолатдан чиқишнинг қулай усулларини аниқлайди, шунингдек, учраб туриши мумкин бўлган муаммоли ҳолатлар ва уларни ечиш усулларини башорат қилади.

✓ Машгулотнинг охирида ўқувчилар «Мураббийнинг ташкилотчилик қобилияти» мавзусида мустақил ўқиш учун тарқатма материаллар оладилар.

Изоҳ: ушбу машгулотнинг 1-ярмида видеокамера ёрдамида машгулотни тўлиқ, яъни талаба (ёки ўқувчи)ларнинг сахналаштирилган муаммоларини кўрсатишлари ва уни жамоа билан ечишда мураббийнинг ҳатти-ҳаракатлари, қўллаган усулларини ҳаммаси видеокассетага туширилади. Машгулотнинг 2-ярмида видеокассета телевизор (ёки компьютер) орқали намоиш этилади. Видеоплавлари томоша қилиш мобайнида унинг мазмунини жамоавий муҳокама этилиши мумкин. Бундай

таҳлил ҳар бир қатнашчининг ўзини кўра билиши, керакли хулоса чиқара олишига катта ёрдам беради.

«САН» технологияси (учлик - самарали, ахлокий, назокатли)

Технологиянинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларда якка, жамоавий, гуруҳ билан ишлаш, ижодий ва ташкилотчилик фаолияти кўникмаларини, ишга масъулият билан ёндашувни шакллантириш, безаш ишлари кўникмаларини ривожлантириш.

Машғулотни ўтказиш тартиби:

✓ ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)лар аудиториясини ўтказиладиган машғулотнинг тартиб-қоидалари билан таништиради ва талаба (ёки ўқувчи)ларни 3 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратиларини илтимос қилади;

✓ кичик гуруҳларда талаба (ёки ўқувчи)лар қуйидаги ролларга бўлинади: рассом, адабий ва бадий муҳаррир, дизайнер (безакчи). Кейин ҳар бир гуруҳ вакили ўқитувчи столдан топшириқлар ёзилган карточкалар ичидан биттасини танлаб олади.

Топшириқлар қуйидагича бўлиши мумкин:

- деворий газета (бирон мавзуга, байрамга ёки юбилейга бағишланган ёки хазил-мутойибали, сатирик ёки ўқув фани ёки гуруҳ фаолиятига бағишланган ёки мониторинг экрани каби) эскизини тайёрлаш;
- байрам (ёки бирор-бир тadbир)га чорловчи афишанинг (масалан, эълон, ташвиқот, таклифнома) эскизини тайёрлаш;
- турли тadbирлар (масалан, байрам)га бағишланган таклифнома патталарининг эскизи ва макетини тайёрлаш;
- табрик откриткаларининг макетларини тайёрлаш;
- бирор тadbир ўтказиладиган жойни безатиш эскизларини тайёрлаш;
- икзбана тайёрлаш.

Кичик гуруҳларга топшириқни бажариб тақдимот қилишлари учун тайёрланишларига 30 дақиқа вақт берилади. Тайёргарлик вақти тугагач, тақдимот бошланади. Тақдимот вақтида гуруҳлар ўзлари тайёрлаган эскиз ва макетлари билан барчани таништирадидлар, намойиш этадилар ва асослайдилар, жамоавий ижодий фаолиятдаги ўз вариантларини химоя қиладидлар. Тақдимот тугагач, умумий муҳокама бошланади. Муҳокама жараёнида талаба (ёки ўқувчи)лар безатилган, тайёрланган ишларга тегишли талабларни аниқлайдилар, ўқитувчининг ўзи ёки алоҳида тузилган ижодий гуруҳ эса талабалар томонидан билдирилган фикр ва таклифларни маҳсус хона тахтасига ёки ватман қоғозига ёзиб боради.

Машғулот охирида ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)ларга юқорида берилган турли топшириқлар бўйича бир неча намунавий эскизлардан таркатади.

«Консенсус и конфронтация» ролли-ишчан ўйини («Келишув ва зиддият»)

Технологиянинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларда маънавий ва танқидий фикрлаш ҳамда муроСага келиш маҳоратини шакллантириш ва болалар ҳуқуқлари муаммолари билан боғлиқ бўлган тушунчаларини аниқлаш.

Машғулотни ўтказиш кетма-кетлиги:

1. Ўйинни бошлаш.

Мазкур босқичнинг вазифаси: у ёки бу фикрни тўғри эканлигини исботлаш орқали оппонентларни ўз томонига олдириш.

Машғулотни ўтказиш тартиби:

Талаба (ёки ўқувчи)ларга бирин-кетин тасдиқловчи фикр ёзилган таркатма материаллар кўрсатилади. Уларга таркатма материалларда берилган фикрларни қабул қилиш ёки қилмаслик таклиф қилинади. Таркатма материаллардаги фикрларни қабул қилган талаба (ёки ўқувчи)лар бир томондан, қолганлари иккинчи томондан жой эгаллайдилар. Шундай қилиб гуруҳ 2 та кичик гуруҳларга ажралади. Улардан бири тасдиқланган фикрни қабул қилади ва унинг тўғрилигини исботлайди, бошқа гуруҳ эса, оппонент бўлади. Гуруҳларнинг вазифалари - ўз гуруҳларига бошқа гуруҳ аъзоларидан кўпроқ кишини жалб этиш, яъни уларни ўз фикрларини ўзгартиришга олиб келишдан иборатдир. Ҳар бир тасдиқланган фикр устида 5 дақиқа ишланади.

Таркатма материалдаги тасдиқланган фикрлар қуйидагича бўлиши мумкин:

- болалар ҳуқуқлари ҳеч қачон етарлича химоя қилинмайди;
- ўзининг ҳуқуқларини билиш ва уни химоя қилиш шарафли ишдир;
- «Болалар шахсий ҳаёт кечирин ҳуқуқига эгадирлар». Бу ҳақиқатни катталар ҳеч қачон қабул қилолмайдилар;
- ўз ҳуқуқларини химоя қила туриб, баъзида ўзаро зиддиятларга ҳам дучор бўлишга тўғри келади;
- ўз ҳуқуқларини химоя қила оламан, турли услубларни маъқуллай оламан;
- ҳар бир бола учун ўз ҳуқуқларини билиш ўта муҳимдир;
- масъулият ҳақида эса болага катталар эслатиб туришади;
- ҳамма вақт менинг ҳуқуқларим бошқалар ҳуқуқларини чегаралаб туради;
- ҳуқуқ доимо жавобгарликни сезишни такозо этади;
- болалар ҳуқуқларини фақат катталар химоя қила оладилар;
- ҳар бир инсон ўз қарашларини ўзгартириш ҳуқуқига эга;
- катталар ҳуқуқлари болаларнинг ҳуқуқларини чегаралайди;
- кучли одам ҳаминча ҳақдир;
- эркаклар ва аёллар ҳеч қачон тенг бўлмайдилар.

2. Таҳлил:

Мазкур босқичнинг вазифаси: ўйинни ўтказиш вақтида ўз ҳолатини таҳлил қила олиш ва қуйидаги саволларга жавоб бериш:

- Ўйин шартларини бажариш кийин бўлдимиз?

- Мазкур ишни бажариш вақтида нималарни ҳис этдингиз?
- Баҳс – мунозара натижасидан қониқдингизми?
- Натижага эришишни изда Сизга нима ёрдам берди ва нима халақит берди?

Бу фаолият ҳамкорликда, кўтаринки руҳда ўтиши, яхши натижа билан тугаши ва суҳбатдош чарчамаслиги керак.

Баҳс-мунозараларнинг натижасини албатта таҳлил қилиш ва баҳолаш керак. Унинг муваффақияти: *биринчидан*, гуруҳлар ва уларнинг иштирокчи (ҳамкор)ларини бир-бирларига ўзларининг вазиятлари ва ҳолатларини тушунтириб, янги ахборотлар олишларига, *иккинчидан*, ўзаро муносабат вақтидаги зиддият (ёки салбий ҳолат)нинг бир қисмини йўқ қилишига эришишларига, *учинчидан*, қўйилган муаммони ечиб, ўзаро бир-бирларини тушунишларига боғлиқ.

3. МуроСага келишишнинг кичик гуруҳда (жуфтликда) ташкил этилиши.

Мазкур босқичнинг вазифаси: икки ошшоенг ўртасидаги у ёки бу фикрни тасдиқлаш розилигига эришиш.

Машгулотни ўтказиш тартиби:

Талаба (ёки ўқувчи)ларга бирон-бир тасдиқланган фикрни танлаш таклиф этилади. Бу биргаликдаги иш қуйидаги кўринишда: бир киши тасдиқловчи, иккинчи киши эса, инкор этувчи бўлади. Бу фаолият якунида маълум бир жуфтликлар аниқланади (ёки агар кичик гуруҳда уч киши бўлса, учта катнашчи). 10 дақиқа мобайнида конструктив баҳс-мунозара кўникмаси ёрдамида муроСа (консенсус)га эришиш керак.

Муҳокама қилиш учун тахминий саволлар қуйидагича бўлиши мумкин:

- Сизга ўйин шартларини бажариш қийин бўлмадими?
- Ўйин давомида Сиз нималарни ҳис этдингиз?
- Баҳс – мунозара натижасидан қониқдингизми?
- Натижага эришишда Сизга нима ёрдам берди ва нима халақит берди?

Машгулот охирида ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)ларнинг фаолиятларига баҳо беради ва машгулотни якунлайди.

Юқорида мисол тариқасида келтирилган 24 та педагогик технологияларни ўқув жараёнида тўлалигича ёки қисман ишлатилиши талаба (ёки ўқувчи)ларда мантикий, ақлий, ижодий, танқидий, мустақил фикрлашни шакллантириш ва ривожлантиришга ҳамда ҳаётда учрайдиган турли хил вазиятлардан оқилона чиқа олиш, муаммоларни еча олишга ёрдам беради.

Ушбу қўлланмага «Тарбиявий технологиялар» дастури асосида тайёрланган «Миллий маросим ва уларнинг тарбиявий аҳамияти» мавзусидаги маҳсуе бобнинг киритилиши таълим муассасаларида олиб борилаётган тарбиявий ишлар ва тадбирларда ҳам ҳозирги кун талаби асосида янги шакллар, услублар ва усулларни қўллаш талаб этилиши сабабидир. Тарбиявий ишларга янгича ёндашув қўшимча маълумотлардан, тавсиялардан, педагогик усуллардан фойдаланишни кўрсатиш учун ушбу материалларни Сизнинг эътиборингизга ҳавола этмоқдамиз. Бу тавсиялардан ҳар бир ўқитувчи ўқув-тарбия жараёнида фойдаланиши мумкин.

*Ёмон ўқитувчи ҳақиқатни беради,
Яхшиси - уни топишни ўргатади.*

А. Дистервег

IV БОБ. МИЛЛИЙ МАРОСИМЛАР ВА УЛАРНИНГ ТАРБИЯВИЙ АҲАМИЯТИ

Асосий тушунчалар ва уларнинг маънолари

Ўзбекистон Республикаси таълим тизимида мустақиллик йиллари давомида туб ўзгаришлар вужудга келмоқда. Миллий кадриятларни тиклаш, миллий маънавиятни юксалтириш, айниқса, шарқона одоб-ахлоқ анъаналарига эътиборни кучайтириш шулар жумласидандир. Ўлкамизда буюк режалар ва бунёдкорлик ишлари тарихий анъана ва тажрибаларга асосланиб ақл-идрок ва сабр-қаноат ҳамда собитқадамлик билан амалга оширилмоқда.

Шу ўринда, юртбошимиз И. Каримовнинг: «Шуни айтишимиз лозимки, халқимиз маънавиятини юксалтиришда **миллий урф-одатларимиз** ва уларнинг замирида мужассам бўлган меҳр-оқибат, инсонни улуғлаш, тиш ва осойишта ҳаёт, дўстлик ва тотувликни кадрлаш, турли муаммоларни биргалашиб ҳал қилиш каби ибратли кадриятлар тобора муҳим аҳамият касб этмоқда» [2, 96 б.] деган фикрларини эслатишни ўринли деб ҳисоблаймиз.

Олий, ўрта-маҳус, касб-ҳунар ва умумий ўрта таълим тизимида таҳсил олаётган ёшларнинг маънавий дунёсини бойитиш, уларни ватанга садоқати руҳида тарбиялаш, қолаверса, ўзимизга хос бўлган миллий урф-одатларни, маросимлар (ритуаллар)ни ёшларга сингдириш орқали маънавий жиҳатдан етук инсонни тарбиялаш, таълим-тарбия жараёнини такомиллантириш, миллий уйғониш ғоясини рўёбга чиқарадиган янги авлодни вояга етказиш - шу куннинг долзарб масалаларидан бири десак, муболага бўлмайди.

Қўлланمانинг ушбу бўлимида шарқона анъаналар, урф-одат, маросимлар, шунингдек, уларнинг келиб чиқиш тарихи ва тарбиявий ишлардаги аҳамияти тўғрисида ахборот берилади.

Ритуаллар энг қадимий даврлардан бошлаб шакллана бошлаган. Асрлар давомида авлоддан-авлодга ўтиб, жуда кенг тус олган ва бебаҳо меросга айланган ритуаллар кўп. Ритуаллар дин пайдо бўлгунга қадар пайдо бўлган.

Лекин ритуалларнинг маълум қисми тарихнинг «совуқ шамоллари»-босқинчилар ва турли тарихий шахслар - ҳукмдорлар тазйиқига учраб, уларни ноҳақ равишда йўқотишга уринишлар бўлган. Лекин улар айрим қарама-қаршиликларни енгиб, кўпгина фазилатлардан ажралса-да, бугунлай йўқолиб кетмаган, баъзилари эса халқ ҳаётидан мустаҳкам ўрин олиб, бизнинг замонамизгача етиб келган.

Хуллас, энг қадимий даврлардан халқ оммаси эҳтиёжи билан шакллана борган, ижтимоий зарурат асосида ривожланган, муайян вақтларда

тақиқланган, катга қарама-қаршиликлар, тўсиқларни енгиб, бошқа халқлар тажрибаси билан бойиб келган ритуаллар узок ва бой тарихга эга.

Ибтидоий жамоа давридан бошлаб пайдо бўлган ритуаллар ўша давр одамлари томонидан ўз даврининг нафасини, дунёқарабини, меҳнат фаолиятини, маданиятини, турли одатларини, маросимларини, ижтимоий муносабатларини саклаб қолиш ва кейинги авлодга етказиш мақсадида ёшларга ўргатилган ва улар бизгача турли куй, кўшиқ, хикоя, афсона, шеър ва ўйинлар орқали етиб келган.

Қадимий ритуаллар асосан икки турга бўлинган: *тантанали ва мотам* ёки тантанали-мотам юришлари, тантанали расмий кузатиш ва кутиб олишлар. Кейинчалик улар такомилланиб, ижтимоий, оилавий, миллий, диний, ҳарбий, меҳнат, қишлоқлик-ҳаётий, ўқув - тарбиявий ва бошқа шу каби турларга бўлинган.

Тарихий маълумотларга қараганда, ибтидоий даврда овчилар ўйинлари, ҳарбий ўйинлар, диний ва илоҳий ўйинлар, айик ва турли бошқа хайвонлар ови ўйинлари кўплаб қўлланилган. Бундай ўйинларни амалга оширишнинг ўзига яраша тартиб-қоидалари ишлаб чиқилган. Такомилланиш натижасида билан улардан ортикча ҳаракатлар олиб ташланган ва оқибатда ушбу ўйинларнинг ўзига яраша маросим (тартиб, ритуал)лари пайдо бўлган. Кейинроқ, яъни ибтидоий даврда леккончиликка ўтилгач, ушбу фаолиятга боғлиқ бўлган маросимлар пайдо бўла бошлаган. Жумладан, меҳнат ўйинлари, ёмғир чақиритиш, бевақт совуқ тушса «Қуёнга сиғиниш», омад келмаганда «қурбонлик қилиш» ва бошқа маросимлар.

Секин-асталик билан ёшларни соғлом, бақувват, ватанпарвар бўлишлари учун «эркакликка ўтиш», яъни турли синовлардан, кийноқлардан ўтиш, ўзининг ҳаётига тайёрлигини, кучини намойиш этиш каби маросимлар пайдо бўла бошлаган. Ҳар бир маросим ўзининг тарбиявий ва таълимий аҳамиятига эга бўлган. Уларнинг ҳар бири одамлар тарбияси, билими, ҳаётий тажрибаларининг орттиришига ёрдам берган. Ритуаллар йиллар давомида халқ орқали таккомилланиб борган ва аниқ хатти-ҳаракатлар билан белгиланган маросимларга айланган.

Ритуал (лотин сўзидан «маросим») - ҳулқ-атворнинг тарихий шакли бўлиб, ўзаро ижтимоий ва маданий муносабатларни, қадр-қимматни аниқлаш учун бир марома келтирилган ҳаракатлар тизимидир.

Бу тушунча билан бирга, ритуалга яқин бўлган анъана, одат, маросим тушунчалари ҳақида ҳам бир оз тўхталиб ўтамиз.

Анъана - ўзига хос ижтимоий ҳодиса бўлиб, кишиларнинг онгида, ҳаётида ўз ўрнини тошган, авлоддан-авлодга ўтадиган, такрорланадиган, ҳаётнинг барча соҳаларида (умуман ёки маълум гуруҳ томонидан) қабул қилинган тартиб ва қоидалар.

Одат («урф-одат») - кишиларнинг турмушига сингиб кетган маълум муддатда такрорланиб турувчи ҳатти-ҳаракат, кўпчилик томонидан қабул қилинган ҳулқ-атвор қоидалари, кўникма.

Масалан:

- кичикларнинг катталарга салом бериши;
- эрта туриб уй-ҳовлини тартибга келтириб қўйиш;

- меҳмонларга алоҳида ҳурмат кўрсатиш;

- байрам арафасида касал, ожиз ва кийналганлардан хабар олиш;

- ёрдамга мухтожларникига хашарга бориш кабилар ўзбек халқининг яхши одатлари ҳамон мавжуд.

Агар анъана ижтимоий ҳаёт, меҳнат, маданиятнинг ҳамма соҳаларига хос бўлиб, ҳодисаларнинг жуда кенг доирасини қамраса, одат ижтимоий ҳаётнинг:

- кишилар турмуши;

- меҳнати;

- ҳулқ-атвори;

- мулоқоти;

- оилавий муносабат соҳаларида кўпроқ мавжуд бўлади.

Маросим - кўпинча анъана ва урф-одатнинг таркибий қисми бўлиб, инсон ҳаётидаги муҳим воқеаларни нишонлашга қаратилган расмий ва руҳий кўтаринкилик, тантанавор вазиятда ўтадиган, шу билан бирга ўзининг умумий қабул қилинган рамзий ҳаракатларига эга бўлган ҳаётий талбир.

Масалан:

- исм қўйиш;

- никоҳдан ўтиш;

- дафн қилиш;

- хотиралаш;

- уруғ қолаш;

- ўримга кириш ва бошқа шу кабилар маросимлар қаторидан ўрин олиши мумкин.

Одат қишлоқлик ҳаётнинг турли вақтида учраши мумкин бўлса, маросим инсон ҳаётидаги муҳим ҳодисалар содир бўлганда вужудга келади ва унинг асосий бурилиш дақиқалари (масалан: туғилиш, уйланиш, ўлим кабилар)ни қайд этади, расмийлаштиради.

Маросимнинг авлоддан-авлодга ўтадиган ўзига хос рамзий ва расмий ҳаракатлари, қоидалари мавжуд.

Маросимда бўлаётган воқеага, «ғувоҳ» сифатида одамлар чақирилган, улар дардга ёки қувончга шерик бўлишган, келажак учун яхши ниятлар қилишган.

Ҳар бир маросимнинг ўзига хос умумий қабул қилинган тузилиши (бошланиши, ўртаси, охири) бўлади.

Кўпинча анъананинг таркибий бўлаги одат, одатнинг муҳим бир қисми маросим бўлади. Шу сабабли, инсон ҳаётида бўлиб ўтадиган ёки бўлиб ўтаётган муҳим воқеанинг турмушда бурилиш ясайдиган «нуқталари»ни нишонлаш жараёнида ҳам анъана, ҳам одат, ҳам маросим содир бўлиши мумкин.

Масалан, ёшлар вояга етганда, йигитлар уйланиши, қизлар турмушга чиқишлари керак. Буни авлоддан-авлодга ўтиб келадиган анъана десак бўлади.

Бир-бирини севган йигит-қизнинг оила қуриши учун никоҳ тўйи ўтказилади. Бу, ўз навбатида, инсоният ҳаётига синган, муайян қоидага ва

маълум тартибга эга бўлган урф-одат (лекин, ҳар бир миллатда бу урф-одатлар ҳар хил) ҳисобланади.

Никоҳ тўйларининг асосий шартларидан бири куёв ва келини никоҳдан ўтишларидир. Никоҳнинг замонавий шаклига кўра – машинада юриш, гувоҳлар билан никоҳ рўйхатидан ўтиш, узук тақиш, никоҳловчи ходимларнинг саволларига жавоб бериш, ҳужжатларга имзо чекишлар бажарилади. Никоҳ- расмий ва тантанали равишда ўтадиган маросим.

Юқорида ақс эгитрилган жараёнлар – келин-куёв, уларнинг қариндош-уруғлари ёки дўстлари учун байрамга айланиши мумкин. Тўй кечасининг ўтказилиши, барча танишлар ва қариндошларнинг таклиф этилиши бу байрамга янада тантанали тус беради.

«Анъана», «одат», «маросим» тушунчаларининг изоҳи бир-бирларига боғлиқ бўлиши билан бир қаторда, анъаналарнинг таркибий қисми - маросим бўлиши мумкин.

Масалан:

- таълим муассасасини битирган ёш мутахассисларнинг ишлаб-чиқаришга бориб, иш бошлани, одат тусига кириб қолган;
 - ҳар йили бу муҳим воқеага бағишланган анъанавий тадбирлар ташкил этили мумкин;
 - бу одатнинг таркибий қисми - ёшларни тантанали равишда ишчилар сафига қабул қилиш ўз-ўзидан маросимга айланади.
- Маросимлар:

- чигит қадан;
- ишчилар синфига қабул қилиш;
- янги корхона, фирма, марказнинг очилиши (тақдимот);
- дипломни топшириш;
- паспортни топшириш;
- дафн қилиш ва ш.к.

«Анъана», «маросим» каби байрам билан боғлиқ атамалар «стандарт» тушунча эмас, уларнинг мазмунига ҳаёт ривожланиши ва турмуш эҳтиёжлари таъсир этиши мумкин.

Ижтимоий ҳаёт тараққий этиш билан унинг талабига жавоб берайдиган анъаналар ва байрамлар, маросимлар аста-секин унутила бошланади.

Маросим инсон ҳаётидаги муҳим ҳодисалар содир бўлганда вужудга келади. Маросимнинг авлоддан-авлодга ўтадиган рамзий ва расмий ҳаракатлари, қондалари мавжуд.

Бу ҳаракатлар ва қондаларнинг ихчамлиги, аниқ бир мақсадга йўналтирилганлиги, ҳатти-ҳаракатларнинг бир маромга келтирилганлиги юқорида айтиб ўтган ритуал тушунчасига тўғри келади.

Ритуаллар ҳақида гап бораркан, дастлаб кўз олдимизга Ўзбекистон Республикаси рамзларига бўлган ҳурмат ҳақидаги фикрлар келади.

Маълумки, Ўзбекистон Республикаси давлат байроғи, мадҳияси, герби - бизнинг асосий рамзларимиз ҳисобланади. Республика рамзлари бўйича кўпгина ҳужжатлар қабул қилинган. Ушбу ҳужжатларда давлат рамзларини бўлган ҳурмат ва муносабат, улардан фойдаланиш, сақлаш усуллари ҳақида

таъсиялар берилган. Лекин ҳаётимизда баъзи раҳбарлар ва таълим-тарбия билан шугулланувчи кишилар, бу ҳужжатлардан бехабар бўлганликлари ёки эътиборсизликлари туфайли давлат рамзларига, жумладан, Давлат байроғини кўтариш ва тушуришда, уни деворга ўрнатилганда, Давлат мадҳияси ижро этилганда, унга ҳурмат юзасидан ўрнидан туришда, рамзларни жиҳозлаш ишларига бўлган муносабатларда кўпгина сиёсий ва қўпол маънавий хатоларга йўл қўймоқдалар.

Бундай хатоларга йўл қўймаслик учун, раҳбар ва профессор-ўқитувчилар, албатта, Вазирлар Маҳкамасининг Давлат рамзлари тўғрисидаги ҳужжатлари билан таниш бўлишлари керак ва ўқувчи-ёшлар ўртасида доимий равишда Давлат рамзларига бўлган ҳурмат ва муносабат ҳақида суҳбатлар, Давлат рамзларига бағишланган дарслар ёки ритуал дарсларни ташкил этиб туришлари лозим.

Маросимларнинг гуруҳлари

Ўқув муассасаларида ўтказиладиган ритуаллар (маросимлар), маънавий-маърифий, тарбиявий тадбирларни ташкил этиш ва уларнинг тизимини қуйидаги тўрт гуруҳга ажратиш мумкин.

Биринчи гуруҳ. Ёшларни Ватанга, ўз халқига муҳаббат руҳида тарбиялашни шакллантиришга қаратилган ритуаллар тизими. Бунга қуйидагилар қиради:

- умумхалқ байрамлари: Мустақиллик байрами, Ўқитувчи ва мураббийлар куни, Конституция куни, Янги йил, Халқаро хотин-қизлар куни, Наврўз, Хотира ва қадрлаш куни, шунингдек, Рамазон ва Қурбон ҳайитлари каби байрамлар.

- Ёш фуқаролар байрами (паспорт топшириш).
- «Ватани севмоқ иймондандир» байрам ритуали.
- Давлат рамзларига ҳурмат кўрсатиш ритуали.
- Ритуаллар дарси.
- Давлат тилига бағишланган байрам ритуали.
- «Аждодларимиз мероси - кадриятларимиз асоси» мавзусидаги ритуаллар.

- Хотира куни (тантанали йиғилиш, гулчамбар қўйиш ритуаллари).

Иккинчи гуруҳ. Ёшларни фуқаролик бурчи, танлаган касбига масъулият ҳиссини шакллантирувчи ритуаллар тизими. Бунга қуйидагилар қиради:

- 1) Талаба (ёки ўқувчи)ликка бағишлов ритуали.
- 2) Талаба (ёки ўқувчи)ларни босқичдан босқич (ёки синфдан-синф, гуруҳдан-гуруҳ)га ўтказиш ритуали.
- 3) Битирувчилар тантанаси.
- 4) Касб-хунар байрами.
- 5) Таълим муассасасининг ташкил этилган кунига бағишланган анъанавий байрам ритуали.

6) Ҳафта навбатчилигини қабул қилиш, яқинлаш ва топшириш ритуаллари.

7) Кундалик фаолиятни бошлашга бағишланган ритуал (сафланиш).

8) Касб сулоласини улуғлаш байрами ритуали.

9) Ўтирувчиларни ўз иш даргоҳларига ўзлари тайёрлаган касбий совғаларини тақдим этиш ритуали.

10) «Ҳомийларга бағиш!» кечасини ўтказиш ритуали.

11) «Биринчи кўнғироқ», «Охири кўнғироқ» ритуаллари.

12) Устозларга бағишланган «Чин дилдан» байрами ритуали.

13) «Қувнок устозлар ўлкаси» кўрик - танлов ритуали.

14) «Алпомил - авлодимиз» ўғил болалар беллашуви ва ш.к.

Учинчи гуруҳ. Ёшларнинг ахлоқий фазилатларини такомиллаштиришга қаратилган ритуаллар. Ритуалларнинг бундай тизимига куйидагиларни киритиш мумкин:

1) «Миллий-маданий, одоб-ахлоқ дарслари» (масалан, ташки киёфа, саломлашниш одоби, ўзини тута билиш ва бошқара олиш, сўзлашув маданияти).

2) Мавсумий спорт байрамлари.

3) Мавсумий хашарлар.

4) Ўқувчилар ўртасида баҳе-мунозара (масалан, «Ота-онанг – тоғи-тахтинг», «Нима савобу, нима гуноҳ», «Нонни аъзоланг», «Йигит кишига етмиш хунар оз», «Бепул нарсанинг баҳоси қанча», «Йўлбарс изидан, йигит сўзидан қайтмас» ва ш.к.).

5) «Фарзанд бурчи» кўриги.

6) «Одобнома» чойхонасини ўтказиш ритуали.

7) Нотиклик турнири.

8) «Меҳмоннома» давраси.

9) Топишмоқлар (халқ топишмоқлари) кечаси.

10) Кулгу кечаси.

Тўртинчи гуруҳ. Келгусида ритуалга айланиши мумкин бўлган тарбиявий тадбирлар тизими. Булар жумласига куйидагиларни киритиш мумкин:

1) Касбий маҳорат танловларини (этафета шаклида) ўтказиш.

2) Муסיкавий дискотека.

3) Таълим муассасасининг «Фахрий аъзолигига» қабул қилиш ритуали.

4) Халқаро талаба (ёки ўқувчи)лар кунига бағишланган фестивал.

5) Мавсумий сайллар ритуаллари.

6) Китоб ва ўқув предметлари ҳафталикларини ўтказиш тартиблари.

Юқорида берилган маросим (ритуаллар)дан ташқари, ҳар бир ўқув юртининг ўзига хос (шароитдан келиб чиққан ҳолда) турли хил таълимий тадбирлари ҳам бўлиши мумкин, уларга куйидагиларни киритса бўлади:

таълим мутахассислиги йўналиши, ҳусусиятидан келиб чиққан ҳолда, таълим муассасасининг мадҳияси, эмблемаси, касамёди, шаклини тайёрлаш; таълим муассасасининг ўзига хос муסיкавий кўнғироғини тайёрлаш;

иктисодиёт, тадбиркорлик, тежамкорлик ва ҳунармандлик руҳида тарбиялашга бағишланган тадбирлар; таълим муассасасида талаба (ёки ўқувчи)лар учун танаффус маданиятини ташкил этиш ритуали.

Юқорида санаб ўтилган барча маросимлар ўқув муассасаларида ўтказилиши шарт деб бўлмайди, чунки уларнинг тайёргарлиги, ўтказилиши, тарбиявий таъсири таълим муассасасининг шароити, ташкилотчиларнинг умумий ва махсус тайёргарлиги, билими, тажрибасига боғлиқдир.

Таълим муассасасида Ўрта Осиё халқларининг қадимги календар байрамларини (У.Қорабосвининг «Ўзбекистон байрамлари» китоби асосида) ўрганиш, уларни ташкил этиш ва ўтказиш талаба (ёки ўқувчи)лар тарбиясига ижобий таъсир кўрсатган бўларди.

Бу байрам - маросимлар куйидагилар:

Баҳорий тенг кунликда – «Наврўз» байрами (21-22 март).

Кузги тенг кунликда - «Меҳржон» байрами (22 сентябрь).

Қишнинг энг узун туни – «Сада» (Олов) байрами (22 декабрь).

Ёзнинг энг узун куни - «Ангом ҳайит» (сув сайли) байрами (22 июнь).

Юқорида кўрсатилган байрамлар ўзбек халқининг қадимий байрамлари ҳисобланади. Уларнинг жадал йилномаси куйидагича:

Ўзбек халқ байрамларининг жадал-йилномаси

1. 21-22 март - Наврўз

Эски маҳаллий номларидан бири – «Йил боши»

А. Байрамнинг моҳияти, вужудга келиши

Қадимги баҳор байрамлари асосида тахминан 28-30 аср муқаддам пайдо бўлган.

Табиат уйғониши, кундуз ва тун тенглиги, дала ишларининг бошланиши каби ҳодисаларни ақс эттириб келган «Йил боши» - янги йил байрами сифатида ҳам машҳур бўлган.

Б. Байрамнинг замонавий мазмуни ва ташкилий шакллари

Табиат жонланиши, баҳор келиши, далаларда янги меҳнат мавсуми бошланишига бағишланган сайллар, томошалар, ўйинлар, мусобақалар, халқ ижоди кўрикларини ўтказиш, махсус таомлар тайёрланиши ва ш.к.

2. Гул сайллари (лола сайли, кизил гул сайли, сунбула сайли)

Апрель ойининг боши – май ойининг охири.

А. Байрамнинг моҳияти, вужудга келиши

Қадимий даврлардан бошлаб, далалар, қир-адирлар, тоғ ён бағрида турли табиий гуллар (бойчечак, лола, сунбула, бинафша) очилиши муносабати билан ўтказиладиган сайллар сифатида вужудга келган.

Б. Байрамнинг замонавий мазмуни ва ташкилий шакллари

Табиий гўзалликни, гулларни, ўсимликларни эъозлаш, сақлаш ва кўнайтиришга бағишланган тадбирлар, сайллар, табиий сайлгоҳларда дам олишни уюштириш.

3. 22 июнь – Сув сайли (ёз байрами)

Қадимий номи «Ангом».

А. Байрамнинг моҳияти, вужудга келиши

Ўрта Осиё иклими шароитида сувга бўлган табиий эҳтиёж асосида шаклланган, сув ҳавзалари бор шароитда тараккий этган.

Б. Байрамнинг замонавий мазмуни ва ташкилий шакллари

Сувнинг қадрига етиш, эъозлаш тадбирлари, сув ҳавзалари ёнида турли дам олиш, соғломлаштириш ва чўмилиш тадбирларини ўтказиш.

4. Қовун сайли, узум сайли, анор, анжир сайллари, табиат ва меҳнат байрамлари.

Августнинг охири.

А. Байрамнинг моҳияти, вужудга келиши

Қадимги ҳосил йиғиш одатлари асосида шаклланган. Дала ва бог турли маҳсулотлари пишганда, дехқонлар ўз яқинлари, қўшнилари, қариндошларини чақириб, уларни ўз ҳосиллари билан сийлаганлар ва қарияларнинг дуосини олганлар.

Қовун экканлар – «Қовун сайли», узум экканлар – «Узум сайли»ларини ўтказиб келинган. Пишиқчилик мавсумида хашар ва бог сайллари ҳам уюштирилган.

Б. Замонавий мазмуни ва ташкилий шакллари

Пишиқчилик даврида кишлоқ, дала-боғлардан бошланиб, шаҳар бозорлари, майдонлари ва маданий боғларида содир бўладиган мева кўргазма савдолари, томошалар, сайллар, «Кимнинг меваси ширин» номи кўрик-конкурслар.

5. 22 сентябрь – Меҳржон (Куз байрами)

Бу байрамнинг қадимий номлари:

Хоразмда «Чири-руж», Самарқандда – «Ним-сарда».

А. Байрамнинг моҳияти, вужудга келиши

Энг қадимги меҳр (қуёш)га сиғиниш одатлари ва куз (ҳосил) маросимлари асосида тахминан 2-3 минг йил муқаддам вужудга келган. У кузги кун ва тун тенглиги, ҳосил йиғиш якуни, қишга тайёрликни бошлаш каби ҳодисаларни ақс эттирган байрамдан иборат. Тарихда 10-15 аср мобайнида Наврўздан сўнгги иккянчи катта байрам ҳисобланган, йил ярми вазифасини ҳам ўтаган. Ўрта асрларда бу байрам бир неча байрамларга бўлиниб кетган.

Б. Замонавий мазмуни ва ташкилий шакллари

Ҳозирги кунда куз байрами, кузги тун ва кун тенглиги, ашъанавий (эски) «йил ярми» меҳр-шавқат тадбирлари сифатида табиий сайлгоҳларда, маданий боғларда, ўйингоҳларда, майдонларда турли кўргазмалар, кўриклар, томошалар, мусобақалар, сайллар каби шакллардан фойдаланиб ўтказилиши мумкин.

6. 22 декабрь – САДА – (олов байрами)

А. Байрамнинг моҳияти, вужудга келиши

Бу байрам қадимдан олов қанф этилган кун деб қабул қилинган. У қадимий аждодларимизнинг қишда олов (исиниш)га бўлган эҳтиёжлари асосида тараккий этган.

Оташпарастилик даврида «Сада» энг катта байрамларнинг бири ҳисоблаган. Араб истилосидан сўнг (ўрта асрларда) бу байрам йўқола борган. Бироқ, унинг кўшине қолдиқлари сақланиб қолган.

Б. Замонавий мазмуни ва ташкилий шакллари

Ҳозирги кунда уни қиш байрами сифатида ҳамда дунёдаги энг катта кашфиётлардан бири – олов мўъжизаларига, йилдаги энг узок тун («Ялдо кечаси») ва қиска кунга, қишқи чилла бошланишига бағишлаб, турли очик майдонларда, залларда гулханлар ёқиб, томоша – сайллар қилиб, ранг-баранг мусобақалар билан уюштирса бўлади.

Биз тақдир этган маросим (ритуал)ларнинг барчаси катта тайёргарлик, талаба (ёки ўқувчи)ларнинг қизиқиши ҳамда уларни ташкил этишга боғлиқ бўлиб, уларнинг ҳар бири устида алоҳида фикр юритиш, ўйлаш, шунингдек, бу маросимларни ўтказиш учун ишчи ёки ижодий гуруҳлар тузиш лозим. Шу билан бирга маросимларни тайёрлаш ва ўтказиш вақтида кўпроқ талаба (ёки ўқувчи)ларнинг ташаббусига, уларнинг қизиқишига ҳамда фикрларига диққат-эътиборни қаратиш мақсадга мувофиқ.

Ҳар бир ўтказилган маросим тарбиявий аҳамиятга эга ва талаба (ёки ўқувчи)ларнинг тарбиясига таъсир этадиган бўлиши керак.

Хаётимизда кўн учраб турадиган маросим (ритуал)лар рўйхати

Замонавий байрамлар таснифи

1. Табиат байрамлари:

- Наврўз;
- Янги йил;
- Табиатсеварлар байрами;
- Гул ва куш байрамлари;
- Меҳржон;
- Мустақиллик куни ва ш.к.

2. Меҳнат байрамлари:

- А). Қишлоқ хўжалик ходимларининг меҳнат байрамлари.
-«Уруғ қадаш» ва «Биринчи гул» тантаналари.
-Хосил байрами, сабзавот ва мевалар сайллари.
- Б). Саноат ишчиларининг меҳнат байрамлари.

3. Маданият байрамлари:

- Маърифий байрамлар;
- Санъат байрами;
- Фольклор байрамлари;
- Бадийий спорт байрамлари;
- Халқаро дўстлик байрамлари.

4. Оилавий – ҳусусий байрамлар:

- Исм кўйиш маросими;
- Туғилган кун ва мучал ёшнинг нишонлаш маросимлари;
- Бешик ва ақиқа тўйлари;
- «Биринчи қадам» байрами;
- Суннат тўйи;
- Мақтаб ёшидаги болалар байрамлари;
- Ўзбек тўйлари. Никоҳ тўйлари.
- Кумуш, олтин ва олмос тўйлар.
- Нафақага кузатиш ва қариялар байрамлари.

5. Ижтимоий – сиёсий байрамлар:

Умумхалқ байрамлари (Мустақиллик, Ўқитувчи ва мураббийлар куни, Конституция куни, Хотира ва кадрлар куни, Хотин-қизлар байрами) ва касб байрамлари.

Диний байрамлар:

- Рўза ва Қурбон ҳайитлари.

Хар хил шакл, мавзу ва кўринишдаги маросимлар:

Чойхона «ОДОБНОМА», Топинишмоқлар кечаси (Халқ топишмоқлари), «МЕХМОННОМА» давраси, Оғзаки журнал (Ўзбекситон, Наврўз, Меҳржон, Баҳор мавзуларида), «Одам кўрки - либос» конкурс-кеча, «Отанга раҳмат!» суҳбат-манозара, миллий ўйинлар кечаси (ракслар ва болалар ўйинлари) ва ш.к.

Таълим муассасаларида ташкил этилиши ва ўтказилиши мумкин бўлган жамоавий ижодий тадбирлар

1. **Фестиваллар:** дўстлик, халқ ижодиёти, байналмилал маданият, ўзбек кўшиклари, сайёҳлар кўшиғи; «Ватандошларимиз дунё бўйлаб», «Истеъдодлар бизнинг орамызда», «Замонавий оҳангларда» театрлаштирилган чиқишлар; «Келинг, қулишайлик» ва бошқалар.

2. **Эстафеталар:** сеvimли машғулотлар, меҳнат соҳалари, хотира кунлари, спорт йўналишлари бўйича.

3. **Тренинглар:** баҳслар, ёшлар шоуси: «Хунфёзлик ва яхши одавлар», «Соғлом турмуш тарзи», «Биз ва қонун», «Жиноят, гийҳванд модда, ОИТС қурбони бўлмастик йўли», «Мен ва жамоа», «Оилавий клуб» ва бошқалар.

4. **Биргаликда ўтказиладиган байрамлар:** халқ тақвими (удум ва анъаналарга мувофиқ), туғилган кун, жамоанинг туғилган куни, ўқитувчилар ва мураббийлар куни, ота-оналар, дўстлар, ўқитувчилар билан биргаликда ўтказиладиган учрашувлар, йил фасллари, сайллари байрамлари ва ш.к.

5. Мавзули кечалар:

-кечалар-портретлар (оилалар, устозлар, гуруҳлар, ўқитувчилар), «Ветеранлар – орамызда», «Ажойиб кишилар» билан учрашувлар, «Чин дилдан», «Мушоарат олоби» кечаси;

-адабий, мусикий, шеърят кечалари, концертлар;

-оғзаки журналлар (шу жумладан, ахборот журналлари) халқ байрамлари ва удумлари бўйича. Жопли газеталар, ахлоқ-одоб ҳақидаги суҳбатлар, очик суҳбатлар;

-касбий танловлар: «Мен севган касб»;

-танлов дастурлари: ҚЗК (КВН), «Ёш уй бекаси», «Мавсум моделлари», «Биз ва бизнинг истикболдаги ихтисослигимиз», «Билимдонлар»;

-савол-жавоб кечалари, матбуот анжуманлари, очик мунозаралар, доира столлари (жамоа ва жамиятнинг турли ҳаётий масалалари бўйича), ректорат, деканат ва мактаб раҳбарлари, кутубхона ходимлари билан учрашувлар ва бошқалар;

-очик тортишувлар, сиёсий баҳслар, амалий ва ролий ўйинлар;

-турли мавзулардаги олимпиада ва викториналар.

6. **Танловлар:** касбнинг моҳир устаси, адабий-бадий, фантастик лойиҳалар, истеъдодлар турнири. «Мисс ва мистер» (халқ мотивлари ва касбий далилларга асосланган ҳолда), «Бек ва бегойим» қабилар.

Хаётин ўтказса, ўрганиб сабоқ,
устоз ҳам, шогирд ҳам ҳеч бўлмас нуқот.

Абу Шукур Баалхий

V БОБ. ДАРСГА КИРИШ ВА ТАҲЛИЛ ЭТИШ ТЕХНИКАСИ

Дарсга кириш ва уни таҳлил этиш зарурати

Бозор иқтисодиёти шароитида таълим мазмунига қўйиладиган талаблар янада кучайди. Ўтказилаётган ижтимоий тадқиқотлар натижалари шуни кўрсатмоқдаки, бугунги талаба (ёки ўқувчи)ларнинг аксарияти (масалан, юқори синф ўқувчиларининг тахминан 70-75 фоизи) ўқишга кизикмай қўйишди. Бунинг сабабларидан бири дарс мобайнида ўқитувчи билан талаба (ёки ўқувчи) ўртасида мулоқотнинг умуман йуқлигидир. Шунингдек, умумий ўрта мактабда, ўрта-маҳсуе, касб-хунар таълим муассасаларида ҳамкорлик педагогикаси, халқ тарбияшунослиги ва педагогик руҳшунослар хизмати тўғри йўлга қўйилмаган. Умуман олганда, ўқитувчи ўзининг кучли ва заиф томонларини ҳар доим англаши керак. Айрим ўқитувчилар ўзларининг заиф томонларини, айниқса, ўз соҳалари бўйича етарлича билимга эга эмасликларини ёшиш учун талаба (ёки ўқувчи)га ортиқча талаблар қўядилар. Талаба (ёки ўқувчи)лар ўқитувчининг бўш томонини тез англайдилар. Шунинг учун, у ҳадиксираб эмас, балки ўқитувчи ҳурматини жойига қўйиб муносабатга киришиши мумкин. Бундай муҳитни ва талаба (ёки ўқувчи)ларнинг рухий кайфиятини ўқитувчи баъзан сезмайди. Талаба (ёки ўқувчи)лар ўқитувчини ҳар доим кузатиб боради. Улар ундан илик сўз, меҳр – муҳаббат ва мурувват кутадилар.

Ҳозир педагогика фани олдида таълимнинг тарбиявий аҳамиятини очиб бериш муаммоси турибди. Шундай шароитда, баъзан ўқитувчининг ташқи киёфаси ҳам тарбиявий аҳамият касб этади. Лекин буларнинг ичида энг муҳими ва талаба (ёки ўқувчи) учун энг аҳамиятлиси - ўқитувчининг билимдонлиги, янгиллик ва дунёвий билимларга чанқоқлиги, унинг сўзи билан ишининг мувофиқ келиши, талаба (ёки ўқувчи)ларни изланишга, билимларни мустақил эгаллашга, ҳар бир фаннинг моҳиятини тушунишга, инга ижодий ёндашишга ундани ва эркин фикрлаши ҳамда мустақил ишлаш учун шароит яратиши билан белгиланади.

Педагогик фаолиятда амалга оширилган қўл йиллик инг тажрибалари ва кузатишлар, ўқитувчи хамиша ўз устида ишлаши, билим, кўникма ва малакаларни такомиллаштириб бориши кераклигини кўрсатмоқда. Ўқитувчи педагогик маҳоратининг кундан-кунга ўсиб бориши, ўқув жараёнида янги педагогик ва ахборот технологияларини қўллаш олишини кучайиши, унинг педагогик фаолиятида амалга ошади. Ўқитувчи фаолиятининг қанчалик самарали эканлигини, одатда, унинг маҳоратини кузатиш, ўтаётган дарсларини таҳлил қилиш орқали билиш мумкин. Бундай ишларни қўйишга вазирликнинг масъул ходими, таълим муассасаси раҳбари ёки услубчилар, ўқитувчи ва услубий бирлашма бонликлари амалга оширадилар. Бирор

ўқитувчининг дарсига кириш мўлжалланган бўлса, ўқитувчилик касби одобига кўра шахсларни дарсга киритиш олдилан (айниқса, ташқаридан келган шахсларни) қайси аудитория (синф)га ва қайси дарсга кириш керак эканликлари бўйича оғохлантирилишлари лозим. Аввало, услуб бирланма раиси, имконият бўлмай қолган тақдирда маъмурият аъзоларидан бири, ташқаридан келган кузатувчини бирга олиб кириши мақсадга мувофиқ. Бу, ўз навбатида, баъзи-бир англашилмовчиликлар ва психологик тўсиқларнинг олдини олишга ёрдам беради.

Кузатувчилар биргаликда дарсга кириб келиб, орқа ўриндиклардан бирини эгаллагач, дарс бошланади. Ўқитувчи дарсга кирганда қўли (ёки ўқув хонаси)да гуруҳ журнали, ўқув дастури, календар-мавзу режаси, дарснинг технологик харитаси бўлиши керак.

Дарс таҳлилининг асосий таркибий қисмлари

Мутахассис сифатида ўқитувчининг дарсини кузатиб, уни таҳлил этиши мўлжаллаган шахслар қуйидагиларга эътибор беришлари мақсадга мувофиқ:

• Ўқитувчининг дарсга қандай тайёргарлик кўрганлиги?

Ўқитувчида дарснинг ўқув режаси ва мавзу бўйича турли ишланмаларнинг борлиги, турли дидактик таркатма материал ва кўргазмали курулларнинг тайёрлиги. Ўқитувчининг дарсга тайёргарлиги билан юзаки (ёки дарснинг бир қисмида) танишиб чиқилмайди. Унинг дарсга тайёргарлигини бутун маъгулот мобайнида кузатиш ва таҳлил этиш лозим.

• Дарс мақсад ва вазифаларининг қўйилиши.

Ўқитувчи ҳар бир дарсга аниқ мақсад қўядими? Мақсадни қанчалик тўғри қяли? Вазифалар белгиланадими?

• Ташкилий ишлар таҳлили.

Маъгулот ўтказиладиган хонанинг дарсга тайёрлиги, талаба (ёки ўқувчи)ларнинг кайфияти ва соғлиги, ўқув хонаси ва столининг тозаллиги, бўр ва намланган латтанинг борлиги, айрим сабабларга кўра дарсда катнашмаётган талаба (ёки ўқувчи)ларнинг исми ва шарифлари ёзилган варақчанинг ўқитувчи столига қўйилишига, шунингдек ўқитувчининг дарсга хозирлигига ва унинг ташқи киёфасига ҳам эътибор берилади.

• Дидактик (ёки таълимий) таҳлил.

Таҳлилининг бу турида мавзунинг илмийлиги ва изчиллиги, олдийдап мураккабга томон йўналиши, кўргазмаллиги ва берилаётган билим, янги ахборотларнинг хаётийлиги, уларнинг жонли ва раvon тилда очиб берилиши назарда тутилади.

• Услубий таҳлил.

Бунда ўқитувчи фаолиятининг икки томони: *биринчидан*, ўрганилаётган мавзуга дастурда мўлжалланган соатда, уни қандай усуллар ёрдамида, талаба (ёки ўқувчи)ларнинг ёши ва шахсий-психологик хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда етказиб бера олиши, талаба (ёки ўқувчи)ларни ўйлашга, изланишга мажбур этиши ва унга шароит яратиши; *иккинчидан*, ўқитувчи

сифатидаги тажрибалари қай даражада эканлигини намойиш эта олиши назарда тутилади. Ўқитувчининг иккинчи томони таҳлил этилаётганда, унинг ижодкорлиги, услубий маҳорати кўра таълимиши лозим. Ўқитувчининг илгор педагогик ва новаторлик тажрибалари мана шу ердан бошланади.

• Методологик таҳлил.

Ушбу таҳлил мобайнида таълим йўналишидаги ҳукумат қарорлари, талаблар, давлат тили, миллий руҳ, маданиятнинг гўзал дурдоналари, шу соҳа бўйича буюк алломи ва олимларнинг қилган ишлари, фикрлари, республикадаги охири и ўзгаришларнинг машғулот давомида фойдаланилиши асос қилиб олинishi мумкин.

• Пеихологик таҳлил.

Бу таҳлилда, аввало, талаба (ёки ўқувчи)ларнинг кайфияти, уларнинг соғлиги, жамоадаги соғлом муҳит, талаба (ёки ўқувчи)ларнинг хушёрлиги, фанга бўлган кизиқишлари, дарс бераётган ўқитувчисига муносабати, талаба (ёки ўқувчи)ларнинг ҳозиржавоблиги, сезгир ва топқирлиги, идроки, янги ва аввалги материалларни эсда сақлашлари, образли ва мантикий тафаккурлари, талаба (ёки ўқувчи)лар фантазияси, олдиди турган масъулиятларига нисбатан талаба (ёки ўқувчи)ларнинг иродали ёки иродасизлиги, улардаги қобилият, билим, кўникма ва малакалар кўлами каби томонлар қиради. Ўқитувчининг фақуллода вужудга келган вазиятдан ўз обрўсини сақлаган ҳолда чиқа олиши, ўзини бошқари олиши ҳам ишобатга олинади.

• Педагогик таҳлил.

Таҳлилнинг бу тури анча мураккаб ва масъулиятли бўлиб, ўқитувчининг ташки қийфаси, талаба (ёки ўқувчи)лар билан тил топа олиш маҳорати, маданияти, одоби билан биргаликда дарс жараёнида умуминсоний тарбиянинг таркибий қисмларини талаба (ёки ўқувчи)ларга бера олиши ва унинг нутқ маданияти ҳам назарда тутилади.

Машғулот мобайнида ҳозирги кунда долзарб бўлиб турган миллий тарбия (экологик, икисодий, ахлокий, жинсий, меҳнат, нафосат ва миллий истиклол ғоясини сингдириш) элементлари қандай амалга оширилди?

Бу тарбия турларидан қай бирига айнан шу дарсда кўпроқ эътибор берилди?

Дарс тарбиявий таъсирининг самараси қандай бўлди?

Бу масалалар педагогик таҳлилнинг асосини ташкил этади. Шунинг таъкидлаш керакки, ўқитувчининг маъноли нутқини ҳеч қачон бошқа нарсага қийслаган (ёки алмаштириш) мумкин эмаслиги маълум.

• Ўқитувчининг ҳамкорликдаги вазифаси таҳлили:

- талаба (ёки ўқувчи)ларни фикрлашга ўргатиши;
- аниқ фикр ва материалларни ўрганиб, мулоҳаза юритиш, фикр билдиришни таъминлаши;
- талаба (ёки ўқувчи)ларни изланишга, қидириб топишга ўргатиши;
- талаба (ёки ўқувчи)ни ўзи мустақил фикрга эга бўла олиши.

• Яқуний таҳлил (ёки хулоса). Ўқитувчининг қандай мутахассис эканлиги бўйича фикрлар ва турли тақлифлар, йўл-йўриқлар баён этилади.

Дарсни таҳлил этиш жараёнида, аввало, машғулот олиб бораётган ўқитувчи таълимиши, сўнгра таҳлилда иштирок этувчилар таълимиши мақсадга мувофиқ.

Эслатма: ўқитувчининг дарси ва унинг фаолиятига бир дарс таҳлили бўйича хулоса чиқариб бўлмайди. Унинг фаолиятига танқидий фикр бериш учун унинг турли шаклдаги бир неча дарсларини кузатиш керак.

Дарсни кузатувчилар анъанавий, поанъанавий, ривожлантирувчи таълимининг мақсади ва мазмунига қараб, дарсни таҳлил қилишларига қуйидаги қўшимча материаллар ёрдам бериши мумкин.

Таълим шакллари ва услубларига қўйилган замонавий талаблар

Замонавий педагогикада таълимининг умумий шакллари (жамоавий, гуруҳ бўлиб, яққа тартибда) ва ўқув-тарбиявий жараёнини ташкил этиш шакллари (дарс, фан, техника тўғараклари, ўқувчилар илимий уюшмалари, саёхатлар) фарқланади.

Таълимий ташкил этиш шакллари педагогик жараёнини ташкил этишнинг тарихан мавжуд бўлган, бирқарор ва мантиқан тугалланган кўриниши бўлиб, унга мунтазамлик ва яхлитлик, ўз-ўзини ривожлантириш, шахсийлик ва фаолиятли характер, иштирокчилар таркибининг доимийлиги, ўтказишнинг муайян тартиби мавжудлиги хосдир.

Дарсининг асосий таркибий элементларига қуйидагиларни киритиш мумкин:

- биринчи элемент – ташкилий қисм;
- иккинчи элемент – уйга берилган ёзма вазифаларни текшириш;
- учинчи элемент – ўқувчилар билимининг оғзаки текшириш (ёки сўраш);
- тўртинчи элемент – янги материални тушунтириш;
- беешинчи элемент – янги материални мустақамлаш;
- олтинчи элемент – уйга вазифа бериш;
- еттинчи элемент – дарсни уюшқоклик билан яқунлаш.

Дарсининг тузилишлари қуйидаги уч турда бўлиши мумкин:

Анъанавий дарс тузилиши: сўраш, тушунтириш, мустақамлаш, уйга вазифа бериш.

Замонавий дарс тузилиши: дидактик (асосий) ва мантикий – психологик.

Замонавий дарс тузилишига қўшимча: мотивланган ва услубий.

А) Дидактик тузилиши:

1. Таълим (аввалги) билимларни ва ҳаракат усулларини фаоллаштириш.
2. Янги тушуниш ва ҳаракат усулларини шакллантириш.
3. Билимларни қўллаш, билиш ва кўникмаларни шакллантириш (маҳсул тақдорлаш ва мустақамлаш).

Б) Дарсининг мантикий-психологик тузилиши:

1. Маълум билимларни тиклаш ва идрок этиш.
2. Талаба(ёки ўқувчи)лар томонидан янги билимларни аниқлаш ва тушуниш.

Дарсни тахлил қилиш бўйича ёрдамчи материаллар

Анъанавий таълим

Ривожлантирувчи таълим

Бошланғич (асосий) мақсад

Аниқ, сўзсиз бажарувчи шахсни тайёрлаш

Шахсни ривожлантириш, жаҳон стандарти талабига жавоб берадиган, ўзига, бошқа инсонга, жамиятга, давлатга, табиатга ва меҳнатга ўзининг тўғри муносабатини билдирадиган, мустақил фаолият юритадиган, ижодкор, тadbиркор шахсни тайёрлаш, мустақил ишлаш ва фикрлашга ўргатиш, ўз-ўзини тарбиялашга шароит яраттиш

Кўрсатма

Дастур асосида ўрганиш (ёдлаш)

Фан соҳасида берилаётган саволларга ўзи мустақил жавоб топа олиши, ёдлаш эмас, фан мазмунини ўзи тушуниб етиши, керакли билимни кидириб топа олиши

Таълимий (дидактик) мақсадлар

Билим, кўникма ва малакаларни шакллантириш

Дарс жараёнида талаба (ёки ўқувчи)ларни ўз фикрларини мустақил баён этишга ўргатиш, керакли адабиётлардан мохирона фойдаланиш, уларни излашга ва топишга ўргатиш

Услублар

3. Билим элементлари ва ҳаракат усулларини умумлаштириш.
4. Билимлар ва янги ҳаракат усулларини намунадагидек ҳамда ўзгартirilган шароит вазиятларида қўлай олиш.

В) Дарсда излаш фаолият босқичлари:

1. Муаммони вазиятни ташкил этиш ва муаммони қўя олиш.
2. Тахминлар фаразларни илгари суриш ва уларни асослаш.
3. Фаразларни исбот этиш.
4. Муаммоларнинг тўғри хат этиш аниқлигини текшириш.
5. Хулосаларни шакллантириш.
6. Билимларни потаниш (ностандарт) вазиятларда қўллаш.

Г) Дарснинг мотивланган тузилиши:

1. Ўқувчиларнинг диққатини ташкил этиш ва бошқариш.
2. Фаолият мазмунини шарҳлаш (изоҳлаш).
3. Мотивланган ҳолатларни фаоллаштириш.
4. Ўқувчилар билан ҳамкорликда дарснинг мақсадини белгилаш.
5. Мақсадга эришишда ютуқли вазиятларни вужудга келтириш.
6. Ўқувчиларнинг ҳаракатларида ижобий ҳис-туйғулар ва ўзига ишончни кўллаб-қувватлаш.

Д) Ўқув фаолияти тузилиши:

Ўқув фаолияти – талаб + мотив + ўқув ҳаракатлари + ўзини-ўзи назорат + ўзини-ўзи баҳолаш.

Е) Дарслар типологияси:

- 1-тип – янги материални ўрганиш дарси.
- 2-тип – билимлар, кўникмаларни қўллаш ва мукамаллантириш.
- 3-тип – билимларни умумлаштириш ва тизимлаштириш.
- 4-тип – билимлар ва кўникмаларни тартибга солиш ва назорат қилиш.
- 5-тип – аралаш дарс.

Муаммолик тамойилига асосан дарслар муаммони ва муаммони бўлмаган дарсларга бўлинади.

Дарснинг қуйидаги **кўринишлари** мавжуд: *суҳбат дарс, лаборатория иши, ситов, кинодарс, компьютер маишулотлари.*

Ностандарт (стандарт бўлмаган) дарслар:

1. Мусобақа ва ўйин шаклидаги дарслар: *таглов, турнир, эстафета, дуэль, ҚЗК (КВН), тadbирли ўйин, ролли ўйин, кроссворд, викторина.*
2. Ижтимоий амалиётда маълум бўлмаган иш шакллари, жанрлари ва услубларига асосланган дарслар: *тадқиқ этиш, иштироичлик, бирламчи манбалар таҳлили, шарҳ, «Ақлий ҳужум», интервью, репортаж, тақриз.*
3. Мулоқотнинг оғзаки шаклини эслатувчи дарслар: *матбуот анжумани, аукцион, бенефис, митинг, вақти чегараланган мунозара, панорама, телекўприк, билдирги, мулоқат, «жонли газета», оғзаки журнал.*
4. Ўқув материални ноанъанавий ташкил этишга асосланган дарслар: *дополит дарслари, очик тап олиш, «дублер ҳаракат бошлайди» дарси.*
5. Хаёлийланган дарслар: *эртак дарс, совга дарс, XXI аср дарси.*
6. Муассаса ва ташкилотлар фаолиятига ўхшаш асосланган дарслар: *суд, тергов, трибунал, патент бюроси, илмий кенгаши, муҳаррирлар кенгаши.*

«Инновацион технологиялар» ўқув хонасининг кўришишлари

Таълим муассасаларида инновацион технологиялардан, интерфаол услублардан, шунингдек, ахборот технологияларидан фойдаланиб, ноанъанавий дарслар ташкил этишда ёки «Педагогик технологиялар» курси таълимида, гуруҳни ўқитиш учун мўлжалланган ўқув хона (аудитория ёки синф)лари жиҳозларини, айниқса, хонадаги столларни, магнитли доскасини ва стулларни жойлаштириш муҳим аҳамият касб этади. Шунинг учун, хонадаги жиҳозларнинг жойлашган тартиблари, ўтказилаётган машғулотларнинг шакли (яккама-якка, кичик гуруҳларга ажратган, гуруҳийлиги)га, характери ва фойдаланилаётган ўқитиш технологияси (ёки услуби)га мос равишда ўзгартирилиш имкониятлари бўлмоғи керак. Ана шундай машғулотларни ташкил этаётган таълим муассасалари ўқитувчиларига ёрдам сифатида қўлланманинг 4-иловасида хоналарнинг 17 та кўринишларидаги жиҳозлаш намуналари келтирилди. Уларнинг 13 тасининг номи, қўлланилиши, ишни ташкил этиш шакли, жиҳозлари ва кўшимча жиҳозлари 5-иловада кўрсатилди. Қолган 4 та хона шакллари машғулотнинг характерига қараб, ўқитувчи томонидан мураккаб равишда танлаб фойдаланишига қолдирилди.

Шунингдек, қўлланманинг 1-иловасида баъзи интерфаол услуб ва инновацион технологияларининг қисқача таърифлари, 2-иловасида «Таълимда инновация ва ўқув жараёнида педагогик технологиялар», ва 3-иловасида «Педагогик маҳорат ва маданият» мавзулари бўйича такдимотлар материаллари келтирилган.

Иловалар

- 1-илова. Баъзи интерфаол услуб ва инновацион технологияларининг қисқача таърифлари.
- 2-илова. «Таълимда инновация ва ўқув жараёнида педагогик технологиялар» мавзусидаги такдимот.
- 3-илова. «Педагогик маҳорат ва маданият» мавзусидаги Такдимот.
- 4-илова. «Инновацион технологиялар» ўқув хоналари кўришишининг намуналари.
- 5-илова. «Инновацион технологиялари» ўқув хоналарининг тавсифлари.

Баъзи интерфаол услуб ва инновацион технологияларининг қисқача таърифлари

«Интервью» – талаба (ёки ўқувчи)ни саволни тўғри тузиш, савол бера олиш, саволга тўғри жавоб бериш, бошқаларни тинглай олиш маданиятига ўргатишга қаратилган.

«Иерархия» – оддийдан мураккабга, мураккабдан оддийга ўтиш усуллари қўллаш орқали талаба (ёки ўқувчи)ларни мантикий, танкидий ва ижодий фикрлашга ўргатишга қаратилган.

«Талаба» – талаба (ёки ўқувчи)лар билан яккама-якка ҳолда ишлаш ўқитувчи ва талаба (ёки ўқувчи) ўртасидаги тўсиқни йўқ қилиш, ҳамкорликда ишлаш йўллари ўргатишга қаратилган.

«Ўқитувчи шахси» – ўқитувчининг инновацион фаолиятини очиб берувчи «Ўқитувчи шахсига қўйилган талаблар» мавзусидаги мустақил фикрлашга қаратилган.

«Мулоқот» – талаба (ёки ўқувчи)ларни дарс жараёнида диққатини ўзига жалб этиш, ҳамкорликда фаолият кўрсатиш, уни ташкил этишни ўргатишга қаратилган.

«Бошқарув» – ўқитувчиларни аудиторияни бошқаришдаги усуллари ҳамда талаба (ёки ўқувчи)ларни иш жараёнида бошқарини усуллари билан таништириш ва шунга ўргатишга қаратилган.

«Танишув» – талаба (ёки ўқувчи)ларни бир-бири билан таништириш, дўстона муносабат ва ижодий муҳит юзага келтириш, уларнинг ижодий имкониятлари ва шахсий сифатларини очиб, жамоада ишлаш учун қулай шароит вужудга келтириш ҳамда талаба (ёки ўқувчи)лар ўртасида психологик тўсиқларни енгишга йўналтирилган.

«Мураббий ва жамоа» – мураббий ва жамоа билан ишлаш муаммолари моҳиятини аниқлаш малакасини шакллантириш, унинг ечимини излаш ва топишга йўналтирилган.

КБИ (*қузатиш, баҳслашиш, ишонтириш*) – фаол ҳаётий ҳолатни, сардорлик сифатларини, жамоада ишлаш кўникмаларини ҳамда ўзгалар фикрини ҳурмат қилган ҳолда дачиллаш, ишонтириш, асослаш, мунозара олиб бориш маҳоратини, муроасага келиш ва излаш қобилиятларини шакллантиришга йўналтирилган.

ИМАК (*ишонтириш мактаби*) – ишонтириш (мураса йўллари топиш, уни асослаб бериш), ташкилотчилик қобилиятини, ноанъанавий вазиятларда ўзини ва жамоани бошқара олиш ҳамда мумкин бўлган муаммоларни вазиятларни оддийдан кўра билиш, уларни ҳал қилиш йўллари излаб топиш маҳоратини шакллантиришга йўналтирилган.

«Учлик» (*САН-самарали, ахлоқий, назокатли*) – безак ишлари, ривожлантириш, ташкилотчилик қобилиятларини, турли бадний эскизларни тайёрлаш кўникмаларини шакллантиришга йўналтирилган.

«Сценарий» (*«Саҳна»*) – ижодий фикрлашни ривожлантириш, талбирнинг режа-сценарийсини тузиш кўникмаси ҳамда сахна ва актёрлик асослари, маданият, режиссура, талбирни ташкил этиш, нотиклик маҳоратини шакллантиришга йўналтирилган.

«АЖИЛ» (*амалиётда жамоавий ижодий ишлар*) – жамоавий ижодий ишни ташкил қилиш, тайёрлаш ва ўтказиш услубларини ўргатиш ҳамда ижодий фаолиятни шакллантиришга йўналтирилган.

«Баҳслашув» – талаба (ёки ўқувчи)лар ўртасида баҳс, мунозаралар ўтказиш ва баҳслашув клубларини ташкил этиш ҳамда уларни баъзи янглиш фикрлар, агрофда содир бўлаётган воқеа-ҳодисаларга қарши курашини, ноўрин фикрларга ўз вақтида қаршилик кўрсатиш ёки билдирилган фикрни тўғри, нотўғри эканлигини аниқлаб олиш, ўз фикрини бошқаларга ўтказа олиш, таъсир эта олишга ўргатиш ва баҳслашни маданиятини шакллантиришга йўналтирилган.

«Танкид қилишни ўрганиш» – танкид кўринишларининг таснифи, уларни ишлатиш йўллари билан таништириш, танкидни тўғри қабул қилиш кўникмаси ва танкид қилиш маданиятини шакллантиришга йўналтирилган.

«Келишув ва зиддият» – мантикий ва танкидий фикрлаш, муроасага келиш маҳоратини шакллантириш ҳамда асосли баҳслашни қоидалари билан таништириш, зиддиятларни ечишда ҳар кимнинг ўз услубларини топа олишларига кўмаклашишга йўналтирилган.

Иерархия техникаси – мураббийларнинг шахсий ва касбий фазилатлари ҳамда мураббий фаолияти учун зарур бўлган фазилатларни аниқлаш ва уларни тарбиялашга йўналтирилган.

«Лойиха» – талаба (ёки ўқувчи)ларни мустақил фикрлаш, ўтилган ва ўзлаштирилган мавзуларни эслаш, уларни ёзма баён этиш, фикрларни умумлаштиришга ўргатишга йўналтирилган.

«ТАЪЛИМДА ИННОВАЦИЯ ВА ЎҚУВ ЖАРАЁНИДА ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР» МАВЗУСИДАГИ ТАҚДИМОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

Ушбу иловада ҳозирги кунда республикамызда таълим тизимидаги инновацион ёндашувларда ҳамда «Педагогик технологиялар» курсида қўлланиладиган тақдимот материалларини келтирамиз. Тақдимот материаллари 36 та кадрдан иборат бўлиб, унда педагогик жараённинг самарали ва натижалли ўтишини таъминлайдиган интерфаол услублар келтирилган.

Жумладан, актив хужум, кластер, зигзаг, баҳс-мунозара, муз ёрар, ИМЕН (АРИЗ), юмалоқланган қор, бхбхб, кунгабоқар, жадваллар, аквариум, олмос, тақдимот, кейс-стади, мисоллар асосида таълим бериш, ҳақиқий вазиятларни ўйин қилиб кўрсатиш, Сўқрот суҳбати, герменевтик суҳбат каби услублар, гуруҳ бўлиб ишлаш, гуруҳларни ташкил этиш ва гуруҳ бўлиб ишлаш моделлари келтирилган.

ТАЪЛИМДА ИННОВАЦИЯ

**Кадрлар тайёрлаш миллий
дастури**

**Мақсад: Миллий моделни
шакллантириш**

**Миллий моделнинг
таркибий қисмлари:**

- Шаҳс
- Давлат ва жамият
- Узлуксиз таълим
- Фан
- Ишлаб чиқариш

**«Таълим тўғрисида»ги
Қонун**

**Мақсад: Ўзбекистон Республикаси
таълим тизimini тубдан ислох қилиш**

Таълим мазмуни:

-эгалланадиган
билим, куника ва
малакалар: ДТС, ўқув
режа, ўқув дастури,
дарслик ва услубий қўл-
ланмаларда акс этади

Таълим тизими:

- Педагогик тизим
- Ўқув муассасалари
- Бошқарув органлари
- Ёрдамчи ташкилотлар
- Ўқитувчи, тарбиячи:

(тренер, фасилитатор, модератор, энрикелопедист, менежер, мент ва б.)

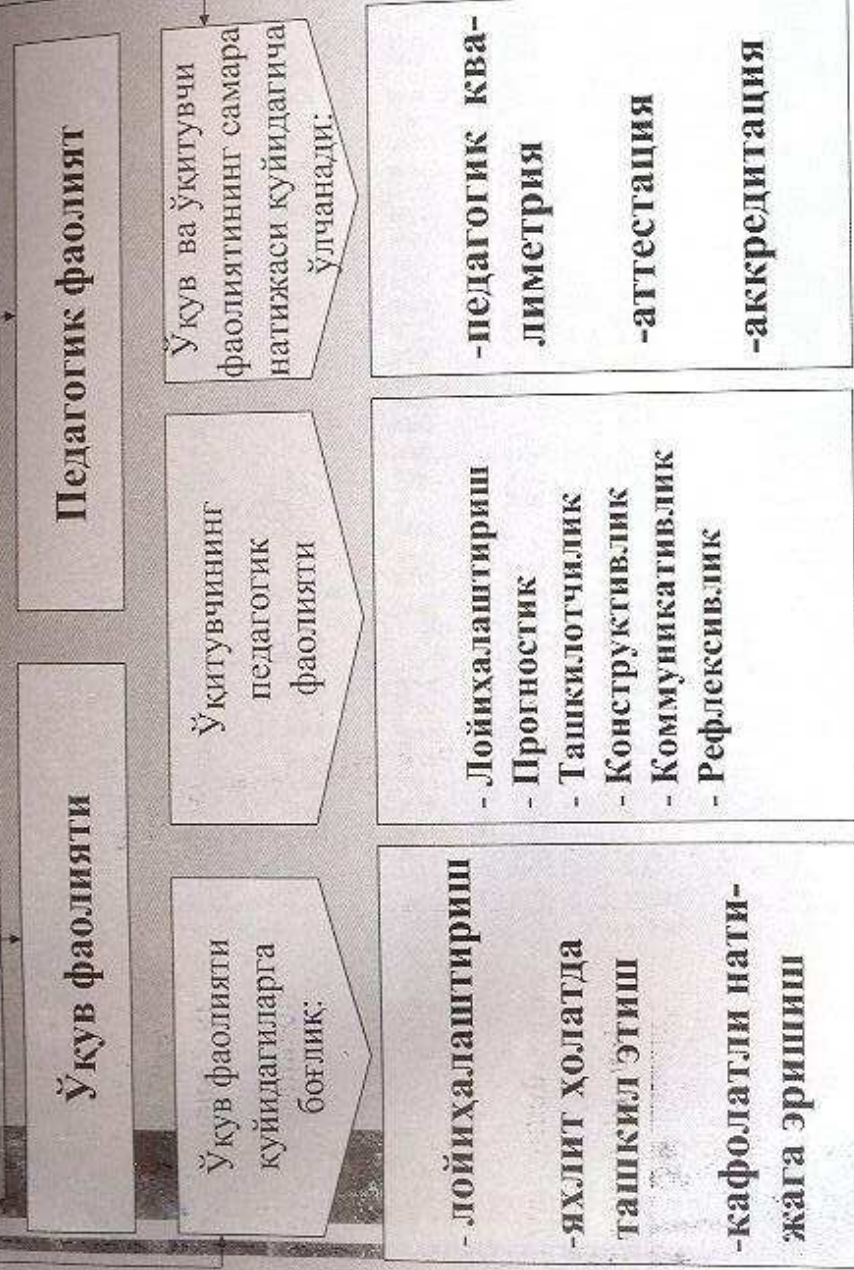
Ўқув жараёнининг мазмунини қисми қуйидагича амалга оширилади:

Стандарт дарс
 Носандарт дарс
 Технологик дарс
 Виртуал дарс
 Ўқув-семинари
 Аудитория (синф) ва аудитория (синф)дан ташқари дарс

- Анъанавий таълим
- Ноанъанавий таълим
- Ривожлантирувчи таълим
- Муаммоли таълим
- Дастурлаштирилган таълим
- Эвристик таълим
- Турли даражали
- Модул тизимли
- Интерфаол таълим
- Масофали таълим
- Андрагогика
- Информал таълим
- Расмий таълим
- Норасмий таълим

Репродуктив услуб
 Фаол методлар
 Ингерфаол услублар
 Мустақил ва ижодий иш услублари
 Ўз устида ишлаш

Ўқув жараёнининг самараси ва натижаси

Педагогик жарәениниң самарали ва натигжали бўлишини таъминлайдиган интерфаол услублар

«Интерфаол»- инглизча сўз бўлиб, «interact» : «inter» - «ўзаро» ва «act» - «ҳаракат қилмоқ», уларни умумлаштириганда эса, «Интерфаол» - «ўзаро ҳаракат қилмоқ» маъносини англатади.

Interaction - ҳамкорликни (бошқалар билан) билдиради.

Ўзаро ҳаракат турлари: ўқитувчи – талаба (ёки ўқувчи); талаба (ёки ўқувчи) – талаба (ёки ўқувчи); ўқитувчи – талаба (ёки ўқувчи)лар; талаба (ёки ўқувчи)лар– талаба (ёки ўқувчи)лар; талаба (ёки ўқувчи) – талаба (ёки ўқувчи)лар; талаба (ёки ўқувчи)лар – ўқитувчи.

ЎҚИТИШНИНГ ИНТЕРФАОЛ УСЛУБЛАРИ

1. **КОГНИТИВ** (cognito – латинча сўз бўлиб, «билиш», «билиш» маъносини англатади) – энг аввало, талаба (ёки ўқувчи)ларнинг тафаккурини шакллантиришга йўналтирилган, у ёки бу шаклда жамоа муҳокама-масини ташкил этиш билан боғлиқ бўлган услубдир.
2. **ЭКСПЕРИМЕНТАЛ** талаба (ёки ўқувчи)ларнинг «жонли», шахсий тажриба орттиришларига йўналтирилган.
3. **РОЛЛИ ЎЙИНЛАР, МОДЕЛЛАШТИРИШ** ҳаётий вазиятларни моделлаштириш ҳамда маълум ролларни ижро этиш орқали уларни синаб кўришга йўналтирилган (*услуб жамоа тафаккурчи, муҳокама билан боғлиқ, аммо муҳокама ролли ўйин тахлили асосида олиб борилади*).
4. **ФАСИЛИТАЦИЯ** (инглизча facilitate - осонлаштириш) – гуруҳишини ташкил этиш, кўпинча аниқ, ҳақиқий, амалий топириқлар билан боғлиқ, аниқ қарор қабул қилиш бўйича муҳокама, фаолиятнинг ҳақиқий режасини ишлаб чиқиш, ҳақиқий, можароли манфаатларни мувофиқлаштиришга мўлжалланган.

ҚАБУЛ ҚИЛИШ ВОСИТАЛАРИ (КАНАЛЛАРИ)

- қабул қилишнинг энг муҳим фильтрларидан бири
- кўриш, эшитиш, хис-туйғудир.

ВИЗУАЛ - кўриш орқали қабул қилинадиган ахборот
(образлар, расм, фильм).

АУДИЛ - эшитиш орқали қабул қилинадиган ахборот
(нутқ, шамолнинг хуштаги, томчилаётган сув, оҳанг,
тембр, овоз баландлиги).

КИНЕСТЕТИК (грекча «кинес» - «харакат») - хис қилиш орқали қабул қилинадиган ахборот (хид, таъм).

АҚЛИЙ ХУЖУМ

Бевосита жамоа бўлиб «фикрлар хужуми»ни олиб бориш. Бу услубдан мақсад-мумкин қадар катта миқдордаги ғояларни йиғиш, талаба (ёки ўқувчи)ларни айна бир хил фикрлашдан холи қилиш, ижодий вазифаларни ечиш жараёнида дастлаб пайдо бўлган фикрларни энгишдир.

БРЕЙНСТОРМИНГ

Бу атама инглизча сўз бўлиб, икки тусунчадан иборат: **brain**-мия, **storming**- хужум, бўрон, қаттик ҳаяжон. Услубнинг «Мияни ҳаяжонга солиш» деб юритилиши, унинг асл моҳиятини очиб беради, лекин баъзида уни «Жамонавий ижодий фикрлаш» деб ҳам тушунса бўлади. Рус тилида услуб «Мозговая атака», ўзбек тилида эса «Ақлий хужум» ёки «Фикрлар хужуми» дейилиши, унинг асл моҳиятини сақлашга ёрдам беради.

Бу услуб 15 кишидан ортиқ бўлмаган гуруҳларда ўтказилади. Асосий тамойил: эркин мулоқот-мунозара жараёнида берилган мавзу асосида янги новаторлик гоя, фикрлар тўпланади. Айтилган гоя, фикрларнинг сифатига эмас, уларнинг қанчалик кўплигига эътибор қаратилади.

Айтилган гоя, фикрлар муҳокама ҳам, танқид ҳам қилинмайди. Мунозара эркин ва ўзаро самимий муносабат ҳолатида ўтказилади. Тўпланган гоя, фикрлар асосида мавзу бўйича умумий фикр шакллантирилади. Айтилган гоя, фикрларнинг сифати ва улар асосида тузилган умумий гоя, фикрларнинг қай даражада муҳимлиги, муаммо ёки мавзу билан яхши таниш бўлган мутахассис-экспертлар томонидан баҳоланади.

Ушбу жараёнда ўқитувчининг асосий вазифаси — имкон борича ҳар бир айтилган гоя, фикрни тўллаб боришдан иборат.

БРЕЙНРАЙТИНГ

Ушбу услубнинг қўлланиши брейнсторминг услубига ўхшаш бўлиб, фақат унда барча гоя, фикрлар ёзма баён этилади. Бу эса, ўз гоя ва фикрларини оғзаки баён этишга уяладиган ёки қийналадиган баъзи тингловчилар учун қулайлик яратади. Талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан ёзилган фикрлар, гояларнинг имловий ва услубий хатоларига эътибор қаратилмайди ҳамда ёзилган фикрлар ораларида кейинчалик ҳаёлга келган фикрларни ёзиш учун бўш жойлар ҳам қолдирилади.

Талаба (ёки ўқувчи)лар ўз фикрларини эркин, танқид қилмасдан ифода этишга чақириладилар. Гоялар таҳлили кейинроқ ўтказилади. Бу усулдан фойдаланганда, муаммони ечиш вариантлари имкон қадар ортади.

SWOT - ТАҲЛИЛ

S - strength - Куч

W - weakness - ОЖИЗЛИК

O - opportunity - ИМКОНИАТ

T - threat - ТАҲДИД

Кучли томонлари – ҳал этилаётган вазифанинг афзалликлари;

Кучсиз томонлари - мақсадга эришишда ички муҳит омиларининг таъсири;

Имконият - белгиланган вазифаларни ҳал этишидаги энг маъқул ҳолат;

Таҳдид – фаолиятни амалга оширишга тусқинлик қилувчи ташқи муҳит омиллари.

БАҲС – МУНОЗАРА (*discussion method*) –

усулида гуруҳ аъзолари бирор муаммони ечиш (ёки билимларини ошириш, ёки мавзунини тушуниш) мақсадида ўз ғояларини оғзаки таклиф этадилар. Усулдан самарали фойдаланиш учун иштирокчилар муҳокама предмети га оид етарли билим ва тажрибага эга бўлишлари лозим. Бу усул катталар таълимида кўпроқ самара беради.

"Музёраар" ўйини

(Қиздирувчи, фаолиятга жалб қилувчи машқ) - талаба (ёки ўқувчи)ларнинг ўзаро танишиши ва ишчи муҳит яратиш максатида қўлланиладиган машқ. **Машқнинг вазифаси** - талаба (ёки ўқувчи)ларни мулоқотга чорлаш («музни ёриш»).

Бу ўйин - ўқув хонасидаги рухий тарангликни енгил, гуруҳнинг шаклланиш жараёнини тезлатиш, мулоқот ва ахборот алмашинувини йўлга қўйиш, шунингдек, самимийлик ва ҳамкорлик муҳитини яратишга ёрдам беришдир.

«Музёраар» барча иштирокчиларни жараёнга муваффақиятли жалб қилади ва тренингнинг умумий йўналишига ижобий таъсир кўрсатади.

ИМЕНА (АРИЗ) - ИМЕН (ТРИЗ) УСЛУБИ

- ИМЕН (ТРИЗ) – ихтиро масалаларни ечиш назарияси;
- ИМЕА (АРИЗ) – ихтиро масалаларни ечиш алгоритми;
- ИШРН (ТРТЛ) – ижодий шахсни ривожлантириш назарияси;
- ИТР (РТВ) - ижодий тасаввурни ривожлантириш.

Илмий ижодкорлик технологиясини яратиш устида 1946 йилдан эътиборан иш бошланган. Бу янги технология ТРИЗ (*теория решения изобретательских задач*) деб номланган. ТРИЗ ҳақидаги биринчи маълумот маълумотда 1956 йилда пайдо бўлган.

1926 й. Тошкент ш. туғилган Генрих Саулович Альтшуллер 1958 йили ТРИЗни ўргатиш бўйича биринчи ўқув семинарини ўтказган ва ушбу ўқув семинарида Г.Альтшуллер томонидан илк бор ИОН (ИКР - идеальный конечный результат) тушунчасига таъриф берилган.

ИМЕН – ишлаб чиқаришни, янги техник фикрларни аниқ фанга айлантиради, ихтироли масалаларни ечишга ёрдам беради. **ИМЕН** – таълимда эскиликлардан воз кечишдир. **ИМЕН** элементлари фақат техник соҳаларда эмас, балки таълим-тарбия, шунингдек, бошқа соҳаларида ҳам ишлатилиши мумкин.

Ҳаётдаги ва табиатдаги ҳар бир предмет, ҳар бир модда, ходиса, воқеа, объектда иккиламчилик сири, қарама-қаршилик мавжудлиги талаба (ёки ўқувчи) ларни ҳар бир нарсанинг нимасидир яхши-ю, нимасидир ёмон, бир томондан фойдали, иккинчи томондан зарарли, бир жиҳатдан ҳалал берса, иккинчи жиҳатдан зарур эканлигига қизиқиш уйғотади ва уни топишга ундайди. Бу билан ўзлаштирилиши қийин бўлган айрим материалларни **ИМЕН** элементлари орқали осонлик билан ўзлаштира олиш имкониятига эга бўлади-лар.

«ЗИГЗАГ» УСУЛИ

«Зигзаг» усули 1980-1990 йиллардан бошлаб пайдо бўлган. Бу усулнинг бошқа усуллардан фарқи шундаки, иштирокчилар майда гуруҳларга ажратилдилар ва талаба(ёки ўқувчи)лар рақамландилар, спикер(бошлик) сайланади. Сўнгра бир хил рақамлар бир-бирини «топадилар». Топирик берилади ва у ўзлаштирилгач, тарқалишадилар. Ҳар бир аъзо ўзи ўзлаштирган материални эски шерикларига айтиб беради. Савол-жавобда эса гуруҳ баҳоланади. Ҳар бир рақамланганлар янги ва ҳар хил топириклар олганини ҳисобга олсак, ҳар бир талаба (ёки ўқувчи) ўз гуруҳи манфаати учун ҳам берилган топирикни билиши керак ва билишга мажбур! Чунки, у ўз гуруҳига кайтганда, ўрганган мавзу бўйича савол-жавобда гуруҳи номидан қатнашиши керак. 4 та гуруҳ бўлса, 1,2,3,4 ва 3 та гуруҳ бўлса, 1,2,3 каби ва хоказо рақамландилар.

ЮМАЛОҚЛАНГАН ҚОР

Бу услуб ҳар қандай тушунчага мумкин қадар аниқроқ таъриф топишга имкон беради, талаба (ёки ўқувчи)ларга гуруҳларда ишлашни, бошқалар фикрига кулоқ солишни ва умумий нуқтаи назарни ишлаб чиқишни ўргатади.

Бу услуб босқичма - босқич ҳамда ҳар бир босқичга аниқ вақт белгиланиши билан ўтказилади.

1- босқич. Ҳар бир қатнашчи 2 дақиқа мустақил ишлайди.

2- босқич. Жуфтликларда ишлаш - учликларда ишлаш - 5 дақиқа.

3- босқич. Тўртликларда ишлаш - олтиликларда ишлаш - 5 дақиқа.

4- босқич. Саккизликларда ишлаш 5 - дақиқа .

5- босқич. 5 - дақиқа муҳокама.

Гуруҳлардаги иш тугашига кўра ҳар бир гуруҳ вакиллари навбати билан ўз плакатларини хона тахтасига илиб кўядилар ва уни ўқийдилар. Агар саволлар бўлса, гуруҳ жавоб беради.

Ўқитувчи барча гуруҳлар иштирокидаги умумийликни топишга ёрдам беради.

6 x 6 x 6

6x6x6 услубида ўқитувчи гуруҳ 36 та қатнашчисини киска вақт мобайнида биронта масалани муҳокама қилишга ўрғатиш ва улар кўпчилигининг фикрларини билиб олиш имкониятига эга бўлади.

6 та гуруҳ (ҳар бирида 6 кишидан) иштирокчилари ўқитувчи томонидан ўрғага ташланган муаммони **6** дақиқа мобайнида муҳокама қиладилар. Шундан кейин ўқитувчи **6** та янги гуруҳни шундай тузадик, унда олдинги мунозара гуруҳида қатнашганлардан биронтаси албатта бўлади. Янги гуруҳ қатнашчилари ўз гуруҳларининг иш натижаларини муҳокама қиладилар.

6x6x6 - гуруҳнинг барча аъзоларини фаоллаштирувчи услубдир. Қатнашчилардан ҳар бири киска вақт мобайнида ҳам мунозара қатнашчиси, ҳам сўзловчиси ролида бўлади.

Гуруҳлар битта муаммони ёки бир муаммонинг турли жиҳатларини муҳокама қилишлари мумкин. **6x6x6** услуби ўқитувчи ва гуруҳларнинг фаол иштирокини талаб қилади.

ЖАДВАЛЛАР

Ҳар бир иштирокчига фломастер ва қоғоз варағи берилади ва уни тўрт қисмга ажратиб, ҳар бирига қуйидаги ахборотни ёзишни илтимос қилинади:

- чап юкори бурчакда ўзини битта сўз билан ифодаласин;
- ўнг юкори бурчакда ўзи фахрланадиган нарсасини ёзсин;
- чап пастки бурчакда ўзи тўғрисидаги бирорта сирни ошкор қилсин (жиддий сир бўлиши шарт эмас, лекин атрофдагилардан ҳеч ким билмайдиган сир бўлиши керак);
- ўнг пастки бурчакда ўзи яхши кўрадиган машғулотни (хоббисини) ёзсин.

Ўқитувчи ҳам ўз жадвалини талаба (ёки ўқувчи)лар билан бир вақтда тўлдиради.

ДИҚҚАТ! Жадвални айрим катаклари мазмуни ўқув предмети ёки мавзусига кўра ўзгартирилиши мумкин.

Ҳамма иштирокчилар ўзлари тайёрлаган жадвалларини ўртага олиб чиқиб намойиш этадилар ва деворга илиб кўядилар.

КУНГАБОҚАР

Талаба (ёки ўқувчи)лар **4-5** кишидан иборат гуруҳларга бўлинади. Ўқитувчи ўқув предмети мавзусидан келиб чиқиб, ўртага битта муаммони ёки асосий муаммодан келиб чиқиб, ҳар бир гуруҳга биттадан муаммо ташлайди. Ҳар бир гуруҳ кўнгабоқар ясаб, унинг марказига доира жойлаштириб, барглар ёпиштиради.

Мавзуга қараб, доирага ёки умумий битта муаммо ёки ҳар бир гуруҳнинг муаммолари ёзилиб доскага ёпиштирилади (етарли микдорда қоғоз барглар олдиндан тайёрлаб кўйиши керак).

Ажратилган вақт ичида гуруҳлар биргаликда фикрлашиб, умумий ёки бир-бирларининг муаммолари бўйича фикр алмашмоқчи бўлсалар, фикрларини баргга ёзиб, уни ўша гуруҳ муаммоси ёзилган гулга жойлаштириб кўядилар ва ҳар бир гуруҳнинг «муаммони гули» вақт ўтиши билан ўсиб бораверади.

Ўқитувчи барча гуруҳлар қатнашчиларига муаммонинг энг қулай ечиш йўлларини топишга доим ёрдам бериб боради.

Бу услубдан ўтилган мавзунини гушунтириш, уни мустаҳкамлаш ва такрорлаш ҳамда талаба (ёки ўқувчи)лар эгаллаган билимларни аниқлашда фойдаланиш мумкин. Услуб, талаба (ёки ўқувчи)ларга муаммоларни ечиш, умумлаштириш, мустақил фикрлаш ва фикрларини эркин баён қилишга ўргатади.

ОЛМОС

Ҳар бир жуфтликка 9 та жумла (хикоя) бўлган конверт бериледи ва уларни олмос шаклида жойлаштириш топширилади. Масалан:

1
2 2 2
4 4 4
7 7 7
9

Энг муҳим, маъноли ва кизиқарли жумла олмоснинг учига жойлаштирилади. Кейинги 2 таси бир хил иккинчи ўринга йилади. Ҳақдаги 3 таси тўртинчи, кейинги 3 таси эса, еттинчи даража ҳисобланади. Олмоснинг пастига қўйилган жумла, гуруҳ томонидан энг муҳим, маъноли ва кизиқарли бўлмаган жумла деб ҳисобланади. Жуфтликлар ўз машқларини тамомлаганларидан сўнг, улар 6 та бўлиб гуруҳга бўлинадилар. Гуруҳдаги ҳар бир жуфтлик қандай танланганини бошқа иккита гуруҳга тушунтириб беради. Шундан сўнг, умумий 6 та талаба (ёки ўқувчи), келишув асосида бир фикрга келишади. Фикрларини навбатдаги гуруҳга айтиб, шу тариха суҳбат давом этади. Машғулот охирида жуфтликлар бир-бирларига баҳо берадилар ва ўқитувчи фикрларини умумлаштиради.

Жумлалар ўрнига 9 та турли расмлар ишлатилиши мумкин. Бушлай ҳолда, мезонлар ҳам «ўзига хос», «чиройли», «кулгилли», «ажойиб» ёки «ўзгача» ликлари билан баҳоланади. Жойлаштириш пирамида шаклида (олтита жумла, расм ва ш.к.) бўлиши ҳам мумкин.

Талаба (ёки ўқувчи)лар жумла (ёки расм)ларни қатта форматли қоғозга «Зина» ёки «Нарвон» шаклидаги чизма кўринишида ҳам жойлаштиришлари мумкин.

АКВАРИУМ

Ўқув хонасида стуллардан иборат икки доира ташкил этилиб, бирида стуллар ташқарига, иккинчисида ичкарисига қараб жойлаштирилади. Талаба (ёки ўқувчи)лар тенг икки гуруҳга бўлинадилар: бири ички стуллар айланасига, бошқаси эса, ташқи стуллар айланасига ўтирадилар. Бунда ҳар қим ўз шеригига қараб ўтиради. Талаба (ёки ўқувчи)ларга муҳокама қилиш учун савол берилади.

Яхшилаб ўйлаб олганларидан сўнг талаба (ёки ўқувчи)ларга шериклари билан саволни муҳокама қилиш учун бир ёки икки дақиқа вақт бериледи.

Маълум сигналдан сўнг ташқи айланадагилар бир ўрин чапга сурилишади ва айни саволни янги шериклари билан муҳокама қилишади. Ташқи айланадаги талаба (ёки ўқувчи)лар ўзларининг энг биринчи шериклари сурилиб келгунга қадар ёки етарлича янги шериклари бўлгунгача фаолият давом эттирилади.

Шу услубни ташқи доирадагилар ташқилчи сифатида ички доирадагилар химоячи сифатида «доиравий ролли ўйин» шаклидаги мангулоғларда ҳам қўллаш мумкин.

ТАҚДИМОТ

Тақдимот – ахборот, назария ёки тамойилларни талаба (ёки ўқувчи)ларга етказиш мақсадида эксперт томонидан ўтказиладиган тадбир. У турли (маъруза, савол бериш, мунозара юритиш) шаклларда ўтказилиши мумкин. Тақдимотнинг мазмуни услуб сифатида ўқитувчига кўпроқ боғлиқ бўлади. Уни ўтказиш тартиби:

1. Талаба (ёки ўқувчи)ларни мавзу билан таништириш – сўзлаб бермоқчи бўлаётган нарсалар тўғрисида баён этиш.
2. Аудиториядаги бор имкониятдан фойдаланиб, мавзу билан таништириш (кўргазмали).
3. Бажарилган ишга яқун яшаш.
4. Талаба (ёки ўқувчи)ларнинг саволларига жавоб бериш.

МИСОЛЛАР АСОСИДА ТАЪЛИМ БЕРИШ

Мисоллар асосида таълим бериш – таҳлил қилиш ва муҳокама қилиш учун фойдаланиладиган (гипотетик, тахминий) ва-зиятнинг ёзма равишдаги таърифидир.

Машғулотни ўтказиш тартиби:

1. Талаба (ёки ўқувчи)ларни мисол билан таништириш.
2. Мисол билан танишишлари учун талаба(ёки ўқувчи)ларга вақт ажратиш
3. Мунозара юритиш (ёки муаммо ҳал этиш) учун саволлар тақдим этиш.
4. Муаммони ҳал этиш учун талаба (ёки ўқувчи)ларга вақт бериш.
5. Муаммони ҳал қилиш (ёки ўз жавобларининг тақдмотини ўтказишлари) учун талаба (ёки ўқувчи)ларга имкон бериш.
6. Барча тахминий ечимларни, жавобларни муҳокама қилиш.
7. Талаба (ёки ўқувчи)лардан мисол билан ишлаш жараёнида нималарни ўрганганликларини айтиб беришларини сўраш.
8. Машғулот ҳақида фикр билдириш.

«КЕЙС - СТАДИ» УСЛУБИ

«Кейс-стади» инглизча сўз бўлиб, (**case** –аниқ вазият, ҳодиса, **stadi** – ўқитиш). Бу услуб аниқ вазият, ҳодисага асосланган ўқитиш услуги ҳисобланади.

«Кейс - стади» услуги бўйича ишлаш:

1. **Якка тартибда ишлаш** (умумий вақтнинг 30% и):

- вазият билан танишиш (матн бўйича ёки сўзлаб бериш орқали);
- муаммоларни аниқлаш;
- ахборотни умумлаштириш;
- ахборот таҳлили.

2. **Гуруҳда ишлаш** (умумий вақтнинг 50% и):

- муаммоларни ҳамда уларнинг долзарблиги бўйича кетма-кетлигини (иерархиясини) аниқлаш;
- муқобил ечим йўлларини ишлаб чиқиш;
- ҳар бир ечимнинг афзал ва заиф жиҳатларини белгилаш;
- муқобил ечимларни баҳолаш.

3. **Якка тартибда ва гуруҳда ишлаш** (умумий вақтнинг 20% и):

- муқобил вариантларни қўллаш имкониятларини асослаш;
- ҳисобот ҳамда натижалар тақдимотини тайёрлаш.

ҲАҚИҚИЙ ВАЗИЯТЛАРНИ ҲАҚИҚИЙ ҚИЛИБ КЎРИШ (СИМУЛЯЦИЯ)

Ҳақиқий вазиятларни ўйин қилиб кўриш – ҳақиқий вазиятларни ўйин шаклида кўрсатишдан иборатдир.

Ўтказиш тартиби:

1. Талаба(ёки ўқувчи)ларни ўйин давомида ўзига хос ролларни бажаришларига тайёрлаш.
2. Талаба(ёки ўқувчи)ларни бу ўйиннинг мақсади, қоидалари ва вақт билан белгиланган чегаралари билан таништириш.
3. Ўқув предмети мавзуси бўйича ёки танланган муаммо бўйича симуляциявий шароит яратиш.
4. Ўйинни ўтказишга ёрдам бериш.
5. Талаба(ёки ўқувчи)лардан бу ўйин уларда қандай таассурот қолдирганлигини аниқлаш.
6. Яна қандай симуляциявий шароитлар бўлиши ҳақида фикрлашиш.
7. Машгулотни яқунлаш.

СУХБАТ УСЛУБИ

Сухбат услуби – оғзаки баён қилиш услуби бўлиб, талаба (ёки ўқувчи)ларнинг билимларни аста-секин ўзлаштиришларига олиб келувчи пухта ўйланган саволлар тизимидир. Бу услуб материалларини такрорлаш, мустахкамлаш ва янги билимларни баён қилишда қўлланилади.

1. **Эвристик сухбат** (эвристика юнонча сўз – **heurisko** – излайман, топаман, кашф этаман)

Мақсад – ўқитувчининг моҳирлик билан қўйган саволлари ёрдамида ҳамда талаба (ёки ўқувчи)ларнинг тиришқоқлиги ва мустахам фикрлашлари туфайли уларни янги билимларни жадал ўзлаштиришларини таъминлаш.

Бу сухбатда ўқитувчининг битта саволига талаба (ёки ўқувчи)ларнинг қўлаб жавобларини кутиш мумкин.

2. **Катехизик сухбат** (катехизис юнонча – **katechesis** – насихат, уғит – бирон-бир таълимот асосларини савол-жавоб тарзидаги қисқача баёни).

Мақсад – талаба (ёки ўқувчи)ларнинг билимларни тушунганлик ва ўзлаштирганликларини назорат қилишдир. Бу услуб биринчи ўринда хотира ва тафаккурни ривожланишига ёрдам беради. Бу сухбатда ўқувчининг битта саволига талаба (ёки ўқувчи)лар битта аниқ тўғри жавоб беришлари керак.

ГЕРМЕНЕВТИК СУХБАТ

Герменевтик – (юнонча сўз бўлиб, **hermeneutikos** – «тушунтирувчи, талқин қилувчи» маъноларини англатади) – матнларни шарҳлаш санъати.

Мақсад – ўқилаётган, ўрганилаётган матнни, то-моша қилинаётган расмни, эксперимент ва саёхат натижаларининг асл маъносини, мазмунини талаба (ёки ўқувчи)лар ҳамкорлигида тушунтириш ва изоҳлаш.

Бу сухбат мобайнида ўрганилаётган материални тўғри тушуниш ва баҳо бериш кўникмалари хосил бўлади.

СУКРОТ СУХҲАТИ

Сукрот услуги ва маевтикага асосланган (**маевтика** — юнонча сўз бўлиб - **maeutike** — «ловивал санъат, инсондаги яширинган билимларни ўйлаб кўришга ундайдиган, ёрдамчи саволлар орқали юзага чиқариш» маъноларини англатади).

Сухбатнинг мақсади — диалектик фикрлашга, баҳс-мунозара санъатига ўргатиш, қатъиян ман килинадиган фикрлардан қочишдан иборат.

Бу суҳбатда суҳбатдошни иккиланиш, ўз фикрини баён этиш ҳолатини аниқлашга қаратилган оғзаки мулоқот услуги ишлатилади.

ГУРУХ БЎЛИБ ИШЛАШ

Ташкилий

- гуруҳларга бўлиш, танишиш;
- иш жойини тайёрлаш;
- эркин ҳаракат, фикрлашга шароит яратиш;
- ёрдамчи воситаларни тайёрлаш;
- гуруҳ бўлиб ишлашни ташкил этиш.

Тарбиявий

- бошқариш;
- ҳамкорликни ташкил этиш;
- эркин, ижодий фикрлаш ва уни билдириш,
- муаммони ечишни ташкил этиш;
- ахлоқий баҳо бериш;
- қарор қабул қилиш.

Услубий

- ўз имкониятларига ишонч уйғотиш;
- бошқаларни кадрлаш;
- ишонч қозона олиш;
- ўзини йўқотиб қўйишнинг олдини олиш;
- қизиқиш.

Амалий

- гуруҳ фикрини топиш;
- фикрни гуруҳ бўлиб муҳокама қилиш;
- гуруҳ бўлиб бир қарорга келиш;
- бажарилган иш муҳокамаси;
- жараён муҳокамаси.

Гуруҳларни ташкил этиш усуллари

Гуруҳлар билан танишиш

- анкета;
- интервью;
- музёраб;
- предметли (коп-ток, шар ва б.);
- санок (30 гача санаш).

Гуруҳларга бўлиш

- хошишига кўра;
- тасодифий (*жеребий, фантик ва б.*);
- белги (*расмлар, ранглар, йил фасллари ва б.*);
- сардор оркали (*сардор танлови*);
- ўқитувчи танлови.

Талаба (ёки ўқув-чи)лар билан мулоқотга кириш

- ўқув жараёнини демократик бошқариш
- ҳамкорликда ишлаш;
- ҳамкорликда режа тузиш;
- «Биз ва ўқитувчи» усули.

ГУРУХ БЎЛИБ ИШЛАШ МОДЕЛИ

МУҲИТ

- психологик;
- педагогик;
- ижодий;
- ўзига ишонч;
- ишчанлик;
- масъулият.

ТАЛАБ

- бевосита тажриба (ўзaro, мақсадли кузатиш ва б.);
- ўрганиш (мустақил, семинар, малака ошириш, гуруҳларда ишлаш).

ТАМОЙИЛ

- меҳнат (*МИТ ва маҳорат*);
- интеллект (*ақл-заковат, маданият*);
- мотив (*бошқариш*).

ҲАРАКАТ

- вербал ва невербал алоқа;
- мунозара қилиш;
- ижодий ва кўп қиррали фикрлаш, консенсусни кидириш, қарор қабул қилиш, баҳолаш ва уни ақс эттириш.

Эътиборингиз учун рахмат!

3-илова

«Педагогик маҳорат ва маданият» мавзусидаги тақдирот материаллари

Ушбу қўлланмада ёритилган фикрлар, тавсияларнинг самарали, натижали бўлиши кўп жиҳатдан унинг ижрочи (ўқитувчи, мураббий, таълим-тарбия тизими ходим ва раҳбар)лари, шунингдек, уларнинг педагогик маҳоратлари ҳамда маданиятларига боғлиқ. Шу сабабдан, ило-вага «Педагогик маҳорат ва маданият» мавзусидаги тақдирот киритилди. Ушбу тақдирот таълим муассасаларида фаол ян кўрсатаётган педагогларнинг машғулотларини сермахсул қилишда амалий ёрдам беради деган умиддамиз.

**ПЕДАГОГИК МАҲОРАТ
ВА МАДАНИЯТ**

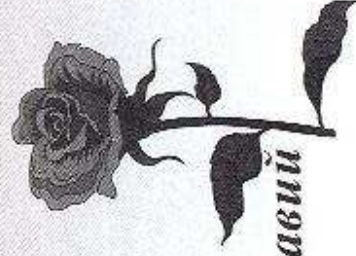
ЎҚИТУВЧИ – КЕЛАЖАК БУНЁДКОРИ

**• Ҳозирги кундаги талам олмаган инсон,
ўзгалар камолотини таъминлай олмайди.**

Конфуций

**• Ҳаммаша ярагил халқ хизматига,
безак бўл оламу, одам зотиға.**

Низомий Ганжавий

Замонавий ўқитувчи — келажак бунёдкори, янги педагогик технологиялар, назариялар, концепцияларнинг муаллифи, ишлаб чиқарувчиси, тадқиқотчиси, фойдаланувчиси ва тарғиботчисидир.

ЎҚИТУВЧИНИНГ ФАОЛИЯТИ

ФАН
ТАЖРИБА
САНЪАТ

САМАРАЛИ МЕХНАТ
Маишулотларни
юқори савида
ташқил этиш

ИНТЕЛЛЕКТ
Ақл-заковатли,
саводли, маданият-
ятли бўлиш

МОТИВ
Ўқувчи (ёки талаба)-
ларни бошқариш ва
улар билан ишлатиш-
га истак бўлиши

Педагогик маҳорат ва маданият

МАДАНИЯТ

Ўқитувчининг юксак
фазилатларидан дарак беради,

МАҲОРАТ ЭСА,

уни касб эгаси
даражасига кўтаради.

Ўқитувчига қўйиладиган талаблар:

- талаба (ёки ўқувчи)лар билан муомалала босиқ ва жиддий бўлиш;
- берилаётган билимни талаба (ёки ўқувчи)лар қандай ўзлаштириб олаётганига алоҳида эътибор бериш;
- таълимда турли услуб ва шакллардан фойдаланиш;
- талаба (ёки ўқувчи)нинг хотираси, билимларни эгаллаш қобилияти, шахсий хусусиятларини билиш;
- талаба (ёки ўқувчи)ларни фанга қизиқтира олиш;
- талаба (ёки ўқувчи)ларга узагилаётган билимларнинг энг муҳимини ажратиб бериш;
- билимларни талаба (ёки ўқувчи)ларга тушунарли ҳамда уларнинг ёши, ақлий даражасига мос равишда бериш;
- ҳар бир сўзнинг талаба(ёки ўқувчи)лар ҳиссиётини уйғотиш даражасида бўлишига эришиш.

Абу Али Ибн Сино

БОШҚАРИШ – бу,

йўналтириш;

вазифа кўйиш;

ўргатиш;

ёрдам бериш;

кўллаб-қувватлаш;

маслаҳат бериш;

рахбарлик қилиш;

кузатиш;

талаб қилиш;

кўрсатма

бериш.

Донишманд ва мутафаккирлар

фикрлари:

- Билади ва билишини ҳам билади,
у - олимдир, унга тобе бўлмоқ керак.
- Билмайди ва лекин билмаслигини ҳам билади,
бу қобил инсондир, унга ўргатмоқ керак.
- Билар, лекин билишини билмас,
у – уйқудадир, уни ўйғотмоқ керак.
- Билмас, лекин билмаслигини ҳам тан олмас,
у – жоҳилдир, ундан қочмоқ керак.

Темперамент-хусусиятлари:

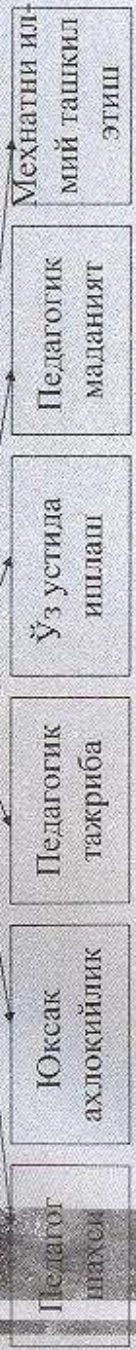
- **Меланхолик** – тез таъсирланувчан, арзимаган нарсага йиглаб юбориши мумкин, уятчан, тортинчок.
- **Сангвиник** - доимо кўтаринки кайфиятда юради, хушчақчақ-шаддод инсон.
- **Холерик** - уришчок, серҳаракат, жанжал қилишга мойил.
- **Флегматик** – ичимдан топ дейди, бўш, судралувчи, лапашанг, унинг юзидан қандай кайфиятда эканлигини билиш қийин.

ТАЛАБА (ЁКИ ЎҚУВЧИ)НИНГ ПЕДАГОГИК ЖАРАЁНДАГИ АСОСИЙ ВАЗИФАЛАРИ:

- **ИЗЛАШ;**
- **КЕРАКЛИ БИЛИМЛАРНИ МУСТАҚИЛ ҚИДИРИБ
ТОПИШ;**
- **АХБОРОТ ТЎПЛАШ ВА УЛАРНИ ИШЛАТА БИЛИШ.**

Ўқитувчининг педагогик маҳорати

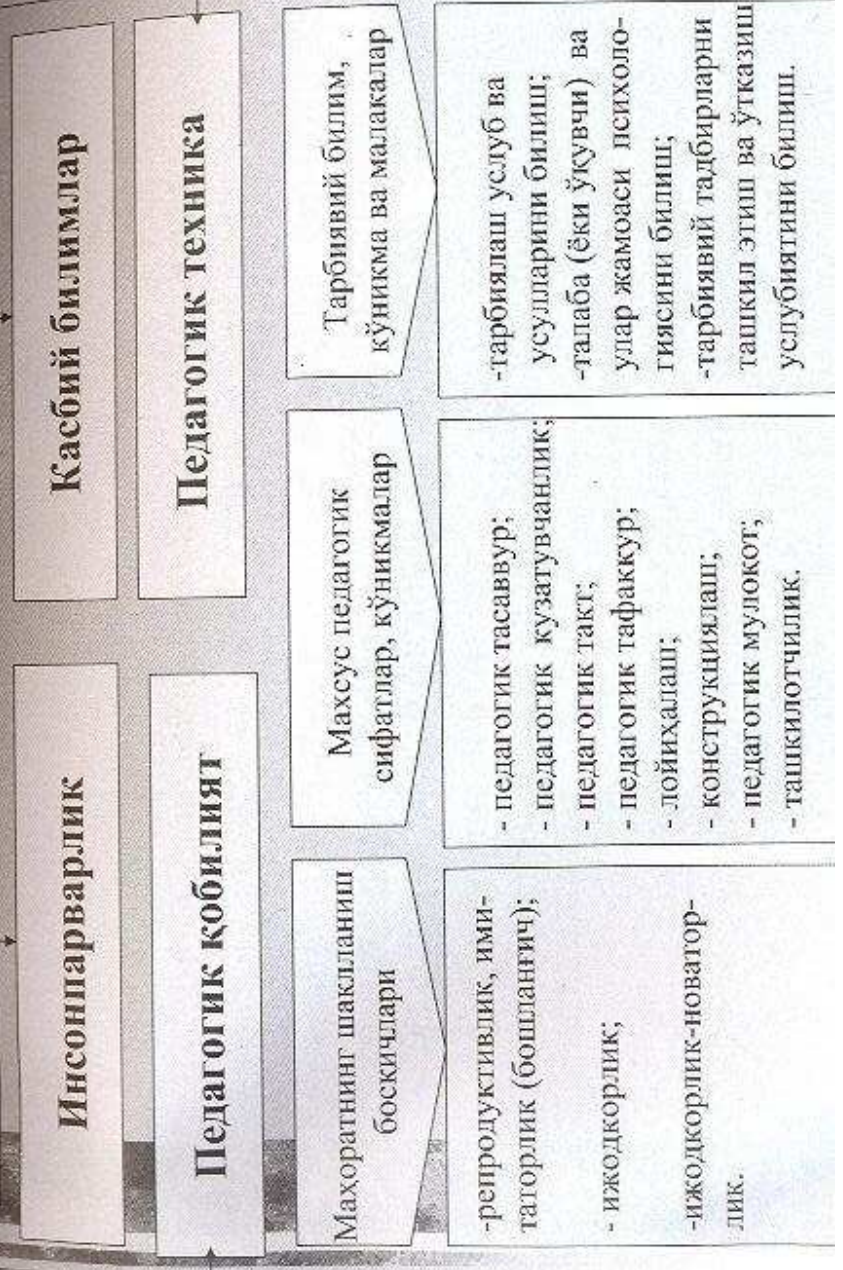
Ўқитувчи педагогик маҳоратини ташкил этувчи омиллар

Ўқитувчининг педагогик маҳорати

Ишга бўлган фидойилик, билим ва тажрибаларнинг бирикмаси бўлиб, педагог фаолиятининг энг юқори чўққисидир. Чунки у ўзига ажратилган жуда қисқа вақт ичида энг юқори мукамал натижага эришади

Педагогик маҳоратнинг таркибий қисмлари

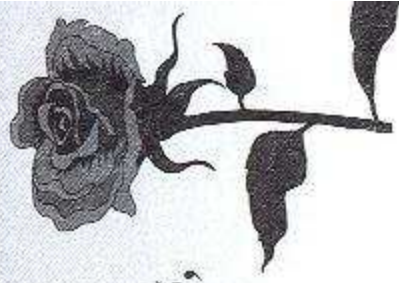

Ўқитувчи шахсининг инсонпарварликка йўналганлиги:

- касбига, ишига ва талаба (ёки ўқувчи)ларга бўлган муносабати;
- ўз фанини чуқур билиши ва касбига тегишли бўлган барча фанлардан етарли даражада хабардор бўлиши.

«Ўз ишига ва ўқувчиларга бўлган мухаббатини кўша олган ўқитувчи – мукаммал ўқитувчидир».

Ўқитувчи - бир богбон бўлса, талаба(ёки ўқувчи)ларнинг ҳар бири - ҳар хил гуллардир. Ҳар бир гул алоҳида парвариш талаб илга-нидек, ҳар бир талаба (ёки ўқувчи) ҳам ўзига алоҳида эътибор талаб қилади. Лекин, бир талаба (ёки ўқувчи)ни эътибордан четда қолдирдингми, бас, у парваришсиз қолган гулга ўхшаб қолади, ё сўлиб қолади, ё ўзи хоҳлаган томонга ўсиб, гўзаллик тарқатмайди.

КАСБИЙ БИЛИМЛАР

- **МЕТОДОЛОГИК** (фалсафа, психология, мангик, педагогика, қонуниятлар);
- **НАЗАРИЙ** (мақсад, тамойил, қондалар, олимлар фикри);
- **МЕТОДИК** (ўқув-тарбия жараёнини ташкил қила олиш даражаси);
- **ТЕХНОЛОГИК** (аниқ шариқта педагогик вазифаларни ечиш ва вазиятлардан чиқа олиш даражаси) ;
- **ПРОГНОСТИК** (шахс ривожланишини олдиндан лойиҳалаштира олиш);
- **АМАЛИЙ** (кўникма, малака).

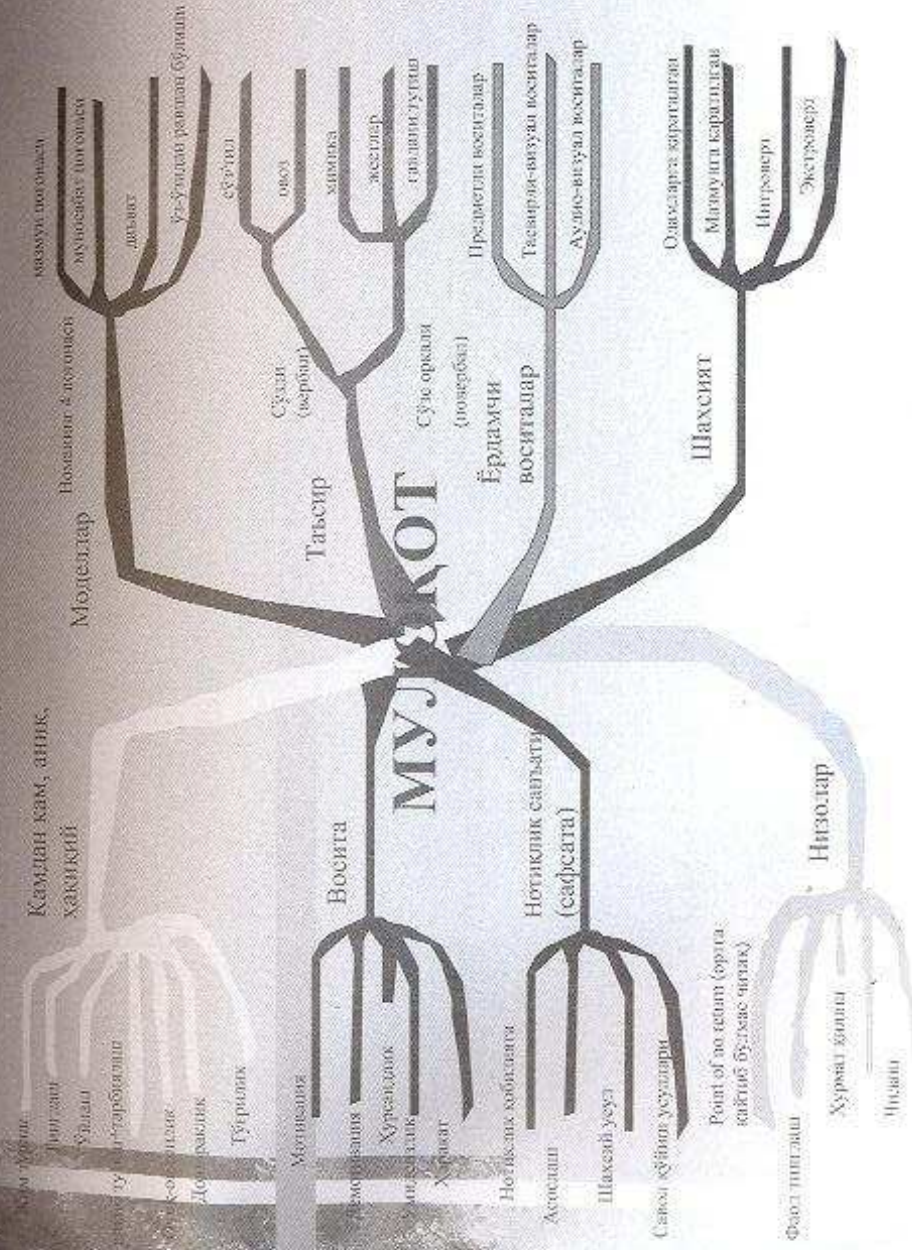
ПЕДАГОГИК ҚОБИЛИЯТ

- **КОММУНИКАТИВ;**
- **КРЕАТИВ;**
- **ТАШКИЛОТЧИЛИК;**
- **ПЕРЦЕПТИВ** (педагогик зийраклик, эмпатия, интуиция);
- **КОНСТРУКТИВ;**
- **РЕФЛЕКТИВ.**

ПЕДАГОГИК ТЕХНИКА КОМПОНЕНТЛАРИ

- Ўқитувчининг ўз хулқ- атворини бошқара олиш билан боғлиқ бўлган кўникмаси (мимика, пантомимика, ҳис-гуйғусини бошқариш, ижтимоий-перцептив кобилияти, нутқ техникаси);
- Ўқитувчининг якка шахс ва жамоага таъсир этиш билан боғлиқ бўлган кўникмаси (дидактик кўникма, ташкилотчилик кўникмаси, конструктив ва коммуникатив кўникмаси, педагогик муносабатни бошқариш, жамоанинг ижодий ишини ташкил этиш).

МУЛОҚОТ ЎРНАТИШ ЧИЗМАСИ

ЎҚИГУВЧИНИНГ ТАШҚИ ҚИЁФАСИНИ ИФОДАЛОВЧИ МАДАНИЯТИ

- 1. ГАВДАНИ ТУТИШ** – тўғри тутиш (юришда, ўтириб туришда), кўлларнинг ўқигувчи столида эркин ҳолатда бўлиши, батартиблиги, ихчамлиги.
- 2. КИЙИМ** – озодалиги, шинам ва башанглиги, камтарлиги, рангларнинг мос ҳолда танланиши, кийимнинг ёшига ва касбига мослиги, кийимни модага мувофиқлиги, бижутерия, такинчокларнинг кўп ва камлиги, ишига мослиги.
- 3. Пардознинг меъёрдалиги**, ёши, касби ва ишига мослиги.
- 4. Причёска** (сочнинг маълум бир тартибдалиги).
- 5. Мимика** – хис-хаяжоннинг ифода этилиши, юз мушакларининг, маъноли ҳаракатларининг сўзланаётган нутққа мослиги.
- 6. Пантомимика** – кўл, оёқ, гавда ҳаракатлари: юриш, кадам ташлаш, эркин ҳаракат қилиш, жестлар ва ш.к.

ПЕДАГОГИК МУНОСАБАТ МАДАНИЯТИ

Муносабат вақтида осойишталик ва хайрихоҳликка, овоз оҳангига риоя қилишлик:

- суҳбатдошини эшита олиш, савол бериш ва жавоб беришни билиш, муносабат вақтида рўй берадиган вазиятларга мослаша олиш, ўзгаларни тушуна олиш, ўзгалар фикрини таҳлил қилиш ва муносабат билдира олиш ва ш.к.

Қизикарли ҳикоя, ахборот ва чиқишлар ҳамда аудиториядагилар нигоҳли қарашлари орқали алоқа ўрнатишни билишлик:

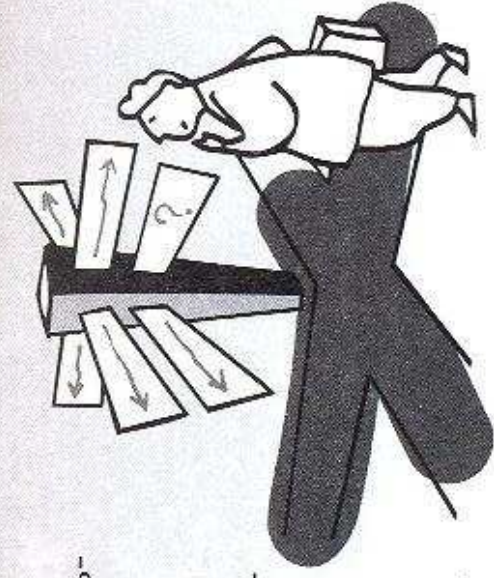
- ёрдамчи материал ёки маъруза матнига қарамай эркин, ишончли, манتيқий боғланган нутқ орқали мавзу мазмунини аудиторияга етказиб бериш, беҳаловат бўлмай, ҳар томонга қарайвермай, тингловчиларда мавзуга ёки ўқув жараёнига ҳоҳиш, қизиқиш уйғотиш, уларнинг ҳаракатларини тушуна олиш ва ш.к.

Тарбиячи ташкил этишни, юришни, ҳа-
зилашишни, қувноқ, жаҳлдор бўлишни били-
ши лозим, у ўзини шундай тугиши лозимки,
унинг ҳар бир ҳаракати тарбияласин.

А.С.Макаренко

ЎЗ-ЎЗИНИ БОШҚАРИШ МАДАНИЯТИ

- ортиқча ҳаяжонни йўқ қила олиш;
- сўзга чикишдан олдин журъ-
атсизликни енга олиш;
- қаттиқ ҳаяжон, рухий зарба
(стресс) вақтида ўзини бош-
қара олиш;
- ўзида ишга, фаолиятига ке-
ракли бўлган кайфиятни
ҳосил қила олиш.

НУТҚ МАДАНИЯТИ

1. Нутқнинг грамматик жиҳатдан тўғрилиги
2. Сўз бойлиги
3. Нутқнинг ифодалилиги ва хис-туйғу билан сўзрилганлиги

4. Нутқ техникаси:

- нутқнинг жарангдорлиги, масофаси;
- талаффузнинг ва овознинг майинлиги;
- овоз кучининг тўғри танланиши;
- нутқ тезлигининг тўғри танланганлиги;
- нутқнинг талаффуз тарзи, сўзларнинг аниқ, равшан айтилиши;
- нутқ гигиенасига риоя қилиниши ва ш.к.

Тилнинг ширинлиги ва хулқининг пок-лиги сен учун ҳар қандай оғир ишни ен-гиллаштиради, тор ризқингни кенгайтиради, етолмаган мақсадларингга етказди, одамлар сени севади ва сенинг фойданг учун меҳнати-ни аямайди.

Абдулқодир Нурий а.л Барзанжий

«Муктафоти адабийи»

(Одобга оид гермалар)

Ўқитувчининг педагогик маданияти

Ўқитувчининг педагогик маданиятини ташкил этувчи омиллар

Маънавий
этусллик

Билимдон-
лик

Педагогик
технология

Педагогик
меҳнат

Педагогик
маҳорат

Педагогик
техника

Ўқитувчининг
педагогик
маданияти

Бу мураккаб тузилма бўлиб, у ўз ичига касбий педагогик тажрибани, ундаги педагогик маҳорат даражаси ва билимларни олади

Шарқ мутафаккирлари, донишманд ва олимлари ўқитувчи маҳорати ҳақида

- Абу Наср Фаробий «*Фозил одамлар шаҳри*» ҳамда Юсуф Хос Хожибнинг «*Кутадгу билиг*» асарларида бошқарув маданияти, услублари;
- Ибн Сино «*Тадбири манзил*» китоби «*Мактабда болаларни ўқитиш ва тарбиялаш*» бўлимида ўқитувчи ва унинг маҳоратли бўлишига, уларни танлашга қўйилган талаблар;
- Хусайн Воиз Кошифий «*Нотиқлик санъати*», «*Юзни ўқиш санъати*» асарларида муносабатга киришиш, нутқ ва муомала маданияти;
- Турк олими Мустафо Хомийпошшо «*Болаларнинг вазифалари*» ҳамда Абдулқодир Нурий ал-Барзанжийнинг «*Одобга оид термалар*» китобларида ўзаро инсоний муносабатлар, муомала қоидаси, устозларни хурматлаш.

ЭЪТИБОРИНГИЗ УЧУН РАХМАТ!

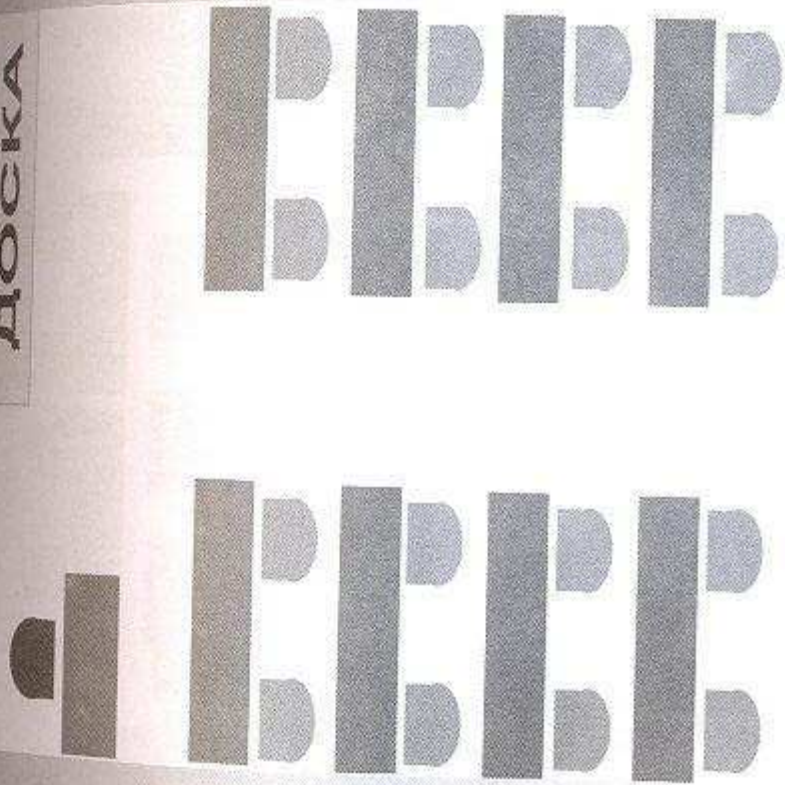
4-ИЛОВА

Ўқув жараёнини қизиқарли ташкил этиш, унда латиладиган интерфаол услуб ва педагогик технологияларнинг тараси ўқув аудитория (синф хона)ларининг қай даражада ҳозланганлигига боғлиқ. Шунинг учун, ўқитиш технологияларидан осларда фойдаланиш, ўқув хоналарининг жиҳозларини маҳсус ринишга олиб келиш, талаба (ёки ўқувчи)ларни хонада эркин ракат қилишлари, фикр билдиришлари, ҳамкорликда ишлашлари учун шароит ва имкоиятлар яратишни тақозо этади.

Қуйида ўқитувчиларга ёрдам тарикасида тадқиқот шаклидаги назарий ва амалий ўқув машулотларни ташкил этишга ёрдам берувчи аудитория (ёки синф) хоналарининг муаллифлар томонидан ишлаб чиқилган жойлашуви эскизларини ифодаловчи «Иновацион технологиялар ўқув хоналари кўрниниши намуналари» тақдимотини келтирамиз

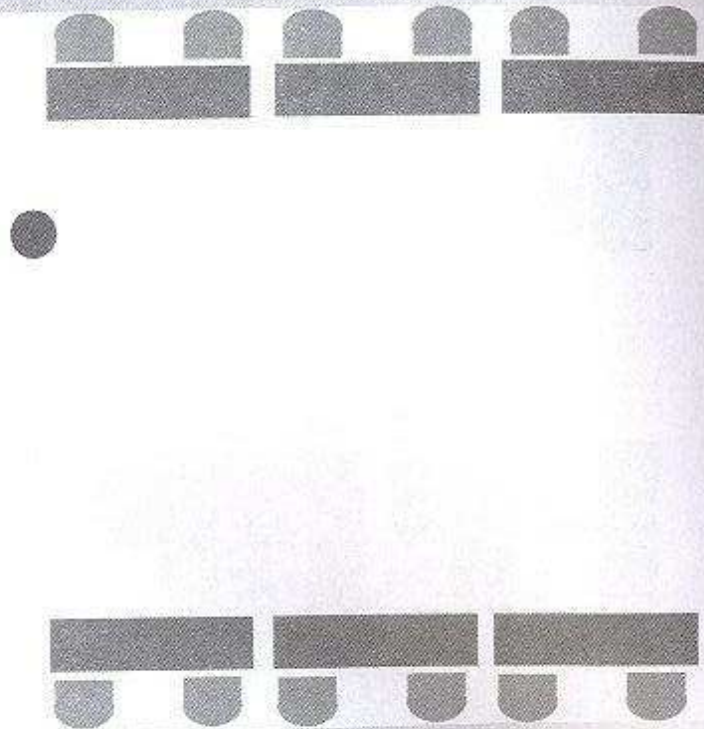
ИНОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР
ЎЎҚУВ ХОНАЛАРИ КЎРИНИШИ
НАМУНАЛАРИ

ДОСКА

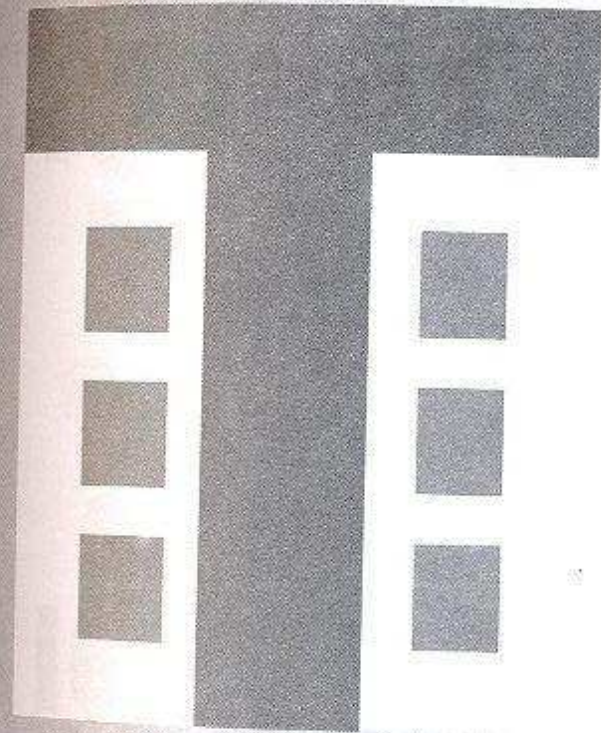

Аудитория

ДОСКА

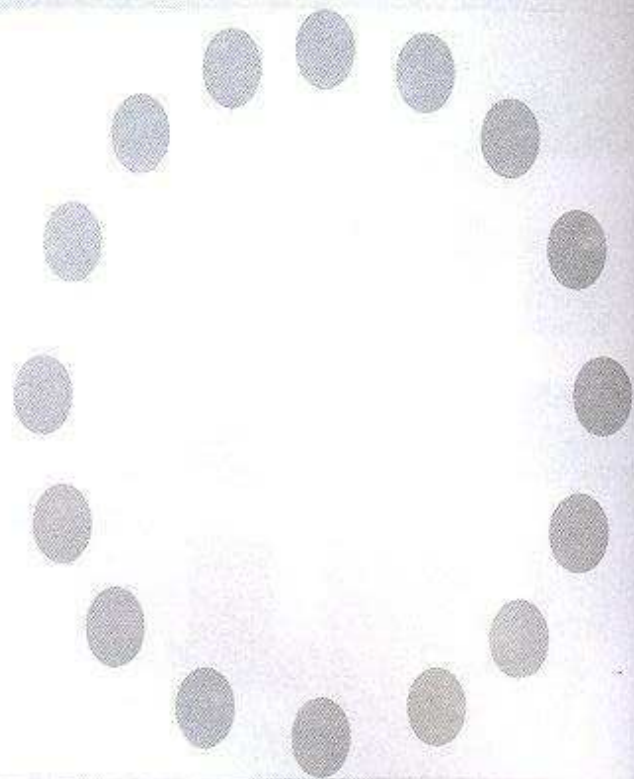

“U” харф кўринишидаги ўқув хонаси

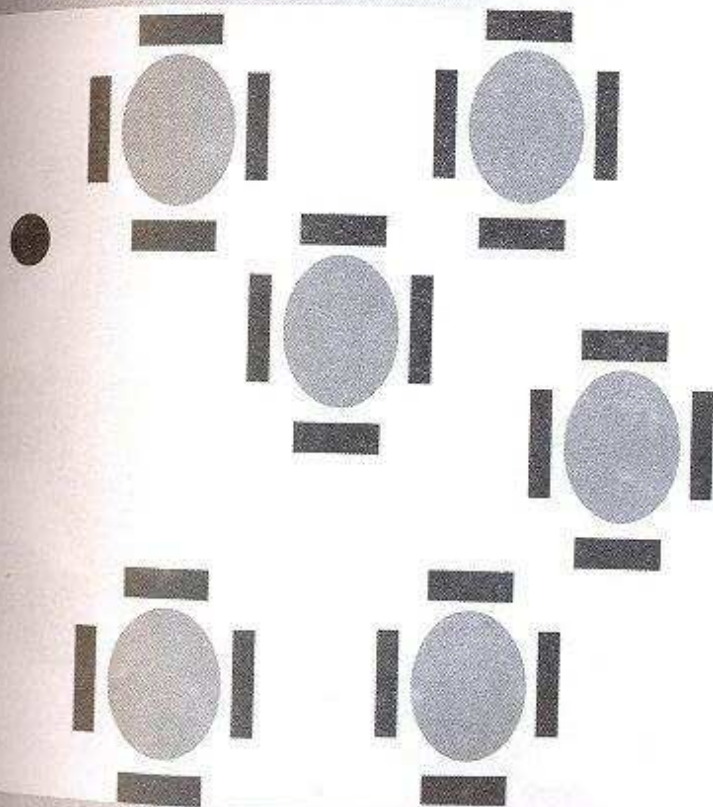
“T” харф кўринишидаги ўқув хонаси

ДОСКА

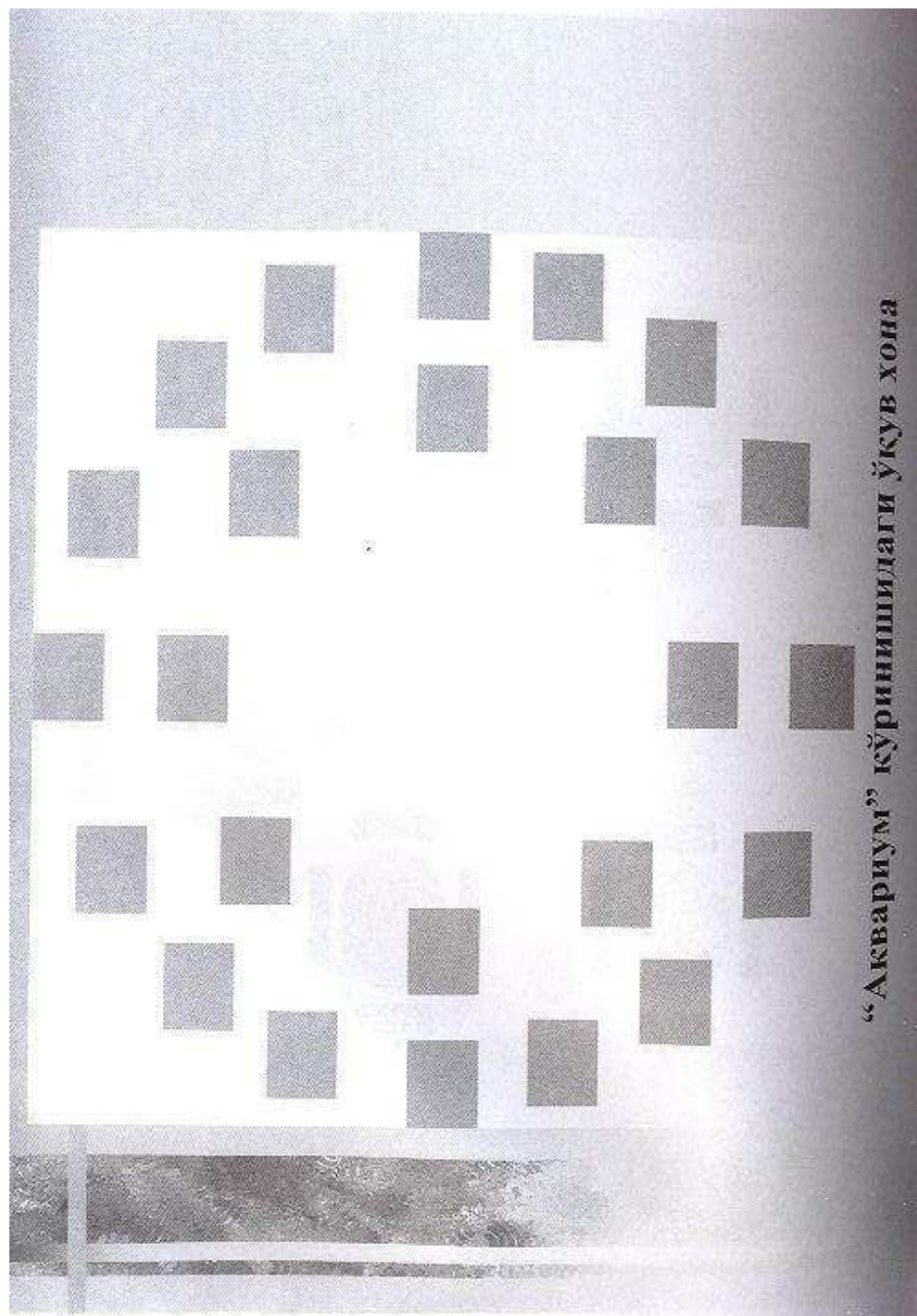

Доира кўринишидаги ўқув хонаси

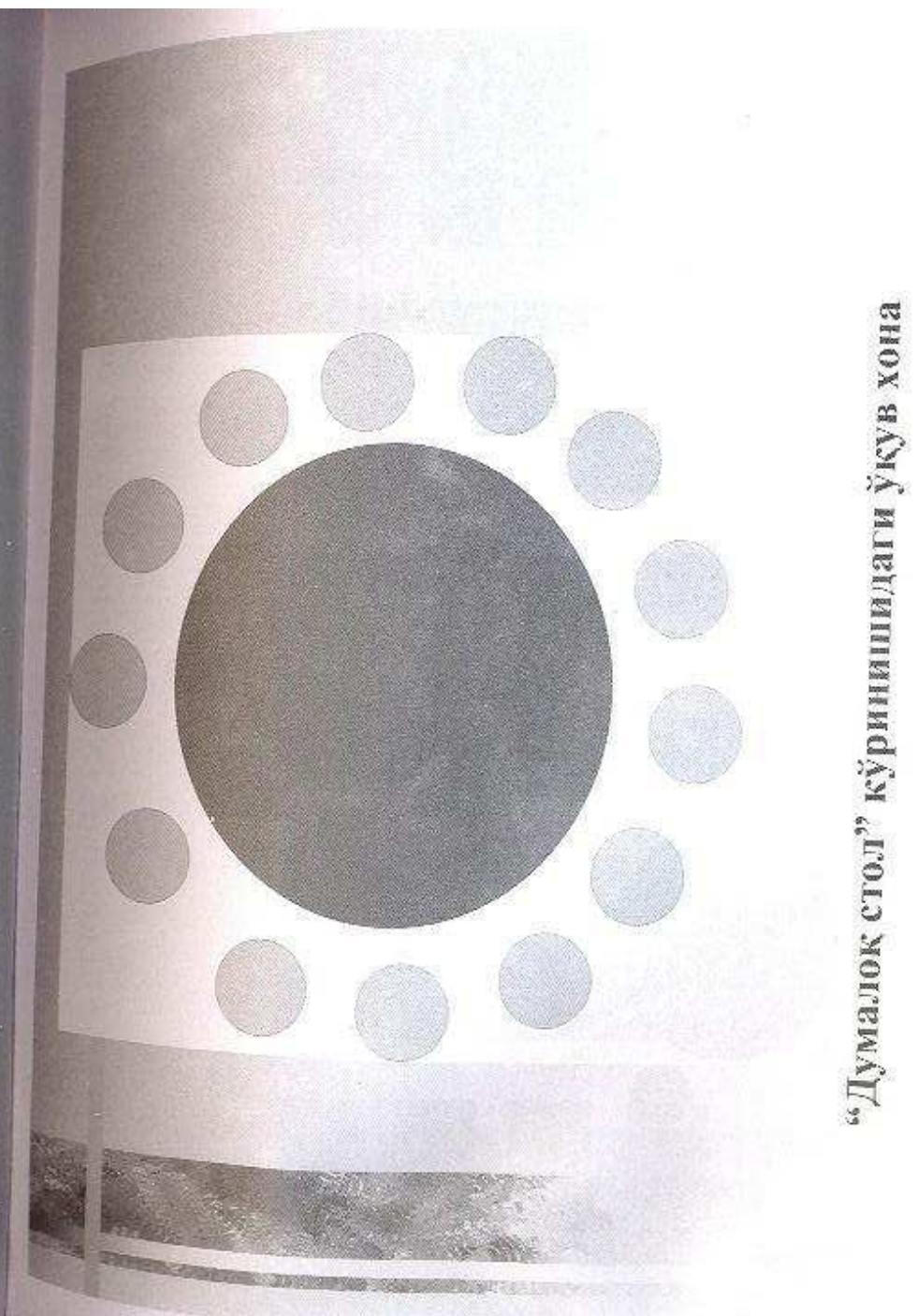
ДОСКА

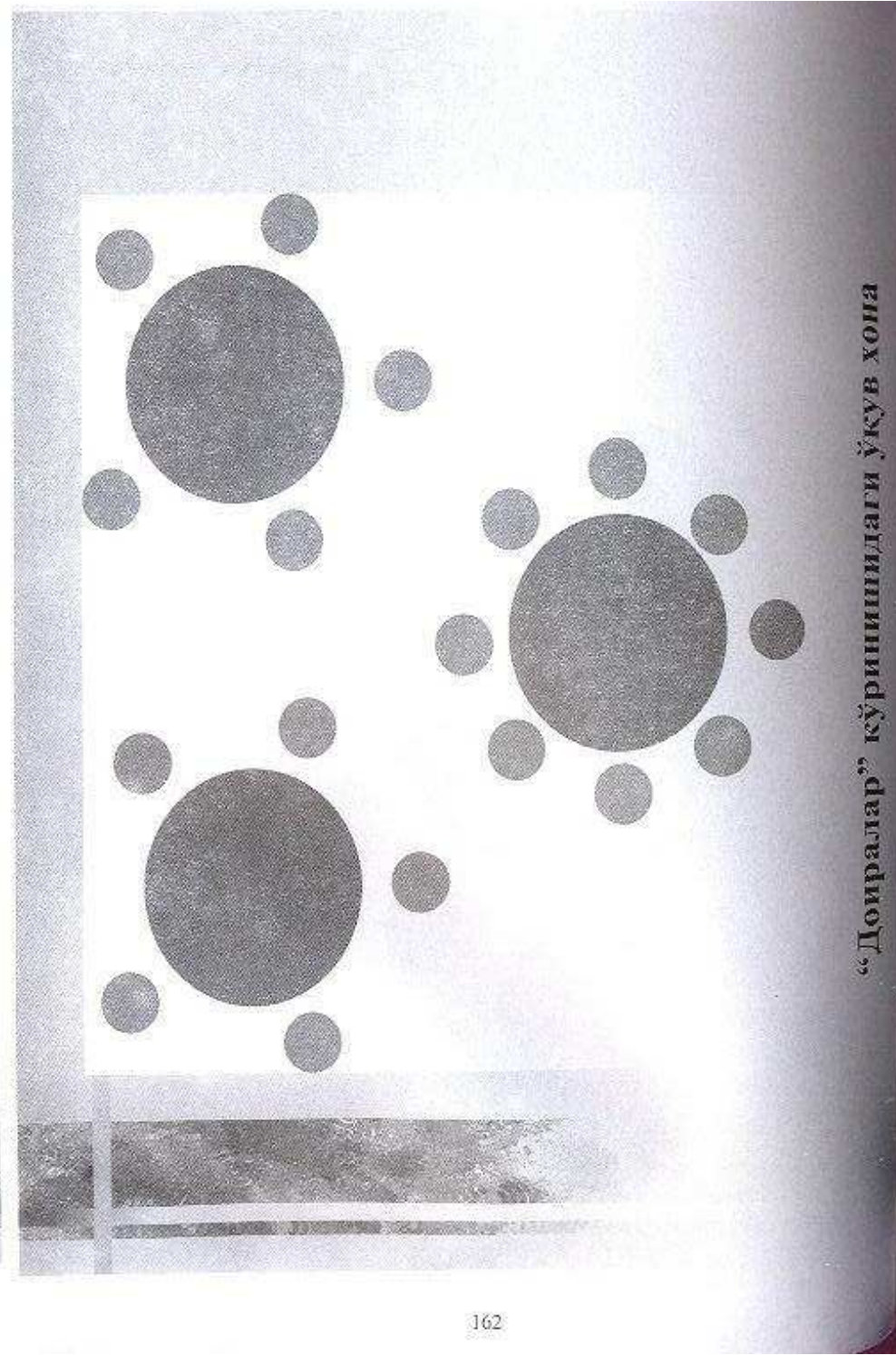
Мунозара клуби

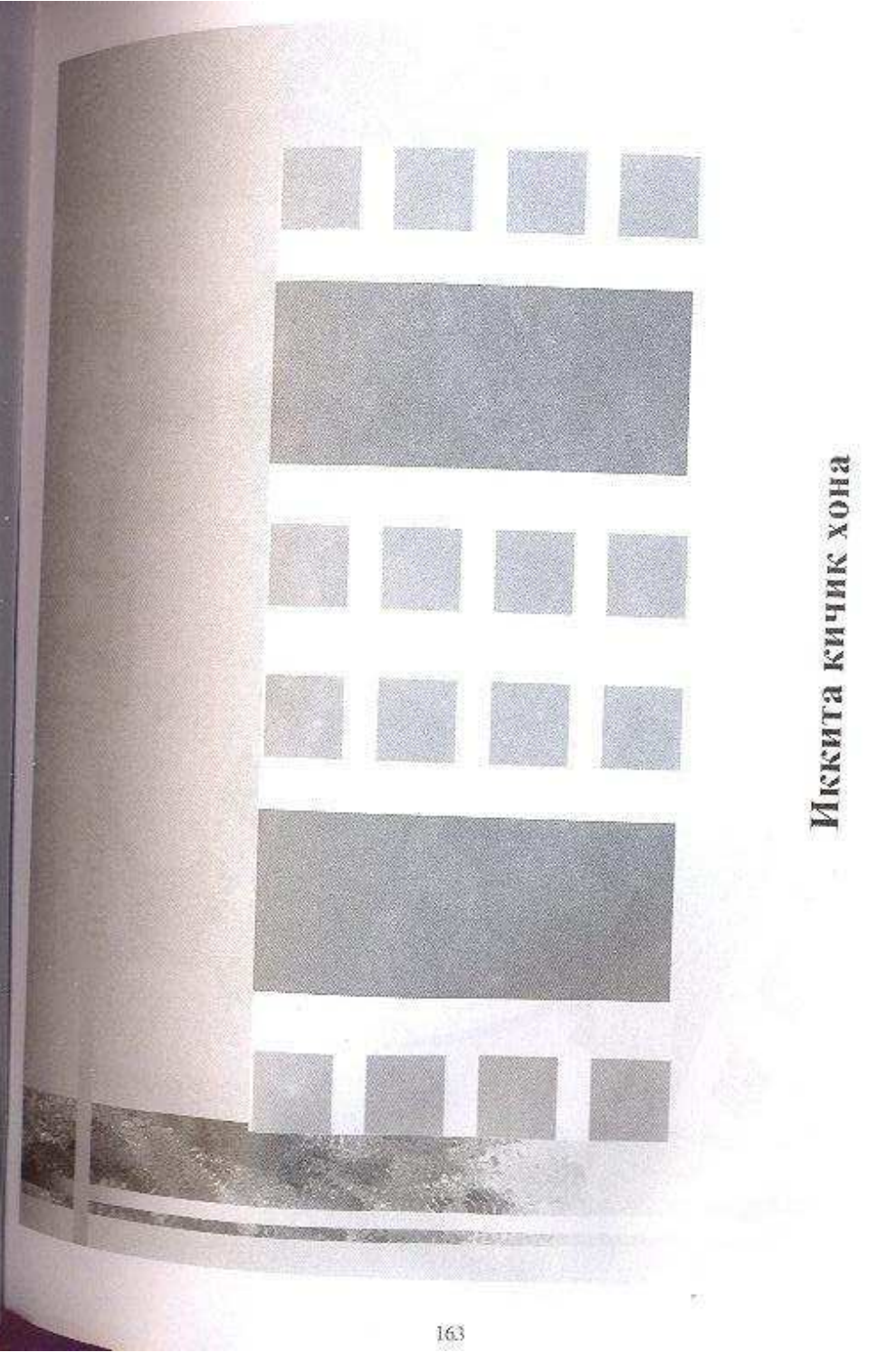
“Аквариум” кўринишидаги ўқув хона

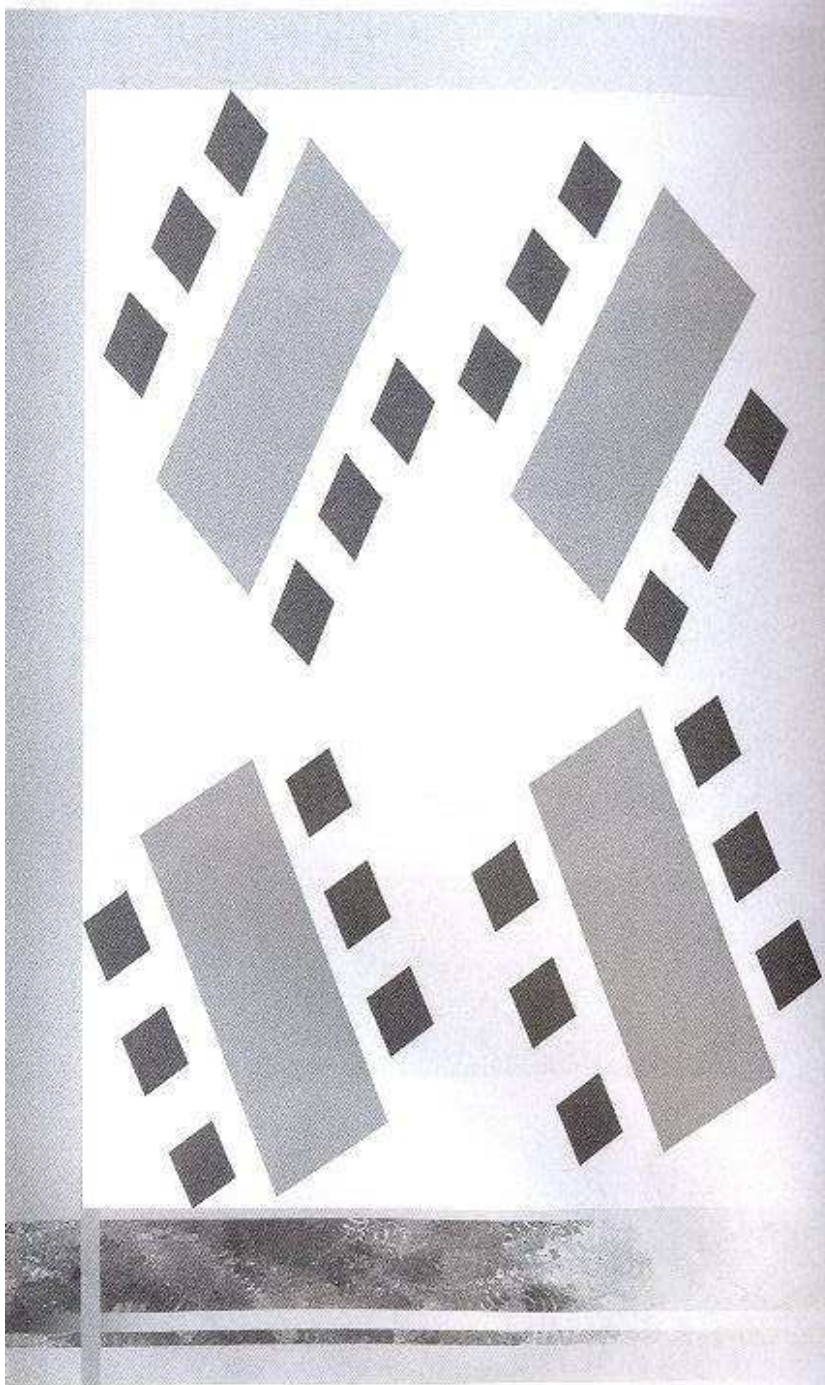
“Думалок стол” кўринишидаги ўқув хона

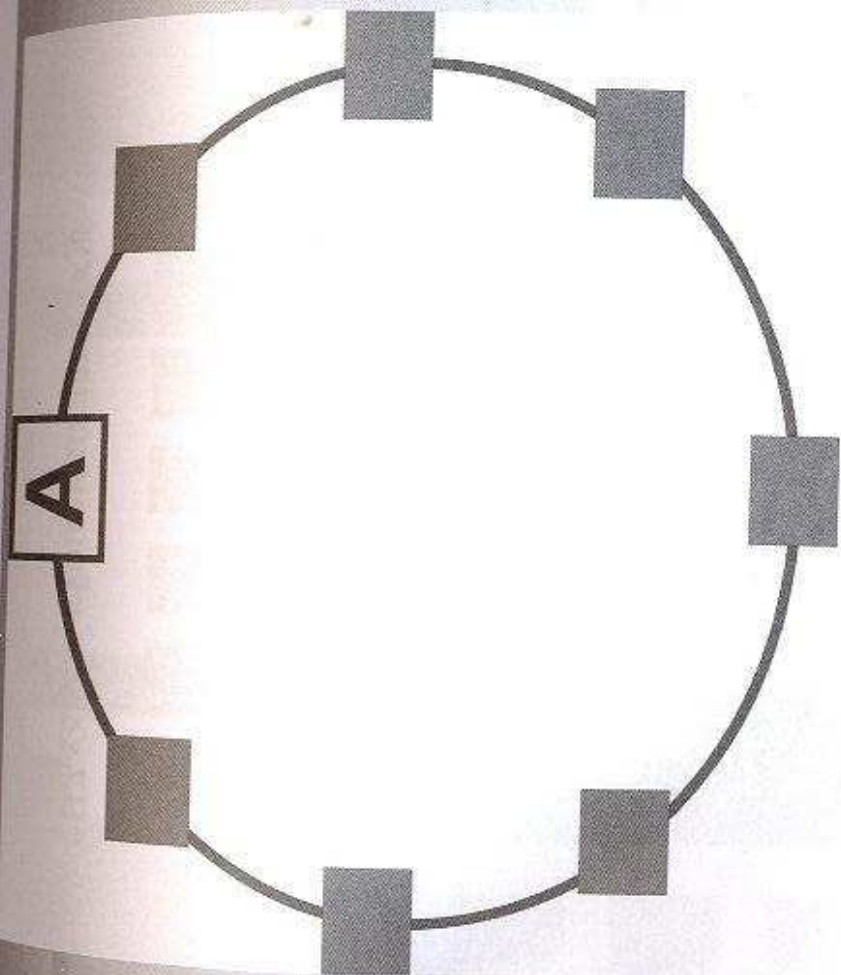
“Доиралар” кўринишидаги ўқув хона

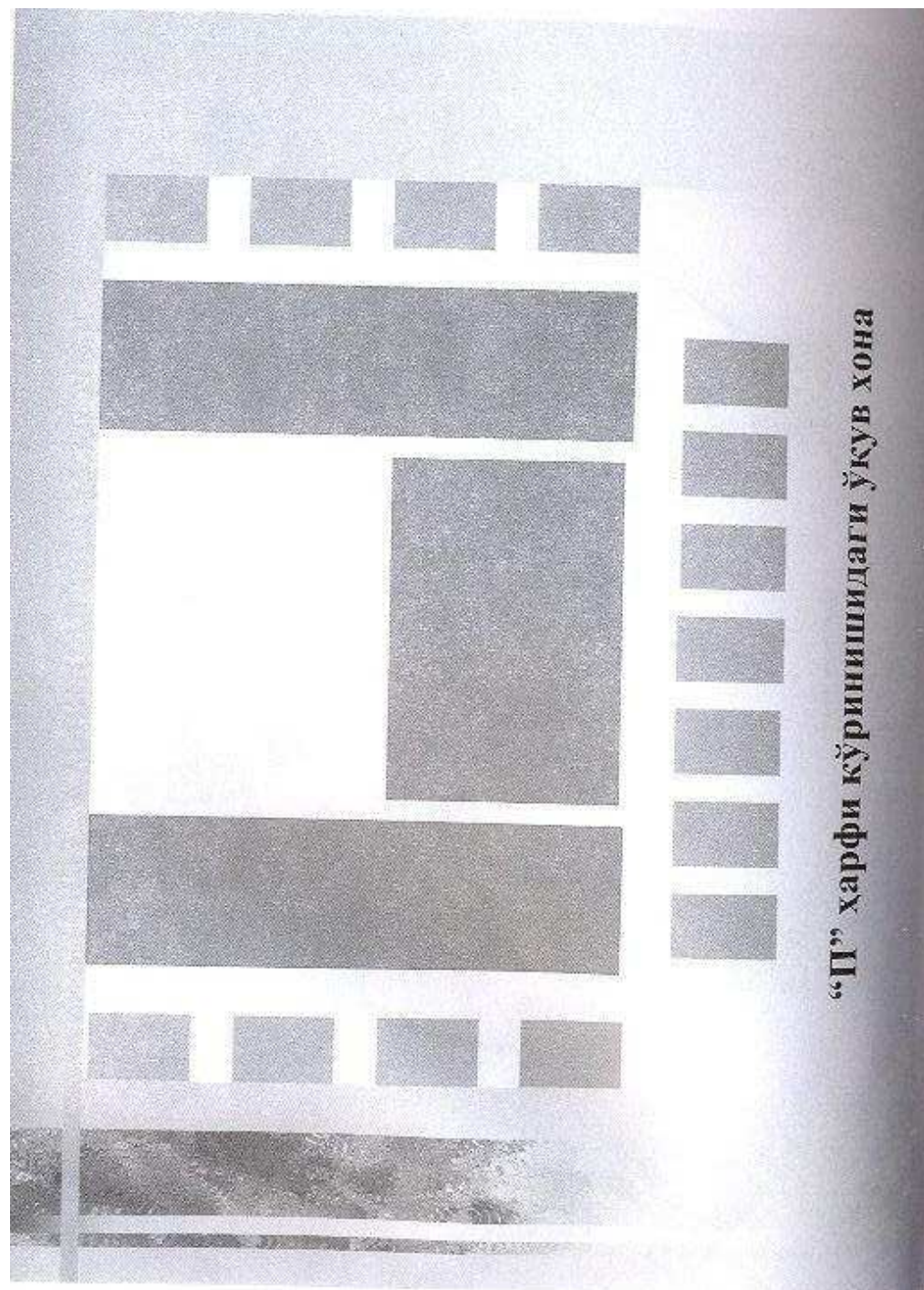
Иккита кичик хона

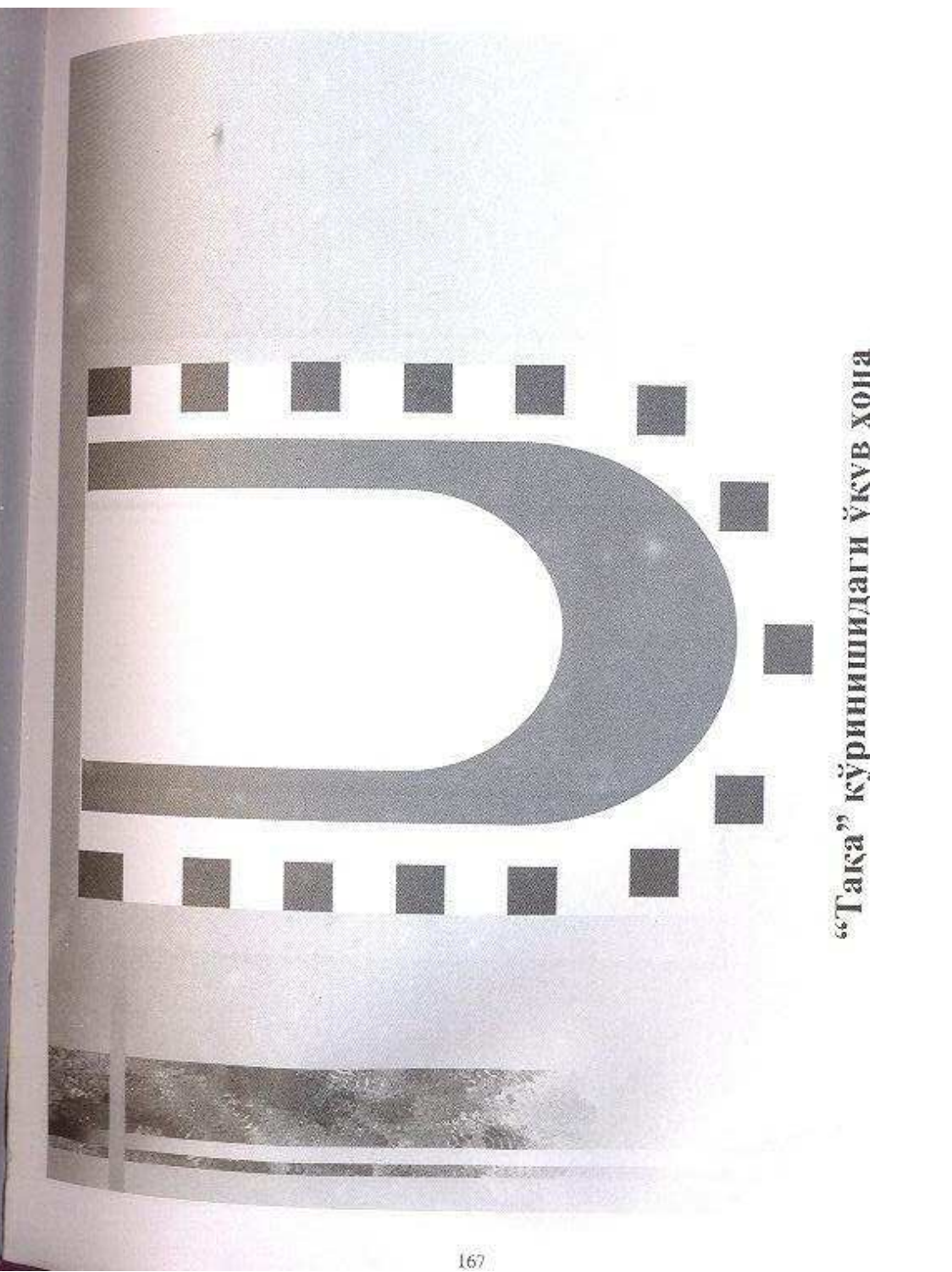
“Шахмат” кўринишидаги ўқув хона

“Доира” кўринишидаги ўқув хона

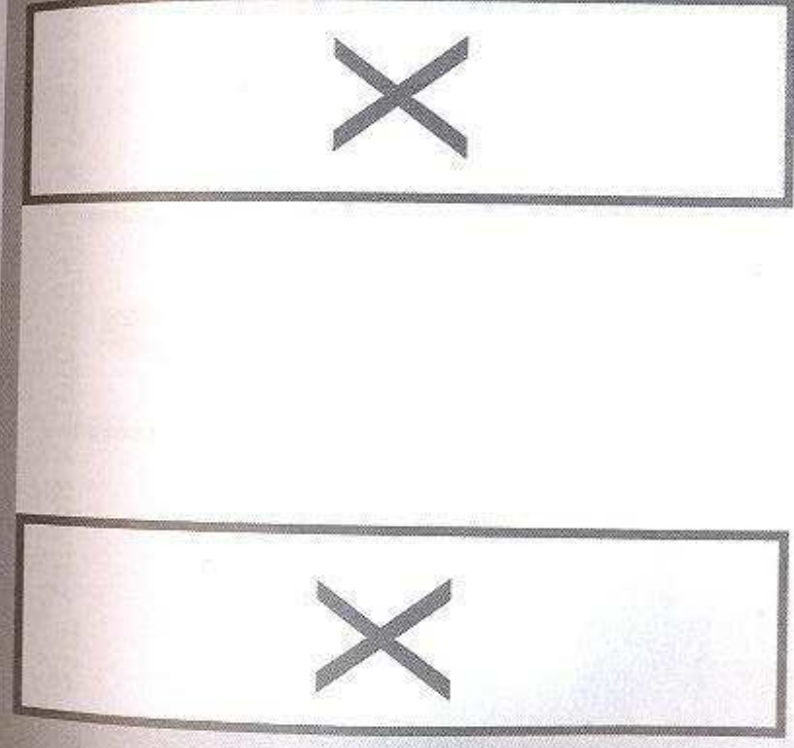

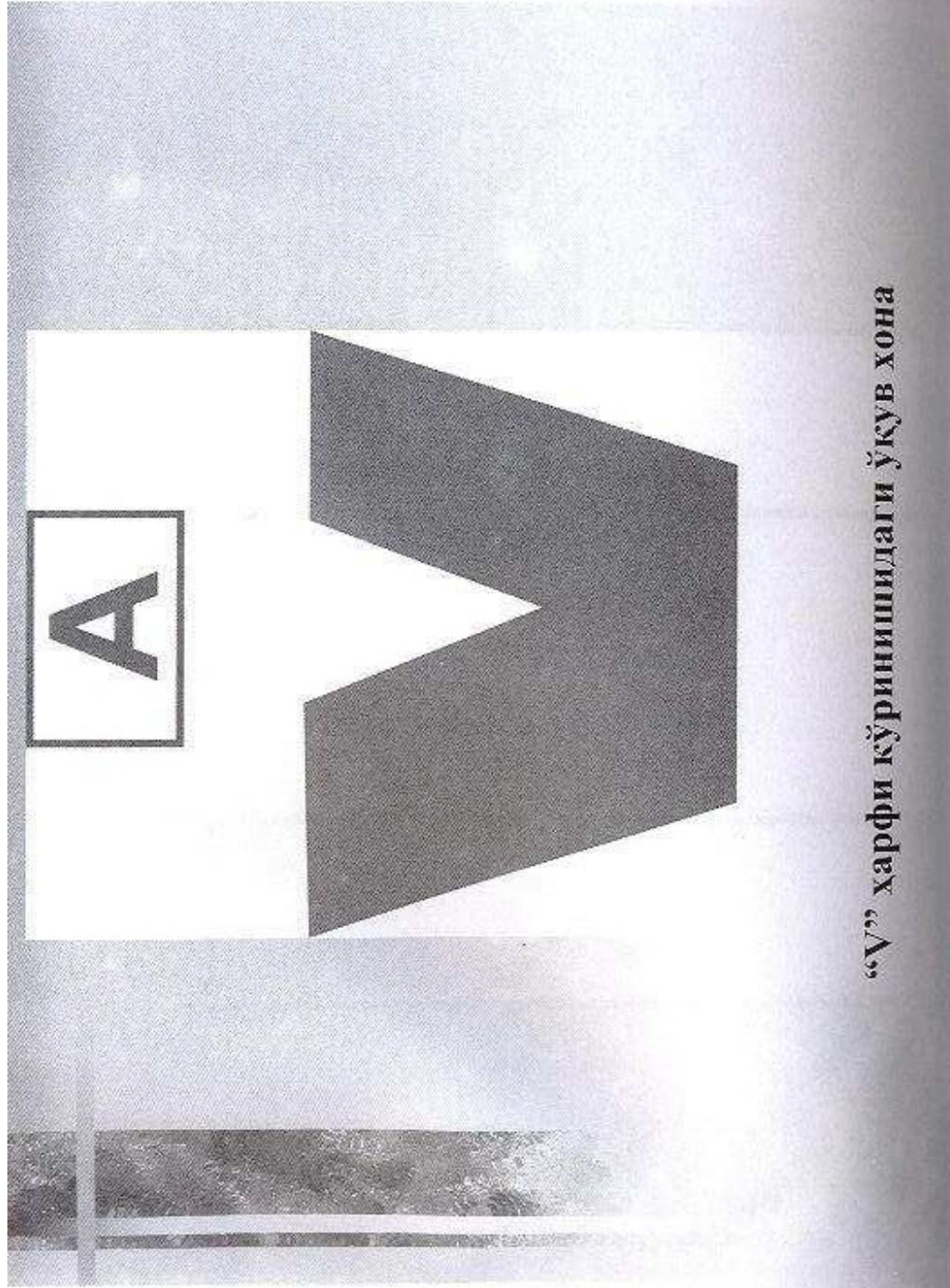
“П” харфи кўринишидаги ўқув хона

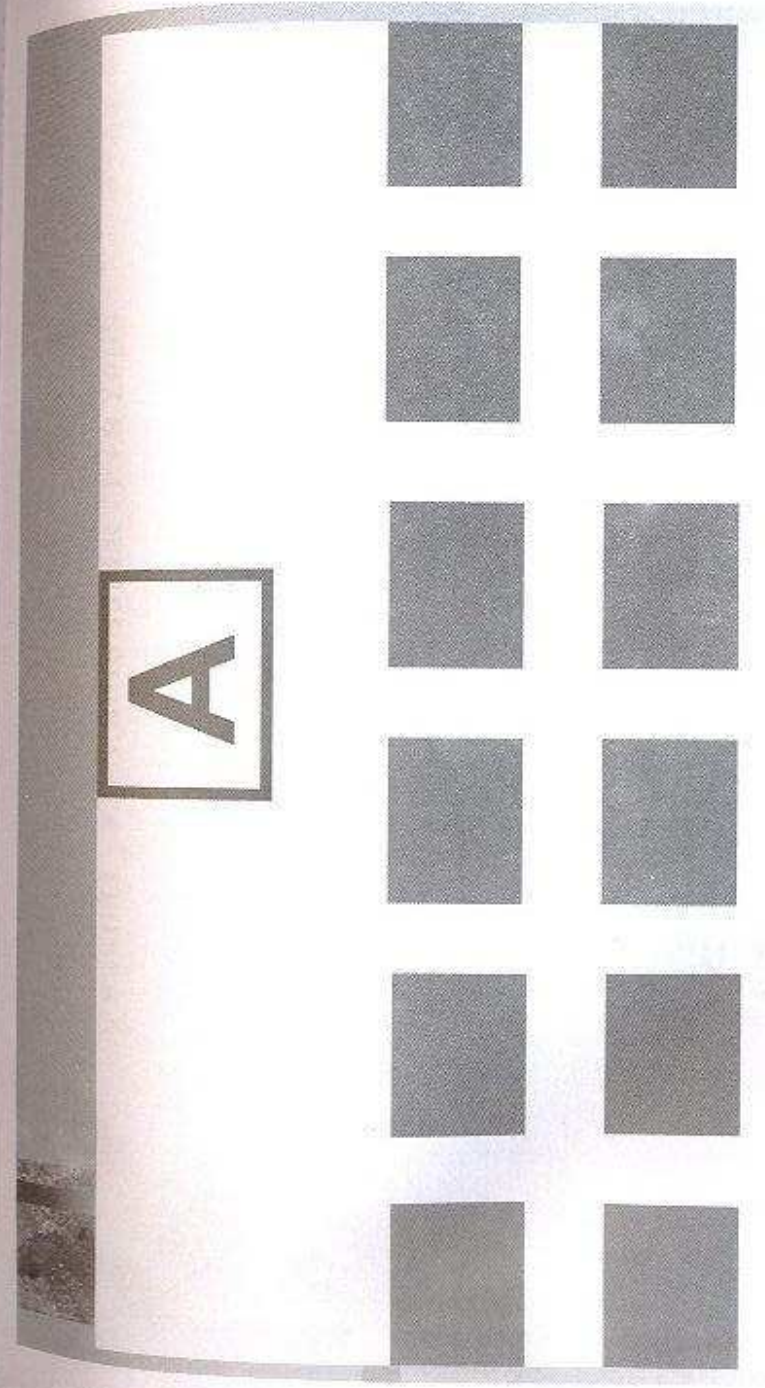
“Тақа” кўринишидаги ўқув хона

Машғулотнинг характерига қараб
Ўқитувчи томонидан мустақил
танланадиган ўқув хоналари
намуналари

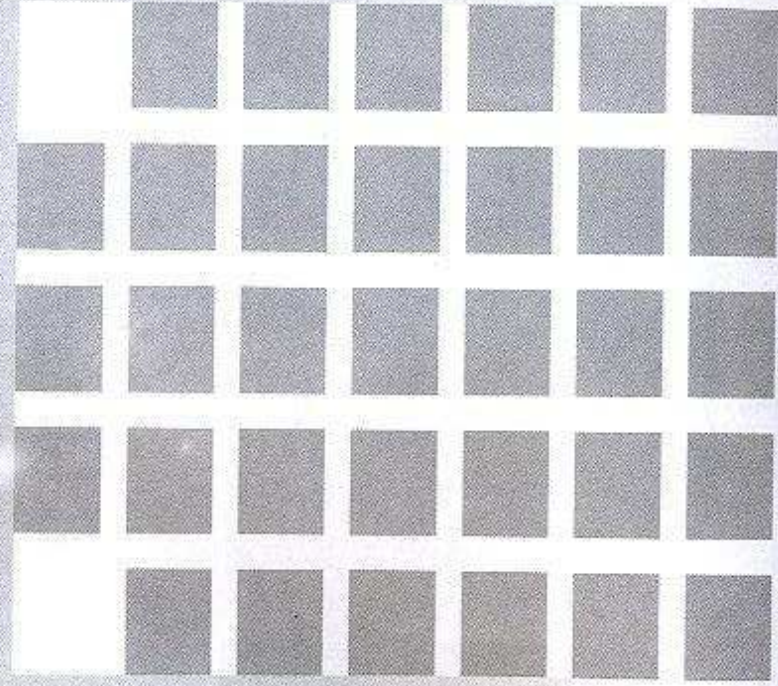

“У” харфи кўринишидаги ўқув хона

“Якка тартиб” ўқув хонаси

“Квадрат” кўринишидаги ўқув хона

Эътиборингиз учун
рахмат!

«Инновацион технологиялар» ўқув хоналарининг тавсифлари

№	Ном	Кўлланилиши (машғулот тури)	Ишни ташкил этиш шакли	Жихозлар	Қўшимча жиҳозлар
1	«Аудитория» (Салф)	- маъруза - суҳбат - маслаҳат	- жамоавий	стол (парта)лар	- магнитли доска - аудио- видеоаппаратлар - мультимедиа - экран - проектор
2	«П» ҳарфи (1-вариант)	- маъруза - амалий машғулот - коллоквиум	- гуруҳ бўлиб - жуфтликда	- стол(парта)лар - стуллар	- магнитли доска - УТВ - мультимедиа - экран - проектор - компьютер
3	«Т» ҳарфи	- амалий ва лаборатория машғулотлари - коллоквиум - илгач ўйин - имитациявий ўйин -суҳбат	- яқка тартибда - жамоавий	- мажлис столлари - стуллар	- аудио- видеоаппаратлар - магнитли доска
4	«Доира» (1 - вариант)	- мулоқот	- жамоавий	эркин ҳаракатланадиган (енгил) стуллар	- магнитли доска - видеомагнитофон
5	«Мунозара клуби»	- муаммоли машғулот -суҳбат-мунозара - савол-жавоблар	- гуруҳ бўлиб - кичик гуруҳларда	- думалок столлар - стуллар	- магнитли доска - телевизор

		- амалий машғулот - семинар машғулоти - лаборатория машғулоти			
6	«Аквариум» (ичма-ич доира)	- амалий машғулот - лаборатория машғулоти - занжирсимон иш - назарий	- занжирсимон ишлаш - жамоавий - яқка тартибда	- яқка тартибда ишга мўлжалланган столлари - стуллар	- аудио- видеоаппаратлар - магнитли доска
7	«Думалок стол»	- назарий - суҳбат ва мунозара - муаммоли машғулотлар	- жамоавий - яқка тартибда	- катта думалок стол - стуллар	- экран - аудио- видеоаппаратлар - проектор
8	«Доиралар»	- семинарлар - имитациявий ўйинлар - вазиятчи ижодий иш	- кичик гуруҳлар (ўнпш билан)да - кесилма саволлар	- кичик думалок столлар - стуллар	- аудио- видеоаппаратлар - магнитли доска
9	«Иккента кичик хона»	- назарий машғулот - амалий машғулот	- гуруҳий - аниқ вазифалар бажарганда	- мажлис столи - стуллар	- магнитли доска - экран - проектор - УТВ - мультимедиа
10	«Шахмат»	- назарий машғулот - яқка тартибдаги машғулот - коллоквиум	- мустакил иш - яқка тартибда - ижодий иш	- яқка тартибда ишга мўлжалланган столлар - стуллар	- экран - проектор - мультимедиа

11	«Доира» (2-вариант)	- лаборатория машгулот - мустанкил иш - муаммоли машгулот - изодий машгулот	- хужжатлар билан ишлаганда - материалларни ўрганишда - гуруҳий - жамоанинг иши (ўқув гуруҳлар) да	- стуллар	- магнитли доска - мультимедиа - телевизор - видеоаппаратлар
12	«П» харфи (2-вариант)	- амалий машгулот	- жамоанинг иши (ўқув гуруҳлар) да	- мажлис столи - стуллар	- магнитли доска - экран - телевизор
13	«Тақа»	- назарий машгулот - амалий машгулот	- яқка тартибда - жуфтликда - гуруҳ бўлиб	- мажлис столи - стуллар	- магнитли доска - экран - проектор - видеоаппаратлар

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.-Т.: Ўзбекистон, 1992.
2. Каримов И. Юксак маънавият – сизилмас куч.-Тошкент: Маънавият, 2008. - 176 б.
3. Миллий истиклол гоёси: асосий тушунча ва тамойиллар (Ўрта махсус, касб-хунар таълим муассасалари учун қўлланма).-Т.: Янги аср авлоди, 2001.- 176 б.
4. Айсмонғас Б.Б. Педагогическая психология: схемы и тесты. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2006.
5. Академик лицей ва касб-хунар коллежларида ўтказиладиган ритуаллар тизими (1-китоб).- Бобобеков Х., Давлетшин М.Г., Ишмухамедов Р.Ж. ва бошқ.-Т.: Фан, 1999.
6. Академик лицей ва касб-хунар коллежларида ўтказиладиган удумлар ва асосий тадбирлар тизими (2-китоб).- Бобобеков Х., Давлетшин М.Г., Ишмухамедов Р.Ж. ва бошқ.-Т.: Фан, 2005.
7. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори.-Т.: Шарк,1998.-64 б.
8. Вилсон Г., Макклафлинг К. Язык жестов – путь к успеху – СПб: Издательство «ПИТЕР», 2000.
9. Дьяченко В.К. Организация структуры учебного процесса и его развитие.-М.: Педагогика,1989.
10. Зиёмухамедов Б., Абдуллаева Ш. Педагогика. Олий ўқув юртлири учун дарслик. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2000.
11. Йулдошев Ж.Г. Янги педагогик технологиялар йўналишлари, муаммолари, ечимлари// Халқ таълими, 1999, №4.
12. Йулдошев Ж.Г., Усмонов С.А. Педагогик технология асослари.-Т., 2001.
13. Ишмухамедов Р. Болаларни тарбияланг ва соғломлаштириш ишларида педагогик технология (ўзбек ва рус тилларида).- Т.: УДАП, 2004.
14. Ишмухамедов Р. Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самаралорлигини ошириш йўллари. – Т.: Пизомий номидаги ТДПУ, 2005.
15. Ишмухамедов Р.Ж., Абдукодиров А., Пардаев А. Директорнинг иш китоби. – Т., 2007.- 122 б.
16. Коджаспирова Г.М. Педагогика в схемах, таблицах и опорных конспектах.-М.: Айрис-пресс, 2006.
17. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта.-М.: «Знание»,1989.
18. Количенко А.К. Энциклопедия педагогических технологий: Пособие для преподавателей.- СПб.: КАРО,2005.-368 с.
19. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. Учеб. пос. для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров/ Под ред.Е.С.Полат.-М.:Издательский центр «Академия», 2005.
20. Педагогические технологии. Учебное пособие/Авт. сост. Т.П.Сальникова – М.: ТЦ Сфера, 2005.

21. Радугин А.А. Педагогика. Учебное пособие для высших учебных заведений.-М.: Центр, 2002.
22. Сайдахмедов Н. Янги педагогик технологиялар.-Т.:Молия, 2003.
23. Сергеев И.С. Основы педагогической деятельности: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2004.
24. Талызина Н.Д. Управление процессом усвоения знаний. – М.: МГУ,1975.
25. Толипов У., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг татбикий асослари. – Т.: 2006.

	Мундарижа	Бет
Кириш		3
I БОБ. «ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР» МАХСУС КУРСИНИНГ ДАСТУРИ		6
Дастурнинг асосий мақсади ва тингловчиларнинг билим, кўникма ҳамда малакаларига кўйиладиган талаблар		6
«Иновацион технологиялар» курсининг дастури ва мавзулари		8
«Иновацион технологиялар» курсининг кундалик мавзулар тематикаси		10
II БОБ. ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЁРДАМИДА ТАЪЛИМ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ		14
«Иновацион технология» лар тушунчаси		14
Технологик харита		17
Талаба (ёки ўқувчи)ларнинг билимини баҳолаш турлари ва уларнинг афзалликлари ҳамда камчиликлари		20
3-БОБ. ЎҚУВ ЖАРАЁНИДА ИНТЕРФАОЛ УСЛУБЛАР ВА ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ҚўЛЛАШ УСЛУБИЯТИ		23
«Танишув» технологияси		24
«Тушунчалар таҳлили» услуги		25
«Зинама - зипа» технологияси		27
«Чархлалак» технологияси		29
«Бумеранг» технологияси		32
«3 x 4» технологияси		34
«Резюме» технологияси		36
«Муаммо» технологияси		38
«Лабиринт» технологияси		39
«Блиц-сўров» усули		40
ФСМУ технологияси		43
«Скарабей» технологияси		44
«Елпиги» технологияси		45
«Мулоқот» технологияси		46
«Баҳслашув» технологияси		47
КБИ (кузатинг, баҳслашиш, нишонтириш) технологияси		51
Ёзма баҳс (дебат) лар усули		53
«Муносабат» технологияси («Мураббий ва жамоа» мавзуси мисолида)		55
«Ташвиқот жамоаси» технологияси		57
«Ажил» (амалиётда жамоавий ишодий ишлар) технологияси		58
«Сценарий» технологияси		59
«ИМАК» (нишонтириш мактаби) технологияси		60
«САН» технологияси (учлик - самарали, ахлоқий, назокатли)		62
«Консенсус ва конфронтация» ролли-ишчан ўйини («Келишув ва элдийат»)		63

4-БОБ. МИЛЛИЙ МАРОСИМЛАР ВА УЛАРИНИНГ ТАРБИЯВИЙ АҲАМИЯТИ	65
Асосий тушунчалар ва уларнинг маъноси	65
Маросимларнинг гуруҳлари	69
Ўзбек халқ байрамларининг жадвал-йилномаси	71
Ҳаётимизда кўп учраб турадиган маросим (ритуал)лар	74
Таълим муассасаларида танкил этилиши ва ўтказилиши мумкин бўлган жамоавий ижодий тадбирлар	75
5-БОБ. ДАРСА КИРИШ ВА ТАҲЛИЛ ЭТИШ ТЕХНИКАСИ	76
Дарса кириш ва таҳлил этинг зарурати	76
Дарс таҳлилининг асосий таркибий қисмлари	77
Таълим шакллари ва услубларига қўйиладиган замонавий талаблар	79
Дарсни таҳлил қилиш бўйича ёрдамчи материаллар	81
«Инновацион технологиялар» хонасининг кўринишлари	82
1-илова. Баъзи интерфаол услуб ва инновацион технологияларнинг қисқача таърифлари	84
2-илова. «Ўқув жараёнида педагогик технологиялар» мавзусидаги Такдимот материаллари	86
3-илова. «Педагогик маҳорат ва маданият» мавзусидаги такдимот материаллари	123
4-илова. «Инновацион технологиялар» ўқув хоналарининг кўриниши намуналари	153
5-илова. «Инновацион технологиялар» ўқув хоналарининг тавсифлари	174
Фойдаланилган адабиётлар	177
Мундарижа	179

Равшан Жураевич ИШМУХАМЕДОВ
Абдуқаҳҳор Абдувақилъевич АБДУҚОДИРОВ
Абдунаби Холиқович ПАРДАЕВ

2008 йил 20 декабрда чоп этишга рухсат берилди.
Бичими 60x84 1/16 «Таймс» харфида терилди.
Шартли босма табаги 12,0
Нашр босма табаги 11,25. Ададий 800. Буюртма№ 707

ТАЪЛИМДА
ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР
(таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун
амалий тавсиялар)